ALPHONSE
DAUDET

DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALPHONSE DAUDET
DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR

ÖZGÜN ADI
LES LETTRES DE MON MOULIN

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2007
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
HANDE KOÇAK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
MUSTAFA AYDIN

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

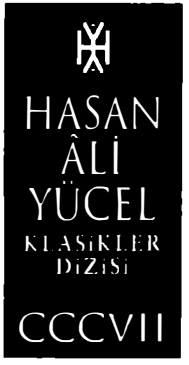
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA III. BASIM
HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ'NDE I. BASIM, HAZİRAN 2017, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-774-5 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-332-773-8 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

ALPHONSE DAUDET

DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Önsöz 3
Yerleşme 5
Beaucaire Posta Arabası 9
Cornille Usta'nın Esrarı 13
Mösyö Seguin'in Keçisi 21
Yıldızlar 29
Arleslı Kız 35
Papa'nın Katırı 41
Sanguinaires Deniz Feneri 53
Semillante'in Can Çekişmesi 61
Gümrük Kolcuları 69
Cucugnan Papazı 75
İhtiyarlar 83
Mensur Baladlar 91
I. Veliahdın Ölümü 91
II. Kıra Çıkan Kaymakam 94
Bixiou'nun Cüzdanı 99
Altın Beyinli Adam Masalı 107
Şair Mistral 113
İlâhisiz Üç Ayin-Noel Hikâyesi 121
Portakallar 131
Çifte Han 137
Milyana'ya 143

Çekirgeler 157
Muhterem Baba Gaucher'nin İksiri 163
Camargue'da 175
I. Yola Çıkış 175
II. Kulübe 178
III. Pusuda 180
IV. Kızıl ve Beyaz 182
Vaccarès 185
Kışla Hasreti 189

Karıma,

* Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim öğrencilerine tavsiye ettiği 100 Temel Eser'den biri olduğundan, başta eski sözcükler olmak üzere eserde geçen bazı sözcüklerin anlamları, genç okurlarımız için dipnotta verilmiştir. (e.n.)

Önsöz

Pampérigouste'ta mukim[1] noter Honorat Grapazi'nin huzurunda:

"Vivette Cornille'in kocası ve Cigalières nam mahalde rençperlikle iştigal edip yine aynı yerde mukim bulunan Bay Gaspard Mitifio,

İşbu satış senedi mucibince,[2] Paris'te mukimve hazır bilmeclis[3] Şair Bay Alphonse Daudet'ye Rhône vadisinde, Provence'ın göbeğinde, yemyeşil çam ve meşe ağaçları ile mestur[4] bir yamaç üzerinde kâin[5] bir un ve yel değirmenini, bilcümle[6] hukuki ve fiilî teminat altında ve her nevi borç, imtiyaz ve ipotekten ari olarak sattığını ve teslim ettiğini ve kanatlarının ucuna kadar çıkan yabani asma, yosun, biberiye ve diğer tufeyli[7] nebatlarından[8] da anlaşılacağı veçhile, mezkûr[9] değirmenin yirmi seneyi mütecaviz[10] bir zamandan

---

1 İkamet eden, oturan.
2 Gereğince.
3 Burada (hazır) bulunan.
4 Örtülü.
5 Bulunan.
6 Bütün, hepsi.
7 Asalak.
8 Bitki.
9 Adı geçen.
10 Aşan, aşkın.

beri metruk[11] ve öğütme kabiliyetinden külliyen mahrum bulunduğunu, buna rağmen Bay Alphonse Daudet'nin mezkûr değirmeni, kırık bulunan büyük çarkı ve tuğlaları arasından ot biten düzlüğü ile olduğu ve bulunduğu gibi matlubuna muvafık[12] ve şairane mesaisine münasip olduğunu beyan ederek, satıcıya karşı hiçbir rücu hakkı olamamak[13] ve yapılması muhtemel tamirat için nefi[14] ve hasarı kendisine ait olmak şartı ile kabul ettiğini, bu satışın tarafeyince[15] mutabık kalınan fiyat üzerinden Şair Bay Alphonse Daudet tarafından noterlik yazıhanesi üstüne vazedilen[16] geçer akçe ile hesap edilmiş bedelin, aşağıda imzaları bulunan noterler ile şahitlerin gözleri önünde ve makbuz mukabilinde,[17] Bay Mitifio tarafından kâmilen[18] ahzükabzı[19] ile icra edilmiş olduğunu, işbu muamelenin Pampérigouste'ta, noter Honorat'nın dairesinde, Şifreci Francet Mamai ile beyaz cübbeli tövbekârların salip[20] taşıyıcısı Quique lakabı ile maruf[21] Louiset'nin muvacehesinde[22] cereyan ettiğini ve senedin okunarak taraflar ve noterce imzalandığını..."

---

11 Terk edilmiş, kullanılmayan.
12 İsteğine uygun.
13 Cayma, geri alma.
14 Yararı.
15 İki tarafca da, taraflarca.
16 Konulan.
17 Karşılığında.
18 Eksiksizce.
19 Ödemeyi alma.
20 Haç.
21 Bilinen, tanınan.
22 Tanıklığında.

Yerleşme

Buna en çok şaşıranlar tavşanlar oldu! Değirmenin kapısını kapalı ve duvarlarla öndeki düzlüğü otların bürüdüğünü göre göre, nihayet, değirmenci takımının kökü kurudu sanmışlar ve yeri münasip bularak, burasını tıpkı bir karargâh stratejik bir üs haline getirmişlerdi. Burası âdeta tavşanların Jemmapes değirmeni[1] olmuştu. Geldiğim gün, bunlardan mübalağasız yirmi kadarı, çepeçevre düzlüğe oturmuş, ön ayaklarını ay ışığına uzatıp ısınmakta idiler. Pencereyi aralar aralamaz, fırt! Bütün ordugâh bozguna uğradı ve kuyruk havada, bütün o küçük beyaz kıçlar, haydi fundalığa! İnşallah, yine gelirler.

Beni görünce şaşıranlardan birisi de, yirmi seneden beri değirmende oturan, birinci katın kiracısı, mütefekkir[2] tavırlı, ihtiyar ve korkunç bir baykuş oldu. Kendisini yukarki odada, anamilin üstünde, sıva ve kiremit parçaları arasında dimdik ve hareketsiz buldum. Bana yuvarlak gözleriyle bir an baktı, sonra beni yabancı bulmuş olacak ki, "Hu! Hu!" demeye ve tozdan kurşuni bir renk almış kanatlarını güçlükle çırpmaya başladı. Ah, bu mütefekkirler! Fırça nedir, bilmezler! Neyse, bu kıpışık gözlü ve asık yüzlü sessiz kiracı,

1 Belçika'daki bir değirmenin ve bölgenin adı. Fransız Devrimi sırasında Fransızlar ve Avusturyalılar burada savaşmıştı.

2 Düşünür, filozof.

bu haliyle hepsinden fazla hoşuma gitti. Ben de derhâl sözleşmesini yeniledim. Eskisi gibi, değirmenin bütün üst katı, çatıdaki methali[3] ile birlikte, onun olacak. Bana da alt kattaki beyaz badanalı, tıpkı bir manastır yemekhanesi gibi basık ve kemerli küçük oda kalıyor.

***

İşte size oradan yazıyorum. Kapım ardına kadar açık, etraf günlük güneşlik. Işık içinde, pırıl pırıl, güzel bir çam korusu, karşımda, yamacın eteklerine uzanıyor... Ufukta küçük Alpler'in zarif tepeleri beliriyor... Çıt yok... Ancak, uzaktan uzağa bir fifre[4] sesi, lavantalar arasından bir kervançulluğunun ötüşü, yoldan da bir katır çıngırağı... Bütün bu güzel Provence manzarası, ancak ışıkla can buluyor.

Artık, nasıl olur da ben, sizin o gürültülü ve karanlık Paris'inize hasret çekerim! Değirmenimden o kadar memnunum ki! Burası tam istediğim gibi, gazetelerden, paytonlardan, sisten fersah fersah uzakta, güzel kokulu ılık bir köşe! Etrafımda ne kadar güzel şeyler var! Henüz yerleşeli sekiz gün olmadan, içim hatıra ve intibalarla dolup taşıyor... Bakın, daha dün akşam, yamacın eteğindeki bir çiftliğe sürülerin dönüşünü seyrettim. Vallahi bu hafta içinde Paris tiyatrolarında taze taze gördüğünüz bütün o temsillere bu manzarayı değişmem. Siz hak verin:

Şunu bilin ki, Provence'ta sıcaklar başlayınca, davarı Alpler'e göndermek âdettir. Hayvan, insan bir arada, yukarıda açık havada, bellerine kadar ota gömülü, beş altı ay kalır; sonra, sonbaharın ilk serinliğinde çiftliğe inilir ve biberiye kokan boz tepeciklerde uslu uslu otlanır. Evet, dün akşam sürüler dönüyordu, sabahtan beri çiftlik kapısının iki kanadı da ardına kadar açıktı, ağıllar taze samanla dolu idi. Herkes, saat başlarında, "Şimdi Eyguières'e varmışlardır; şimdi Pa-

3 Giriş.

4 Altı delikli bir yan flüt.

radou'dadırlar," diyordu. Nihayet akşama doğru, "İşte göründüler!" diye bağrışıldı. Artık ta uzakta, sürünün bir toz bulutu içinde yaklaştığını görüyoruz. Sanki bütün yol, sürü ile beraber yürüyor gibi.

Başta, tos vurur gibi boynuzlarını uzatmış, yabani yabani, ihtiyar koçlar yürüyor, arkadan da, yavrulamışları biraz bezgin, kuzuları ayak altında, bütün koyun sürüsü geliyordu. Sonra bir günlük kuzuları küfede sallaya sallaya taşıyan kırmızı ponponlu katırlar, sonra dilleri bir karış sarkmış, kan ter içinde çomarlar, daha sonra da harmani gibi topuklarına kadar inen devetüyü renginde abalarına bürünmüş iki kabadayı çoban.

Bütün bu kafile, keyifli keyifli, önümüzden geçiyor, bir sağanak gürültüsüyle yeri çiğneye çiğneye kapıdan içeriye dalıyordu. Evdeki telaşı görmelisiniz! Sorguçlu ve yeşilli, yaldızlı kocaman tavuslar, tünekleri üstünde, gelenleri tanıdılar ve müthiş bir boru sesiyle karşıladılar. Kümes halkının uykusu başına sıçradı, herkes ayakta: Güvercinler, beç tavukları, ördekler, hindiler, hepsi... Bütün kümes çılgına döndü, tavuklar sabahlamayı akıllarına koymuşlar! Sanki her koyun kendi postunda yabani bir Alp kokusu ve dağların insanı sarhoş eden ve zıp zıp oynatan o keskin havasından biraz getirmiş.

İşte böyle bir hengâme içinde, sürü, yerine yerleşiyordu. Bu ne kadar hoş bir yerleşme. Eski yemliklerini görünce ihtiyar koçların gözleri sulanıyor, kuzular, miniminileri, yolda doğup da çiftliği hiç görmemiş olanları, şaşkın şaşkın etraflarına bakınıyorlardı.

Fakat en dokunaklısı, köpeklerin hali idi; sürünün etrafında harıl harıl koşup duran ve çiftlikte gözleri sürüden başka bir şey görmeyen o babacan çoban köpekleri! Evin köpeği, kulübesinden istediği kadar kendilerini çağırsın, kuyunun ağzına kadar soğuk su ile dolu kovası, istediği kadar onlara işaret etsin, nafile! Onlar, sürü ağıla girmedikçe, kü-

çük çit kapısının sürgüsü sürülmedikçe ve çobanları alçak tavanlı divanhanede sofra başına oturmadıkça, hiçbir şeye kulak asmıyorlar. Ancak o zaman kulübelerine girmeye razı oluyorlar ve tiritlerini yalayıp yutarken çiftlik arkadaşlarına, yukarıda, dağ başında, kurtların dolaştığı ve ağızlarına kadar çiğ ile dolu kıpkırmızı, koskocaman yüksükotlarının bulunduğu o karanlık diyarda neler yaptıklarını anlatıyorlar.

Beaucaire Posta Arabası

Buraya geldiğim gündü. Pek öyle uzun boylu yollara düşmeden arabalığına dönüvermek imkânı varken, sırf çok uzaklardan geliyormuş hissini vermek için, yol boyunca salına salına dolaşan köhne bir salapuryaya, yani Beaucaire posta arabasına binmiştim. Üst katta, arabacıdan maada,[1] beş kişi idik.

Evvela, kısa boylu, tıknaz, kıllı, yabani hayvan kokan, iri gözleri kan çanağı, kulaklarında gümüş küpelerle bir Camargue korucusu; sonra iki Beaucaireli, ekmekçi ile hamurkârı, ikisi de kıpkırmızı, tıknefes, ama yandan bakılınca profil şahane, sanki Vitellius'un suratı hak edilmiş iki Roma madalyası... Nihayet, en önde, arabacının yanında bir adam... Hayır, estağfurullah, bir kasket... Ağzını açmadan, kederli kederli yola bakan tavşan derisinden kocaman bir kasket.

Bütün bu adamlar, birbirlerini tanıyorlar ve hiç çekinmeden, yüksek sesle, kendi işlerinden bahsediyorlardı. Camargueli birisi, bir çobana yaba salladı diye Nîmes'deki sorgu hâkiminin huzuruna çağrıldığını ve oradan döndüğünü anlatıyordu. Eh, Camarguelıların kanı kaynar doğrusu... Ya Beaucairelilerinki? Az kalsın Meryem Ana yüzünden birbirlerini boğazlayacaklardı.

---

1 Dışında, -den başka.

Galiba ekmekçi, Provencelıların öteden beri Anacık dedikleri, hani o İsa çocuğu kollarında taşıyan Meryem Ana'ya bağlı kilisenin müdavimlerindenmiş. Hamurkârı ise, aksi tesadüf, kızoğlan kız Meryem'e, hani kolları sarkık, ellerinden ışık saçan ve gülümseyen o güzel tasvire adanmış yepyeni bir kilisede ilahi okurmuş. İşte kavganın sebebi buydu. Bu iki sofu Katolik'in birbirlerine ve Meryem Analarına küfretmeleri, asıl görülecek şeydi:

— O senin kızoğlan kız dediğin karının maşallahı vardır!

— Haydi sen de be! Sen de anacığının turşusunu kur!

— Seninki Filistin'de az mı taş atladı?

— Ya seninki? Hah hah, bırak şu karıyı! Kimbilir ne haltlar etmiştir. İstersen bir sor bakalım Aziz Yusuf'a!

Bir bıçak bıçağa gelmedikleri kalmıştı. Hani o da olsaydı, insan kendini Napoli rıhtımlarında sanacaktı. Şayet arabacı işe karışmasaydı, galiba, bu güzel dinî münazaranın sonu kötüye varacaktı. Bereket versin arabacıya. Beaucairelilere gülerek:

— Bırakın canım! Şu Meryem Ananızla kafa şişirmeyin! Bunlar karı dedikodusu, karı. Erkekler böyle şeylere karışmaz! dedi ve her şeyden şüphe eden bir adam tavrıyla kırbacını şaklattı. Onun bu haline bakan herkes kendisine hak verirdi.

Münakaşa kesilmişti ama bir kere coşmuş bulunan ekmekçi, içinde kalanları da şöyle bir boşaltmak ihtiyacında idi. Tuttu, köşesinde sessiz ve mahzun oturup duran zavallı kaskete, alaycı bir tavırla:

— Ya senin karı, bileyici? dedi, seninkinin Meryem Anası hangisi?

Herhâlde bu cümlede gayet komik bir cinas olmalı ki, bütün üst kattakiler, hep birden, bastılar kahkahayı... Bileyici, gülmüyordu o. Sanki işitmemiş gibiydi. Ekmekçi, bu hali görünce, bana döndü:

— Karısını bilmezsiniz, değil mi mösyö? Acayip karıdır vesselam! Beaucaire'de bir eşi daha yoktur.

Gülüşmeler arttı. Bileyici kıpırdamadı bile. Yalnız, başını kaldırmadan, yavaşça:

— Sus be ekmekçi! demekle kaldı.

Ama bu hınzır ekmekçinin susmaya hiç de gönlü yoktu, yeniden tutturdu:

— Aman Allah! Böyle bir karısı olan herifin acınacak nesi var? İnsanın öylesiyle canı sıkılır mı hiç? Değil mi ya? Yosmayı her altı ayda bir kaçırırlar. Dönüşte de size bol bol hikâye anlatır... Hem canım, öyle karıkocalığa can kurban! Bakın, mösyö, daha evleneli bir sene olmuştu ki, hop, karı bir çikolata tüccarıyla İspanya'ya kapağı attı.

Kocası, evinde yapayalnız kaldı. Zamanını ağlamakla, kafayı çekmekle geçirdi. Bir zaman sonra, gördük ki, yosma İspanyol kıyafetinde, elinde bir zilli tef, memlekete dönmüş! Kendisine, "Aman!" dedik, "saklan, herif seni öldürecek!"

Öldürmek ha! Allah için! Kuzu kuzu yine karıkoca oldular. Karı tuttu, kendisine zilli tef çalmayı bile öğretti.

Yine kahkahalar koptu. Bileyici, köşesinde, yine başını kaldırmadan mırıldandı:

— Sus be ekmekçi!

Ekmekçi aldırmadı, devam etti:

— Belki, İspanya'dan döndükten sonra, yosma artık hanım hanımcık evinde oturdu, sanırsınız ha! Yok efendim, ne münasebet! Kocası işi tatlıya bağlamıştı ya! Karı yine azdı. İspanyol'dan sonra bir subay peyda oldu, sonra Rhône'da sandalcılık eden bir herif, daha sonra bir çalgıcı, daha sonra... yine birisi! İşin asıl hoş tarafı, her seferinde aynı komedya. Karı gitti mi, seninki ağlar; bir de dönüp geldi mi, çektiklerini çabucak unutur. Her zaman karıyı kaçırırlar, her seferinde herif yine kabul eder. Doğrusunu söyleyeyim, karı da karıdır ha! Lokman hekimin ye dediği! Şirin, kıvrak, fıkırdak mı fıkırdak; üstelik süt gibi bir ten, erkek gördü mü hemen gülüveren ela ela gözler... Sözün kısası, Parisli mösyö, şayet Beaucaire'e yolunuz düşerse...

Zavallı bileyici, yürekler parçalayan bir sesle:

— Ah, sus be ekmekçi! dedi. Yalvarırım sana...

Tam o sırada posta arabası durdu. Anglores çiftliğine varmıştık, Beaucairelilerin ikisi de burada inecekti. Doğrusu, onları alıkoymak aklımdan bile geçmedi. Hınzır ekmekçi! Çiftliğin avlusundan hâlâ kahkahası duyuluyordu.

***

Bu adamlar gidince, posta arabasının üst katı boşalmıştı sanki. Camargueli da Arles'da indi. Arabacı yolda, atlarının yanı sıra, yürüyordu. Yukarıda, her birimiz kendi köşesindeydi, bileyici ile ben kalmıştım. Susuyorduk. Hava sıcaktı, arabanın meşini âdeta yanıyordu. Vakit vakit, gözlerimin kapandığını, başımın ağırlaştığını duyuyordum. Ama uyumak ne mümkün! Kulağımda hep o yumuşak, o insanın içini burkan "Sus be, yalvarırım sana," sözü... Zavallı adam, o da uyumuyordu. Arkadan, koca omuzlarının ürperdiğini, elinin, o solgun ve kaba elinin, bir ihtiyar eli gibi, sıranın dayanılacak yerinde titrediğini görüyordum. Ağlıyordu...

Arabacı birdenbire bana:

— Parisli, geldik artık! diye seslendi. Kırbacının ucuyla da, üstünde kocaman bir kelebek gibi iğnelenmiş değirmeni ile bizim tepeyi gösteriyordu.

Hemen inecektim... Bileyicinin yanından geçerken, şu kasketin altına bir bakayım dedim. Gitmeden evvel kendisini görmek istiyordum. Niyetimi anlamış gibi, zavallı, birdenbire başını kaldırdı ve gözlerini gözlerime dikti. Boğuk bir sesle:

— Bana iyi bak, arkadaş! dedi, şayet günün birinde, Beaucaire'de bir cinayet olduğunu duyacak olursan, hiç çekinmeden, katilin kim olduğunu biliyorum, diyebilirsin!

Yüzü, küçücük solgun gözleriyle, ne kadar sönük ve kederliydi. Bu gözler yaş içindeydi, ama bu seste de kin vardı. Kin, zayıfların hiddeti! Karısı olsaydım, kendisinden sakınırdım!

Cornille Usta'nın Esrarı

Ara sıra, geceleri bizde sıcak şarap içerek vakit geçiren Francet Mamai yok mu, hani canım, şu ihtiyar fifreci! İşte o, geçen akşam, yirmi sene evvel bizim değirmende geçen küçük bir köy faciasını anlattı. Adamın hikâyesi bana öyle dokundu ki, ben de size, duyduklarımı olduğu gibi anlatmak istiyorum:

Bir an tasavvur edin, aziz okuyucularım, buram buram kokan bir şarap testisinin önüne oturmuşsunuz da, ihtiyar bir fifreciyi dinliyorsunuz.

Ah efendim, bizim memleket, eskiden bugünkü gibi ölü, sesi kısılmış bir yer değildi. Eskiden burada değirmencilik öyle işlek bir zanaattı ki, çiftlikler çepeçevre on fersahlık yerden, öğütülecek buğdayı bize getirirlerdi. Köyü saran tepeler, yel değirmenleriyle kaplı idi. Sağda, solda *mistral*[1] esince çamların üstünden, dönen kanatlarla yollar boyunca inip çıkan çuval yüklü eşek katarlarından başka bir şey görülmezdi. Bütün hafta, yukarıdan gelen kırbaç seslerini, kanat gıcırtısını, değirmenci çıraklarının *deh*, *çüş* demelerini dinlemek ne hoştu! Pazarları öbek öbek, değirmenlere giderdik. Yukarıda, değirmenciler bize şarap ikram ederdi. Hele değirmenci kızları! Dantelli atkıları ve altın istavrozla-

1 Fransa'nın Provence bölgesinde kışın ve sonbaharda kuzeybatıdan Akdeniz'e doğru esen kuru rüzgâr.

rıyla, kraliçeler gibi güzeldiler. Ben de fifremi getirirdim; gece oluncaya kadar hora tepilirdi. Değirmenciler bizim memleketin şenliği, zenginliğiydi.

Ne yazık ki, Parisli birkaç Fransız'ın aklına Tarascon yolu üzerinde bir un fabrikası kurmak geldi. Malum ya, eskiye rağbet olmaz, derler. Bizimkiler de buğdaylarını fabrikaya göndermeye başladı. Zavallı yel değirmenleri, böylece işsiz kaldı. Başlangıçta, bir müddet dayanmaya yeltendiler. Ama fabrika daha kuvvetli çıktı ve hepsine topu attırdı... Artık o küçücük eşekler gelmez oldu... Güzel değirmenci kızları, altın istavrozlarını sattılar... Ne şarap kaldı, ne de hora... İstediği kadar *mistral* essin, kanatlar artık dönmüyordu... Nihayet, bir gün belediye bu harabeleri yıktırdı ve yerlerine asma ile zeytin ağacı dikildi.

Ama bu bozgun havası içinde, bir tek değirmen kafa tutuyor ve tepenin üstünde, fabrikacılara inat, boyuna dönüp duruyordu. Bu, Cornille Usta'nın değirmeni idi. İşte şu anda içinde bulunduğumuz değirmen!

***

Cornille Usta, altmış seneden beri un içinde yaşamış, sanatına çılgın gibi bağlı, ihtiyar bir değirmenciydi. Fabrikaların kurulması onu deliye döndürmüştü. Tam bir hafta, köyün içinde sağa sola başvurdu, ahaliyi başına topladı, fabrika unuyla Provence halkını zehirlemek istediklerini bağıra çağıra söyledi, durdu. "Sakın ha, oraya gitmeyin," diyordu. "Bu haydutlar, un yapmak için buhar kullanıyor. Buhar şeytan icadıdır. Ama ben kuzey rüzgârıyla ve *mistral* ile çalışırım. Kuzey rüzgârı ve *mistral,* Rabbimizin nefesidir." Böylece, yel değirmenlerini methetmek için ne güzel sözler buluyordu, buluyordu ama kimsenin kulak astığı yoktu.

Bunun üzerine ihtiyar, kudurmuşa dönerek değirmenine kapandı ve yabani bir hayvan gibi, tek başına yaşadı. Hatta yanına torunu Vivette'i bile almak istemiyordu. On beş yaşındaki bu kız çocuğunun, anası babası öldükten sonra,

dünyada ondan başka kimsesi kalmamıştı. Kızcağız, karnını doyurmak için, şurada burada, çiftliklerde ekin kaldırdı, ipekböceklerine baktı, zeytin ağaçlarının dibini çapaladı. Hâlbuki büyükbabası, kendisini de pek sever görünüyordu. Sık sık torununu görmek için, kızgın güneşin altında, ta kızın çalıştığı çiftliğe kadar, saatlerce taban tepiyor ve yanına gelince de, saatlerce kızın yüzüne bakarak ağlıyordu.

Memlekette herkes, ihtiyar değirmencinin, hasislikten[2] Vivette'i kapı dışarı ettiğini sanıyordu. Torununun böyle, bir çiftlikten öbür çiftliğe sürtüp durması, kâhyaların kabalığına hedef olması, genç hizmetçiler âleminin her çeşit sefaleti içinde yuvarlanıp gitmesi, hep onun kabahatidir, deniyordu. Sonra, Cornille Usta gibi tanınmış, o zamana kadar herkesin saydığı bir adamın yalınayak, başında delik deşik bir külah, sırtında lime lime bir ceket, sokaklarda dolaşması, hiç de hoşa gitmiyordu. Öyle ki, pazarları kiliseye girdiğini görünce, biz yaşlılar, onun hesabına utanıyorduk. Cornille, bu halimizin farkına varmıştı, o da gelip hatırlılara mahsus sıraya otırmaktan çekiniyor, kilisenin bir kenarında, mukaddes su kabının yanı başında, fakirlerle birlikte ayakta duruyordu.

Cornille Usta'nın halinde, manasını pek anlayamadığımız bir şeyler vardı yine. Epey zamandan beri köyden kendisine kimsenin buğday götürdüğü yoktu, ama değirmenin kanatları, yine eskisi gibi, dönüp duruyordu... Akşamları, yollarda, kocaman çuvalları yüklü eşeğini önüne katmış giden ihtiyar değirmenciye rastlayanlar çoktu.

Köylüler ona:

— Akşamlar hayır olsun, Cornille Usta! diye sesleniyorlardı. Nasıl, değirmen hep dönüyor mu?

İhtiyar, neşeli neşeli:

— Hep dönüyor, evladım! diyordu. Allah'a şükür, işsiz kaldığımız yok!

---

2 Cimrilik.

Bu kadar işi nereden bulduğu sorulunca da, parmağını dudağına götürüyor ve gayet ciddi, "Aman sus!" diyordu. "İhracat için çalışıyorum..." Ağzından daha fazlasını kapmak imkânsızdı.

Değirmene ayak basmaya gelince, onu bir kalem geç. Vivetteciğin bile girdiği yoktu...

Önünden geçildikçe, kapının daima kapalı, kocaman kanatların ise daima harekette olduğu görülürdü. Kocamış eşek hep meydandaki çimenlerin üzerinde otlar, pencerenin pervazında upuzun ve sıska bir kedi güneşlenir ve gelip geçene hain hain bakardı.

Bütün bunlar halka esrarlı geliyor ve herkesin çenesini yoruyordu. Herkes, Cornille Usta'nın esrarını, kendine göre izah ediyordu. Ama umumi kanaat, bu değirmende un çuvalından ziyade altın bulunduğu merkezindeydi.

***

Sonunda her şey meydana çıktı. Bakın, nasıl:

Genç kızlarla delikanlıları fifre çalarak dans ettirip dururken, bir gün, bizim oğlanların büyüğü ile Vivetteciğin birbirlerine abayı yaktıklarını fark ettim. Doğrusu bu işe hiç de kızmadım, çünkü ne de olsa, Cornille adının, aramızda şerefi, itibarı vardı; hem sonra, o güzel kızcağızın evimde keklik gibi sektiğini görmek pek hoşuma gidecekti. Yalnız, bizim sevdalılar birbirlerini pek sık gördükleri için, ne olur ne olmaz, bir kaza çıkmasın diye, hemen işi yoluna koymak istedim ve büyükbabaya meseleyi çıtlatmak maksadıyla ta değirmene yollandım. Yollandım ama ihtiyar büyücüye kapıyı açtırmak ne mümkün! Anahtar deliğinden, zar zor, ne için geldiğimi anlatmak istedim. Söz söylerken, o Allah'ın belası sıska kedi, tepemin üstünde, şeytan gibi pıhlayıp duruyordu.

İhtiyar sözümü bitirmeme bile zaman bırakmadı. Ağzına geleni, bağıra çağıra söyledi durdu. Yok defolup gitmeliymişim, yok fifremle uğraşmalıymışım, yok acele oğlumu evlendirmek istiyorsam un fabrikasından kız almalıymışım...

Elbette, bu kötü sözleri duyunca kan beynime sıçradı, ama yine kendimi zapt ettim, bunağı değirmende bırakarak döndüm, çocuklara başıma gelenleri anlattım. Yavrucaklar bir türlü inanamıyorlardı. Her ikisi de, büyükbaba ile görüşmek üzere değirmene gitmek müsaadesini, bir lütufmuş gibi isteyince, ben de olmaz diyemedim. Bizim sevdalılar da, fırt, hemen uçup gittiler.

Tam yukarıya vardıkları sırada, Cornille Usta değirmenden çıkmışmış. Kapı adamakıllı kilitliymiş, ama ihtiyar merdivenini dışarıda bırakmış. Hemen çocukların aklına, pencereden girip şu meşhur değirmene bir göz atmak gelmiş.

Tuhaf şey! Değirmentaşının bulunduğu yer, bomboşmuş. Ne bir çuval, ne bir buğday tanesi... Ne duvarlarda, ne de örümcek ağlarının üstünde undan eser varmış. Hatta değirmenlerde duyulan o öğütülmüş sıcak buğday kokusu bile yokmuş... Anamili toz içindeymiş ve sıska kedi, üstüne çıkmış, uyuyormuş.

Alttaki odada da aynı sefalet... Kötü bir yatak, birkaç paçavra, merdivenin basamağı üzerinde bir parça ekmek, sonra bir köşede, patlamış yerlerinden kireç ve alçı topakları dökülen üç dört çuval...

İşte Cornille Usta'nın esrarı burada idi. Değirmenin şerefini kurtarmak ve herkesi, içeride buğday öğütüldüğüne inandırmak için akşamları yollarda dolaştırdığı şey, bu alçı ve kireç döküntüsü idi. Zavallı değirmen! Zavallı Cornille! Çoktan beri un fabrikaları, bütün işi ellerine almışlardı. Kanatlar boyuna işliyordu, ama değirmentaşı boşta dönüyordu.

Çocuklar ağlaya ağlaya bana gördüklerini anlattılar. Onları dinledikçe, yüreğim parçalanacak gibi oluyordu. Hemen, dakika geçirmeden komşulara koştum ve onlara, iki kelime ile, meseleyi anlattım. Derhâl, evlerde hububat namına ne varsa yükletip Cornille'in değirmenine götürmeyi kararlaştırdık. Dediğimizi de hemen yaptık. Bütün köy halkı yola düzüldük ve buğday –ama bu sefer sahici buğday!– yüklü bir eşek kervanıyla yukarıya vardık.

Değirmenin kapıları ardına kadar açıktı. Kapının önünde, Cornille Usta, bir alçı çuvalının üstüne oturmuş, başını elleri arasına almış, ağlayıp duruyordu. Değirmene döndüğü zaman, kendisi yokken içeriye girdiklerini ve o hazin sırrını öğrendiklerini fark etmişti.

— Vah biçare ben! diyordu, artık ölmekten başka çarem kalmadı... Değirmenin şerefi mahvoldu.

Değirmenin, türlü türlü adlar takıp ona sahici bir insanmış gibi söz söyleyerek, yürekleri parçalayan hıçkırıklarla, durmadan ağlıyordu.

Bu sırada eşekler, değirmenin önündeki düzlüğe varmıştı; biz de varmıştık. O eski zamanlarda olduğu gibi, vargücümüzle:

— Hey değirmenci! Hey Cornille Usta! diye bağrışmaya başladık.

Hemen çuvallar kapının önüne yıkıldı ve altın gibi buğday taneleri, her taraftan yerlere döküldü.

Cornille Usta'nın gözleri faltaşı gibi açılmıştı. Buruşuk elinin avcuna buğday doldurmuş, hem gülüyor, hem ağlıyor, hem de:

— Buğday bu! Allahım! diyordu, hem de iyisinden. Bırakın da seyredeyim.

Sonra bize dönerek:

— Ah, tekrar bana geleceğinizi biliyordum, diyordu. Bütün bu un fabrikalarındaki herifler, hırsızdır.

Kendisini omzumuza alarak alayla köye götürmek istiyorduk:

— Hayır olmaz, çocuklarım, diyordu. Her şeyden evvel gidip değirmenime gıdasını vereyim. Ne zamandan beri ağzına bir lokma girmedi.

Zavallı ihtiyarın, bir yandan çuvalları boşaltmak, bir yandan da, unun incecik beyaz tozu tavana yükselirken, değirmentaşını idare etmek için bir sağa, bir sola çırpınıp durduğunu gördükçe, hepimizin gözleri doluyordu.

Kendimizi övmek gibi olmasın, ama o günden itibaren, ihtiyar değirmenciyi hiç işsiz bırakmadık. Nihayet bir sabah, Cornille Usta öldü ve bizim son yel değirmenimizin kanatları, bu sefer ebediyen durdu. Cornille ölünce, kimse onun yerine geçmedi. Ne yaparsınız efendim! Bu dünyada her şeyin bir sonu var. Rhône boyunca gidip gelen pazar kayıklarının, kukuletalı boyun atkılarının, iri çiçekli ceketlerin modası nasıl geçmişse, yel değirmenleri de artık tarihe karışmış olmalı!

Mösyö Seguin'in Keçisi

Paris'teki Şair Mösyö Pierre Gringoire'a,

Sen hiç değişmeyeceksin zavallı Gringoirecığım!

Nasıl olur? Sana Paris'in tanınmış bir gazetesinde fıkra muharrirliği[1] teklif ediyorlar da, sen bunu reddetmeye kalkışıyorsun! Kendine bir baksana zavallı çocuk! Şu delik deşik mintanına, şu hapı yutmuş pantolonuna, şu açım diye haykıran sıska suratına bir baksana! Güzel kafiyeler bulmak ihtirası, işte bak, seni ne hale getirdi!

Apollon cenaplarının nedimliğinde[2] on senedir sadıkane verdiğin emek, işte bak sana neye mal oldu... Hâlâ da mı utanmıyorsun?

Fıkra muharriri olsana, budala! Fıkra muharriri olsana! Çil çil liracıklar kazanırsın, Brébant lokantasında karnını doyurursun, külahına yepyeni bir tüy takarak tiyatroların ilk temsil akşamlarında boy gösterirsin...

Nasıl? İstemiyor musun? Sonuna kadar, keyfine göre, serbest yaşamak mı istiyorsun? Peki öyleyse, *Mösyö Seguin'in Keçisi* hikâyesini bir dinle de, serbest yaşamak arzusu, insana ne kazandırır, öğren.

***

1 Yazarlık.

2 Eğlendiren kimse olarak.

Mösyö Seguin'in keçilerinden yana hiç talihi yoktu.

Hepsini de, aynı şekilde, elden çıkarırdı. Bir sabah ipini koparan dağa yollanır ve orada, kurda yem olurdu. Ne sahibinin okşayışı, ne de kurt korkusu, onları alıkoyabilmişti. Bunlar, herhâlde, ne pahasına olursa olsun, açık havayı ve başıboş gezmeyi seven hürriyet âşığı keçilerdi.

Hayvanlarının huyundan pek anlamayan zavallı Mösyö Seguin, çok kederliydi:

— Anlaşıldı, diyordu. Keçilerin burada canı sıkılıyor. Artık istemem, keçi beslemeyeceğim.

Ama yine ümitsizliğe düşmemişti. Aynı şekilde altı keçisi kaybolduktan sonra, tuttu, bir yedincisini satın aldı. Yalnız bu sefer, daha iyi alışsın diye, kart değil, yavru keçi almaya dikkat etti.

Ah Gringoire, bilsen Mösyö Seguin'in keçisi ne güzeldi! Baygın gözleri, küçük zabitlerinki gibi didon sakalı, pırıl pırıl ayakları, çizgili boynuzları, üstünde harmani gibi uzun, beyaz tüyleri ile o kadar güzeldi ki! Hemen hemen Esmeralda'nın oğlağı kadar şirindi, hatırlarsın, değil mi Gringoire? Sonra, yumuşak başlı, sokulgandı. Sağılırken kımıldamaz, ayağını süt kabının içine sokmazdı. Hâsılı, cana yakın bir keçi idi...

Mösyö Seguin'in evinin arkasında, etrafı akdikenle çevrilmiş bir ağılı vardı, işte yeni kiracısını buraya yerleştirdi. Onu çayırın en güzel yerinde, bir kazığa bağladı, ama ipini de uzun bıraktı. Arada sırada, rahatı yerinde mi diye yoklamayı da ihmal etmiyordu. Keçi mesut görünüyor ve öyle keyifli keyifli oturuyordu ki, Mösyö Seguin'in ağzı kulaklarına varıyordu.

Adamcağız kendi kendine:

— Nihayet, diyordu, burada canı sıkılmayan bir keçi bulabildim.

Mösyö Seguin aldanıyordu, bu keçinin de canı sıkıldı.

***

Keçi bir gün dağa bakarak, kendi kendine:

— Kimbilir, dedi, oraları ne güzeldir! Boynumun derisini yüzen şu uğursuz ip olmasa da, fundalıkların içine bir dalsam! Ne hoş olurdu. Çitin içinde otlamak, eşeğe veya öküze yakışır! Keçi makulesine[3] açıklık lazım!

O andan sonra, ağılın otu kendisine tatsız geldi. Can sıkıntısı başladı. Eridi, sütü azaldı. Onun, böyle bütün gün, ipini çekerek, kafasını dağ tarafına çevirmiş, burun delikleri açılmış, mahzun mahzun "Meee!"leri yürek sızlatıyordu.

Mösyö Seguin, keçisinin bir derdi olduğunu anlıyordu ama ne olduğunu bir türlü kestiremiyordu... Bir sabah, sağılması biterken keçi, başını çevirdi ve kendi lisanıyla:

— Bakın Mösyö Seguin, dedi. Ben burada eriyip bitiyorum, bırakın da dağa gideyim!

Mösyö Seguin:

— Allahım! Bu da mı? diye haykırdı. O kadar şaşırmıştı ki, süt kabını yere düşürüverdi, sonra, keçisinin yanına otların üzerine oturarak:

— Nasıl Blanquette, dedi, beni bırakıp gitmek mi istiyorsun?

Blanquette cevap verdi:

— Evet Mösyö Seguin!

— Sana burada ot mu yok?

— Var Mösyö Seguin.

— Galiba ipin kısa geliyor, istersen uzatayım?

— Ne zahmet Mösyö Seguin!

— Öyleyse, neyin eksik? Ne istiyorsun?

— Dağa gitmek istiyorum, Mösyö Seguin.

— Zavallı, dağda kurt olduğunu bilmiyor musun? Karşına çıkarsa, ne yaparsın?

— Tos vururum Mösyö Seguin.

— Kurda senin boynuzların vız gelir. O benim nice boynuzlu keçimi yedi. Bilirsin ya, zavallı Renaude'u! Hani geçen

3 Takım.

sene buradaydı. Teke gibi güçlü kuvvetli, ne azılı keçiydi. Bütün gece kurtla dövüştü. Ama sabahleyin kurt onu da yedi.

— Vah zavallı Renaude! Ama zararı yok. Mösyö Seguin bırakın beni de dağa gideyim.

— Aman Allahım! Benim keçilerime de ne oluyor? Bunu da kurt elimden kapacak! Ama yok, yağma mı var? İste, isteme, seni yine kurtaracağım kâfir. İpini koparmayasın diye, seni ahıra kapayacağım. Artık hep orada kalacaksın.

Bunun üzerine Mösyö Seguin, keçiyi zifiri karanlık bir ahıra götürdü ve kapısını adamakıllı kilitledi. Kapıyı kilitlemişti ama pencereyi unutmuştu, seninki arkasını döner dönmez, keçi pencereden atlayıp kaçtı.

Gülersin ha Gringoire! İnkâr etme, ben bilirim, sen o zavallı Mösyö Seguin'e karşı keçilerin tarafını tutarsın. Ama biraz sabret, sonunda da gülecek misin, bakalım?

Beyaz keçinin dağa gelişi, her tarafta hayranlık uyandırdı. İhtiyar çamlar, o güne dek, keçinin bu kadar güzelini hiç görmemişlerdi. Onu küçük bir kraliçeymiş gibi karşıladılar. Kestane ağaçları, Blanquette'i dallarının uçlarıyla okşayabilmek için yerlere kadar eğiliyorlardı. Yolunun üstünde, sarı katırtırnakları açıyor ve ellerinden geldiği kadar güzel kokmaya çabalıyorlardı. Bütün dağ, onu kutluyordu.

Bizim keçinin ne kadar mesut olduğunu artık sen düşün Gringoire! Artık ne ip var, ne de kazık... Onu, keyfinin istediği gibi sıçramaktan, otlamaktan alıkoyacak hiçbir şey yok...

Asıl otun bolluğu oradaydı. Ta boynuzlarını aşacak kadar, azizim! Hem ne ot! Lezzetli, ince, diş diş, binbir çeşit nebatın mahsulü... Hele çiçekler! Maviş maviş kocaman boruçiçekleri, uzun çanaklı kırmızı yüksükotları, sarhoş edici usareleri[4] taşan bütün bir yabani çiçek ormanı!

Beyaz keçi, bunların arasında, yarı sarhoş, ayakları havada, yere dökülmüş yapraklarla kestanelere karışarak, bayır aşağı yuvarlanıp duruyordu. Sonra, bir sıçrayışta ayağa kal-

4 Özsu.

kıyor, haydi yallah, yine çalıların, yeşilliklerin içine dalıyor, fırt bir kayanın üstüne çıkıyor, fırt bir hendeğin dibine atlıyordu. Bir aşağı, bir yukarı, her yere burnunu sokuyordu. Sanki Mösyö Seguin dağa on keçi birden salıvermişti.

Çünkü Blanquette'in hiçbir şeyden pervası[5] yoktu.

Bir sıçrayışta koca koca selleri aşıyor, aşarken de su ve köpük içinde kalıyordu. Sonra, sırılsıklam, gidip düz bir kayanın üstüne uzanıyor, güneşte kurunuyordu... Bir seferinde de, ağzında bir çiçek, yaylanın kenarına kadar geldi ve aşağıda, ta en aşağıda, ovada, arkasındaki ağılı ile Mösyö Seguin'in evini gördü. Bu manzaraya, katıla katıla güldü.

— Ne de küçükmüş! dedi. Nasıl olmuş da sığmışım!

Zavallıcık, kendini o kadar yüksekte görünce bir türlü dünyaya sığamaz olmuştu...

Hâsılı, Mösyö Seguin'in keçisi çok güzel bir gün geçirdi. Öğleye doğru, sağa sola koşarken, bir yabani asmayı kıtır kıtır yiyen bir sürü dağ keçisinin arasına düştü. Bizim beyaz elbiseli kaltak, ortalığı birbirine kattı. Kendisine yabani asmanın en lezzetli parçasını ikram ettiler. Hele erkekleri görme! Bir çıtkırıldım oldular ki! Hatta dahası var Gringoire ama aramızda kalsın. Siyah tüylü genç bir dağ keçisi, galiba Blanquette'in hoşuna gitmek şerefine mazhar oldu. İki sevdalı, bir iki saat ormanın içinde kayboldu. Birbirlerine ne söylediklerini öğrenmek istersen, git de, yosunların altında belli belirsiz dolaşan geveze kaynakları sorguya çek.

***

Birdenbire hava serinledi. Dağ menekşerengi bağladı; akşam olmuştu...

Küçük keçi, şaşırıp kaldı:

— Ne çabuk!

Aşağıda tarlalar sise gömülmüştü. Mösyö Seguin'in ağılı, hemen hemen kaybolmuştu; küçük evin yalnız, tüten bacasıyla çatısı görünüyordu. Blanquette, ağıla dönen bir sürü-

5 Korku.

nün çıngırak seslerini dinledi, içi burkuldu. Yuvasına dönen bir akdoğan, geçerken kanatlarıyla ona süründü. İçi titredi... Sonra dağda bir uluma duyuldu:

— Huuu! Huuu!

Aklına kurt geldi; bütün gün, çılgın gibi, kurdu hiç düşünmemişti... Yine o anda ovanın ta dibinden bir boru sesi geldi. Bu, bizim Mösyö Seguin'in başvurduğu son çareydi.

Kurt:

— Huuu! Huuu! diye uluyordu.

Boru:

— Gelsene! Gelsene! diyordu.

Blanquette, bir an, geri dönmek istedi, ama kazığı, ipi, ağılın çitini hatırlayınca, artık bu hayata katlanamayacağını, dağda kalmanın hayırlı olacağını düşündü.

Artık boru sesleri de kesilmişti.

Keçi tam arkasında bir yaprak hışırtısı duydu. Döndü ve karanlıkta kısa ve dimdik iki kulakla pırıl pırıl yanan bir çift göz gördü... Bu kurttu.

***

Koskocaman, hareketsiz, kıçüstü oturmuş, küçük beyaz keçiye bakıyor ve onu gözleriyle şimdiden yiyor gibiydi. Nasıl olsa yiyeceğini bildiği için hiç acele etmiyordu. Yalnız, keçi dönünce, fena fena gülmeye başladı:

— Hah! Hah! Mösyö Seguin'in küçük keçisi! Sonra, kocaman kırmızı dili ile kavrengi sarkık dudaklarını yaladı.

Blanquette, mahvolduğunu anladı... Bir an, bütün gece dövüşüp de ancak sabah olunca kurdun karnına giden koca Renaude'nun macerasını hatırladı ve beyhude yere uğraşmaktansa, hemen yutuluvermenin daha hayırlı olacağını düşündü. Sonra bundan vazgeçti, kafasını kıstı, boynuzlarını uzattı, müdafaaya hazırlandı. O Mösyö Seguin'in kahraman keçisi değil miydi ya!.. Kurdu öldürme ümidine kapılmamıştı –keçiler kurtları öldüremezler–, ama Renaude kadar dayanıp dayanamayacağını anlamak istiyordu...

Nihayet canavar keçinin üzerine yürüdü. Küçücük boynuzlar da harekete geçti. Ah yavrucuk! Vargücüyle nasıl dayanıyordu. Belki on defa, yalan söylemiyorum, Gringoire, belki on defadan fazla, kurdu gerileyip nefes almaya mecbur etti. Bu bir dakikalık aralıklarda bile, kâfir obur, hemen o güzelim ottan bir parçacık koparıyor, sonra ağzı dolu dolu, yine kavgaya tutuşuyordu... Bu, bütün gece devam etti. Mösyö Seguin'in keçisi, vakit vakit, parlak gökyüzündeki yıldızların kaynaşmasına bakıyor ve kendi kendine:

— Ah, ne olur, diyordu, şafak atıncaya kadar dayanabilsem!

Yıldızlar, birbiri ardı sıra, sönüp kayboldu. Blanquette boynuzlarına, kurt da dişlerine kuvvet verdi... Ufukta solgun bir ışık peyda oldu...[6] Çiftliğin birinden, kısık sesli bir horoz öttü.

Can vermek için sabahı bekleyen zavallı hayvancık:

— Çok şükür! dedi ve kan lekelerinin benek benek ettiği o güzelim beyaz postuyla, boylu boyunca yere serildi...

O zaman kurt, küçük keçinin üzerine atıldı ve onu parçalayıp yedi.

***

Allahaısmarladık, Gringoire!

Dinlediğin hikâyeyi ben uydurmadım. Şayet bir gün, olur da Provence'a gelirsen, bizim rençperlerden sık sık şunu duyarsın: "Mösyö Seguin'in keçisi, bütün gece kurtla boğuştu, sonra, sabah olunca, kurt onu yedi." Beni iyi dinliyor musun?

Gringoire:

"Sonra, sabah olunca, kurt onu yedi."

---

6 Ortaya çıkmak, oluşmak.

Yıldızlar

Provencelı Bir Çobanın Hikâyesi

Luberon Dağları'nda sürüyü güttüğüm zamanlarda, Allah'ın bir tek kuluna rastlamadan, yalnızca köpeğim Labri ve koyunlarımla, haftalarca otlakta kalırdım. Vakit vakit, Mont-de-l'Ure'de tek başına yaşayan keşiş, şifalı ot toplamak için buralardan geçerdi yahut Piemonteli birkaç kömürcünün kara suratını görürdüm. Ama bunlar, yalnızca kala kala konuşma zevkini kaybetmiş, aşağıda, köylerde ve şehirlerde olup bitenlerden habersiz, saf insanlardı. Her on beş günde bir bana iki haftalık rızkımı getiren, bizim çiftlik katırının çıngırağını duyunca, yamacın başında, küçük yanaşmanın neşeli yüzünü veyahut ihtiyar Norade teyzenin kızıl hotozunu[1] görünce, artık dünyalar benim olurdu. Aşağıda, çiftlikte olup bitenleri, vaftizleri, düğünleri anlattırırdım. Ama her şeyden evvel, bizim efendilerin kızı Matmazel Stéphanette'in ne âlemde olduğunu bilmek isterdim. Matmazel Stéphanette, on fersahlık bir çevrenin en güzel kızıydı. Pek oralı olduğumu göstermeden, şenliklere, yortulara, gece toplantılarına sık sık gidip gitmediğini, yine etrafında yeni yeni sevdalılar peyda olup olmadığını öğrenirdim. Bütün bunların benimle, benim

1 Süs için saça takılan, çeşitli renk ve biçimdeki küçük başlık.

gibi dağların zavallı çobanı ile ne alakası olabileceğini soranlara, yirmi yaşında olduğumu ve bu Stéphanette kadar güzel bir kız görmediğimi söyleyebilirim.

Bir pazar günü, on beş günlük erzakımı bekliyordum. Bir türlü gelen giden olmuyordu. Sabahleyin kendi kendime, "İhtimal, pazar duası yüzünden gecikti!" diyordum. Sonra, öğleye doğru bir sağanak bastırdı. Ben de yolların kötülüğünden katırın gelemeyeceğini düşündüm. Nihayet, saat üç sularında, hava açıldı. Sırılsıklam kesilen bütün dağ, güneşin altında pırıl pırıldı. Yapraklardan sızan yağmur damlaları ve uğuldaya uğuldaya akan seller arasından, katırın paskalya günündeki o çan cümbüşü kadar oynak ve şen çıngırak sesi kulağıma geldi. Ama katırı süren, ne küçük yanaşma ne de ihtiyar Norade'di. Bilin bakayım kimdi? Bizim Matmazel'di çocuklar! Bizim Matmazel, ta kendisi; küfelerin arasına dimdik oturmuş, dağların havası ve sağanağın serinliği ile yüzü pembe pembe olmuştu.

Küçük yanaşma hasta imiş, Norade teyze de, izin alıp çocuklarının yanına gitmiş. Güzel Stéphanette, katırından inerken hem bunları hem de yolu şaşırdığı için geç kaldığını anlattı. Ama çiçekli kurdelesiyle, pırıl pırıl fistanıyla, dantelleriyle, iki dirhem bir çekirdek, pek öyle fundalıklar arasında yolunu şaşırmışa benzemiyordu. Herhâlde dansta gecikmişti. Ah sevimli mahlûk! Gözlerimi bir türlü kendisinden ayıramıyordum. Doğrusu şimdiye kadar onu böyle yakından hiç görmemiştim. Bazen kışın sürüler ovaya indiği zaman, akşam yemeği için çiftliğe gittikçe, onun, hep süslü, biraz da mağrur, içimizden hiç kimseye bir kelime bile söylemeden, hızla odamızdan geçtiğini görürdüm... Hâlbuki şimdi karşımdaydı, yalnız benim için gelmişti. Neredeyse aklımı oynatacaktım!

Stéphanette kulelerden erzakı çıkardıktan sonra, merakla etrafına bakınmaya başladı. Kirlenmesin diye, yabanlık güzel fistanının eteğini kaldırıp ağıla girdi; yattığım yeri, o saman ve koyun postundan kerevetimi, duvarda asılı duran

gocuğumu, sopamı, çakmaklı tüfeğimi görmek istedi. Her şey hoşuna gidiyordu.

— Demek burada yaşıyorsun, öyle mi zavallı çobanım! Kim bilir yalnızlıktan ne kadar sıkılırsın! Ne yapıyorsun? Kimi düşünüyorsun?

"Sizi, hanımcığım!" demeye can attım, deseydim, yalan söylemiş olmazdım. Ama o kadar şaşkına dönmüştüm ki, söyleyecek bir tek kelime bile bulamadım. Bu halimi fark etti galiba. Fettanlıklarıyla beni büsbütün şaşkına çevirmekten zevk alıyordu:

— Ya sevgilin çoban? Buraya seni görmeye geliyor mu? Sevgilin, herhâlde, ya altın keçi, ya da dağ başlarından hiç inmeyen peri kızı Estérelle olacak!

Kendisinde de, bana söz söylerken, o peri kızı Estérelle'in hali vardı. Saçlarını arkaya atarak güzel güzel gülüyordu ve hemen kalkıp gitmekteki acelesiyle, bu ziyareti bir peri kızının görünüşüne benziyordu.

— Allahaısmarladık çoban!

— Güle güle hanımcığım!

Hemen boş sepetlerini katıra yükleyerek yola çıktı.

Bayır aşağı patikadan görünmez olunca, bana, katırının nallarının altından yuvarlanan çakıltaşları, bir bir yüreğime düşüyor gibi geldi. Uzun uzun, bu taşların yuvarlanışını dinledim. Rüyamı uzatmak için kımıldamaksızın, gün batıncaya kadar, uyuklar gibi, olduğum yerde kaldım. Akşam, vadilerin derinlikleri morarmaya ve koyunlarım ağıla girmek için meleyerek küme olmaya başladığı zaman, bayırın altından, bana birisinin seslendiğini duydum. Az sonra da, bizim Matmazel çıkageldi. Deminki gibi güler yüzlü değildi: sırılsıklam olmuş, soğuktan ve korkudan tir tir titriyordu. Yamacın eteğine inince, Sorgue Nehri'nin sellerle kabardığını görmüş; zorla geçmek isterken, az kalsın boğulacakmış. Asıl kötüsü, gecenin bu saatinde artık çiftliğe gitmeyi akıldan çıkarmaktı. Çünkü nehrin geçit veren yerini, bizim Matmazel

yalnız başına dünyada bulamazdı. Ben de sürüyü bırakıp gidemezdim. Bilhassa evdekilerin meraka düşeceğini aklına getirdikçe, geceyi dağ başında geçirmekten pek üzülüyordu. Elimden geldiği kadar, kendisini teskine çalıştım.

— Temmuzda geceler kısadır hanımcığım... Bu da geçer!

Sorgue Nehri'nde ıslanan fistanını ve ayaklarını kurutmak için hemen büyücek bir ateş yaktım. Sonra kendisine süt, peynir getirdim. Ama zavallı kızcağızın ne yemekte, ne de ısınmakta gözü vardı. Hele gözlerinde iri iri yaşların toplandığını görünce, az kalsın, ben de ağlayacaktım.

Artık adamakıllı gece olmuştu. Dağların tepesinde, güneşten yalnız bir parçacık toz, batı tarafında birazcık ışık buharı kalmıştı. Hanımımızın ağıla girip istirahat etmesini istedim. Tertemiz samanın üstüne, âlâ, yepyeni bir post sererek, hayırlı geceler temenni ettim ve dışarıya çıkıp kapının önüne oturdum... Allah bilir, içimi yakan aşk oduna[2] rağmen, aklıma hiçbir kötülük gelmedi. Yalnız, iftihar ediyordum. Efendilerimin kızı, ağılın bir köşesinde, uyumasına tecessüsle[3] bakan sürünün yanı başında, ötekilerden çok daha kıymetli, çok daha beyaz bir kuzu gibi, himayem altında uyuyor diye gurur duyuyordum... Hiç gökyüzünü bu kadar derin, yıldızları bu kadar parlak görmemiştim... Birdenbire ağılın çit kapısı açıldı ve güzel Stéphanette göründü. Uyuyamamıştı. Hayvanlar kımıldandıkça samanlar çıtırdıyordu, içlerinde rüyasında meleyenler de vardı. Stéphanette ateşin yanına gelmek istiyordu. Bunu görünce omuzlarına benim postu attım, ateşi canlandırdım; böylece, hiç konuşmadan, yan yana oturup kaldık. Geceyi açıkta geçirmişseniz bilirsiniz ki, herkesin uyuduğu saatlerde, yalnızlığın ve sessizliğin içinden esrarlı bir âlem uyanır. O zaman kaynaklar daha tiz perdeden şarkı söyler, göllerde küçücük alevler yanar. Dağın bütün hayaletleri serbestçe gidip gelir, sanki dalların uzadığı,

2 Ateş.

3 Çaktırmadan kendini ilgilendiren şeyleri öğrenme çabası, anlama merakı.

otun yerden bittiği duyuluyormuş gibi, havada sürtünmeler, fark edilmeyen gürültüler olur. Gündüz, canlıların âlemidir, ama gece, eşyanın cümbüşü... Eğer alışık değilseniz, bu sizi korkutur. Nitekim bizim Matmazel de ürpermeler içinde idi ve en ufak bir gürültüde, hemen bana sokuluyordu. Bir defasında, aşağıda, pırıl pırıl bir gölden, uzun ve hazin bir çığlık koptu ve kıvrım kıvrım bize doğru yükseldi. O anda, sanki işittiğimiz bu feryat, yanında bir de ışık götürüyormuş gibi, başlarımızın üzerinden aynı istikamete bir yıldız aktı.

Stéphanette yavaşça:

— Bu ne? diye sordu.

— Cennete giden bir ruh, hanımcığım! dedim ve istavroz çıkardım.

O da istavroz çıkardı ve bir müddet, başı yukarıda, kendi âlemine daldı. Sonra bana:

— Sizler hep büyücü imişsiniz, sahi mi çoban?

— Yalan hanımcığım. Ama biz burada yıldızlara daha yakınız. Gökyüzünde neler olup bittiğini ova halkından daha iyi biliriz.

O, çenesini eline dayamış, kendisini saran postun içinde semavi bir çoban gibi, hep yukarıya bakıyordu.

— Ne kadar da çok! Ne kadar da güzel! Hiç bu kadarını görmemiştim... Adlarını bilir misin çoban?

— Bilirim, hanımcığım... Bakın, tam bizim üstümüzdeki *Saint-Jacques Yolu* (Samanyolu), Fransa'dan kalkar, dosdoğru İspanya'ya gider. Bunu, Araplara sefer açtığı zaman babayiğit Charlemagne'a yolunu göstersin diye Galiçyalı Saint-Jacques çizmiştir.[4] Daha ötede, pırıl pırıl dört dingili ile *Ruhların Arabası*'nı (Büyük Ayı) görürsünüz. Önünden giden üç yıldız, *Üç Hayvanlar*'dır, üçüncünün tam karşısındaki şu küçük yıldız, *Arabacı*'dır. Bakın, her taraftan dökülen şu yıldızları görüyor musunuz? Bunlar, Allah'ın cennetine

4 Halk astronomisine ait bu tafsilat (ayrıntı), Avignon'da intişar eden (yayımlanan) *Almanach Provença*'dan tercüme edilmiştir. (A. Daudet)

kabul etmediği ruhlardır... Biraz daha aşağıda *Tırmık* yahut *Üç Kıratlar* (Orion). Bu, bizim gibi çobanların saatidir. Yalnız bir bakıvermekle, şimdi saatin on ikiyi geçtiğini anlarım. Biraz daha aşağıda, hep cenuba[5] doğru, yıldızların meşalesi, *Milanolu Jean* parlar (Sirius). Bu yıldız hakkında, bakın çobanlar ne anlatır: Güya bir gece, *Milanolu Jean, Üç Kıratlar* ile *Civciv Kümesi* (Ülker), dostlarından bir yıldızın düğününe davet edilmişler. Aceleci olan *Civciv Kümesi*, hepsinden evvel kalkmış, yukarıki yola düzülmüş. Bakın, yukarıda, gökyüzünün ta dibinde... *Üç Kıratlar,* daha aşağıdan gitmişler ama ona yetişmişler. Fakat çok geç uyanan tembel *Milanolu Jean,* pek geride kalmış, müthiş öfkelenmiş ve durdurmak için onlara sopasını fırlatmış. Bunun için *Üç Kıratlar*'a *Milanolu Jean'ın Sopası* da derler... Ama bu yıldızların en güzeli bizimkidir, hanımcığım, *Çoban Yıldızları*'dır. Şafakta sürüyü ağıldan çıkardığımız zaman bizi o aydınlatır. Akşamları dönüşte yolumuzu o gösterir. Ona *Maguelonne* da deriz. Güzel *Maguelonne, Provenceli Pierre*'in (Zühal) peşinde dolaşır ve her yedi senede bir onunla evlenir.

— Nasıl? Yıldızlar da evlenir mi, çoban?

— Elbette hanımcığım.

Kendisine bu düğünlerin ne olduğunu anlatmaya başlarken, taze ve nazik bir şeyin hafifçe omzuma yaslandığını hissettim. Bu, onun uyku ile ağırlaşmış, kurdele, dantel ve dalgalı saçların o güzel hışırtısıyla bana yaslanan başıydı. Böylece, gökyüzünde doğan günün sildiği yıldızlar sararıp soluncaya kadar, hareketsiz kaldı. Ben de onun uyumasına bakıyordum. İçimden biraz sarsılmıştım, ama bana hep güzel düşünceler ilham eden bu parlak gece, beni yine kötülükten korudu. Etrafımızda yıldızlar, büyük bir sürü gibi uysal, sessiz yürüyüşlerine devam ediyordu. Bazı anlar, benim de, bu yıldızlardan en ince ve en parlağının, yolunu şaşırarak, uyumak için omzuma gelip konduğunu hayal ettiğim oldu...

5 Güney.

Arleslı Kız

Bizim değirmenden köye inmek için, yolun yanı sıra, içinde çitlembik ağaçları bulunan büyük bir avlunun, nihayetinde inşa edilmiş bir çiftlik binasının önünden geçilir. Burası, kırmızı kiremitleri, gelişigüzel açılmış pencereleriyle geniş ve koyu renkli cephesi, sonra, en üstte, ambarının fırıldağı, mahsul demetlerini yukarı çıkarmaya mahsus çıkrığı ve dışarıya fırlamış birkaç ot demetiyle, tam bir Provence çiftçisinin evidir.

Bu ev neden gözüme çarpmıştı? Neden bu kapalı kapı içimi sızlatmıştı? Sebebini söyleyemeyeceğim. Fakat bu ev beni ürkütüyordu. Etrafında fazla bir sessizlik vardı... Önünden geçilince, köpekler havlamıyor, beç tavukları bağrışmadan kaçışıyordu. İçeride çıt yoktu. Hatta bir katır çıngırağı bile... Pencerelerde beyaz perdelerle bacada duman da olmasa, evde kimsecikler yok diyecektim.

Dün öğle üzeri, köyden dönüyordum. Güneşten kaçınmak için, çitlembik ağaçlarının gölgesinde, çiftlik duvarı boyunca yürüyordum... Çiftliğin önünde, yol üstünde yanaşmalar, birbiriyle hiç konuşmadan, bir arabaya ot yüklüyordu... Büyük kapı açık kalmıştı. Geçerken şöyle içeriye bir göz attım ve avlunun dibinde, geniş bir taş masaya dirseklerini dayamış, başı elleri arasında, sırtında pek kısa bir ceket, pantolonu lime lime, uzun boylu, bembeyaz bir ihtiyar gördüm... Durakladım. Yanaşmalardan biri bana yavaşça:

— Aman sus! dedi. Bizim ağa... Oğlunun ölümünden beri hep böyle...

Tam bu sırada, siyahlar giyinmiş bir kadınla küçük bir oğlan çocuğu, ellerinde kocaman, yaldızlı dua kitaplarıyla, önümüzden geçip çiftliğe girdi.

Yanaşma şöyle dedi:

— Ağanın karısı ile küçük oğlu, kiliseden dönüyorlar. Çocuğun kendine kıydığı günden beri, hep böyle giderler. Ah, efendim, kederleri pek büyük! Babası hâlâ ölen evladının elbisesini giyiyor: Bir türlü üzerinden çıkartamıyorlar... Haydi oğlum, deh!

Araba şöyle bir sallanıp yola düzüldü. İşin aslını öğrenmek istediğim için, arabacıya, beni yanına almasını söyledim, böylece, arabada, kuru otların üstünde, bu acıklı macerayı öğrendim.

***

Adı Jan'dı. Mert yüzlü, gürbüz, kız gibi uslu, yirmi yaşlarında babayiğit bir köylü idi. Çok yakışıklı olduğundan, bütün kadınların gözü onda idi, ama onun gözünde yalnız bir tek kadın vardı. Arles'da boğa güreşi meydanında rastladığı, kadifeler, danteller içindeki, Arleslı bir kız. Başlangıçta bu münasebet, çiftlikte pek hoş görülmedi. Kıza oynak diyorlardı, anası babası da memleketten değildi. Ama Jan de kızı isterim, diye tutturdu.

— Kızı bana vermezlerse ölürüm, diyordu.

Razı olmaktan başka çare kalmamıştı. Ekinin kaldırılmasından sonra düğün yapılmasına karar verdiler. Ne ise, bir pazar akşamı, çiftliğin avlusunda ailece yemek yiyorlardı. Bu âdeta bir düğün yemeği idi. Vakıa, nişanlı kız ortada yoktu, ama mütemadiyen şerefine içiliyordu. Yemeğin sonlarına doğru, adamın biri kapıya geldi ve titreyen bir sesle, Estève Ağa ile yalnız konuşmak istediğini söyledi.

Estève Ağa kalktı, dışarıya, yolun üzerine çıktı. Adam:

— Ağa, evladınızı iki senedir metresim olan bir aşüfte ile evlendiriyorsunuz. İspatım da var. İşte mektupları! Kızın anası her şeyi biliyor. Onu bana vereceklerdi, ama oğlunuz peşine düşeli beri, artık ne onlar, ne de haspa beni istiyor... Ama aramızda olup bitenlerden sonra bir başkasına yâr olamayacağını düşündüm de...

Estève Ağa, mektuplara bir göz attıktan sonra:

— Pekâlâ, dedi, içeriye buyurun da bir kadeh misket şarabımızdan için!

Adam:

— Teşekkür ederim, benim boğazım değil, bağrım yanıyor, dedi ve gitti.

Ağa, renk vermeden, içeri girdi, sofradaki yerine geçti ve yemek neşe içinde sona erdi...

O akşam Estève Ağa ile oğlu kıra çıktılar. Epey zaman dışarıda kaldılar. Döndükleri vakit çocuğun annesi, gözleri yolda, kendilerini beklemekteydi. Çiftçi, oğlunu getirirken:

— Kadın, dedi, öp onu. Çok dertli!

***

Jan bir daha Arleslı kızın adını ağzına almadı. Ama onu hâlâ seviyordu, hatta kendisine kızı bir başkasının kolları arasında gösterdikleri günden beri, onu daha da sevmeye başladı. Ama ağzını açıp bir şey söylemeyecek kadar da onurlu idi. Zaten çocukcağızı öldüren de bu oldu ya! Bazen bir köşeye çekilir, hiç kımıldamadan saatlerce oturur, bazı günler tarlaya gider ve tek başına on gündelikçinin yapamayacağı işin hakkından gelirdi... Akşam olunca, Arles yoluna düşer ve ta ufukta şehrin sivri çan kulelerini görünceye kadar yürür, sonra dönerdi. Hiçbir zaman daha öteye gitmemişti.

Çiftliğin adamları, onu hep böyle mahzun ve yalnız gördükçe, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Bir felaketten korkuyorlardı... Bir defasında anası, gözleri yaş içinde, oğluna bakarak:

— Bak Jan, dedi, beni dinle. Hâlâ istiyorsan, onu sana alırız...

Babası utancından kıpkırmızı kesilerek önüne baktı.

Jan başıyla, "Olmaz!" dedi ve çıkıp gitti.

O günden sonra, ailesini meraklandırmamak için halini değiştirdi, daima şen görünmeye başladı. Onu tekrar cümbüşlerde, boğa dövüşlerinde görür oldular. Fonvieille belediye intihaplarında,[1] *farandole* dansını o idare etti.

Babası, "Artık iyileşti" diyordu. Anası ise, hep merak ediyor, oğlunu her zamankinden daha ziyade gözlüyordu... Jan, küçük kardeşi ile birlikte kozahanenin[2] yanında yatıyordu. Zavallı kadın, kendi yatağını, odalarının yanı başına getirtti... Geceleri kozalara bakmak lazım olur diye...

Çiftçilerin piri Saint-Eloi Yortusu geldi çattı.

Çiftlik şenlik içindeydi. Herkese bol bol Châteauneuf şarabından ikram edildi. Hele içilen sıcak şarabın haddi hesabı yoktu. Sonra kestanefişekleri atıldı. Harman meydanında çarkıfelekler yakıldı, çitlembik ağaçları rengârenk kâğıt fenerlerle donatıldı. Yaşasın Saint-Eloi! Hora tepe tepe hal oldular. Küçük oğlan yeni mintanını yaktı... Jan bile memnun görünüyordu. Anasıyla dans etti. Kadıncağız sevincinden ağlıyordu.

Gece yarısı, yatmaya gittiler. Kimsenin ayakta duracak hali yoktu... Jan'a gelince, o uyumamış, sonradan küçük oğlanın anlattığına göre, bütün gece hıçkıra hıçkıra ağlamış... Ah, diyorum ya, meğer adamakıllı abayı yakmış biçare!

***

Ertesi gün, şafak vakti, anası birinin koşarak odasından geçtiğini duyar. İçine doğar:

— Sen misin Jan?

Jan cevap vermez, hemen merdivene koşar, anası da çarçabuk kalkar:

— Jan, nereye gidiyorsun?

---

1 Seçim.

2 İpekböceği yetiştirilen oda.

Jan ambara çıkar; kadıncağız da peşinden...

Jan kapıyı kapar ve sürgüsünü çeker.

— Jan, Jancığım, evladım. Söyle bana, ne yapacaksın?

Kadın, titreyen elleriyle mandalı bulmaya çalışır... Bir pencere açılır ve avlunun taşlarına "Küt!" diye ağır bir şey düşer. İşte hepsi bu kadar...

Zavallı yavrucuk kendi kendine, "Onu çok seviyorum... Gidiyorum ben..." demiş olmalı. Ah, bizler de ne zayıf yürekli insanlarız! Ama ne de olsa, nefretin aşkı öldürememesi garip şey!

O sabah, köy halkı, orada, Estève'in çiftliği tarafında, kim böyle haykırıyor, diye merak etti.

Avluda, çiğ ve kana bulanmış taş masanın önünde, oğlunun ölüsünü kolları arasına almış inleyen perişan ananın feryadı idi bu.

Papa'nın Katırı

Bizim Provence köylülerinin ikide bir sözlerine sokuşturuverdikleri o güzel darbımeseller, söz misalleri ve hikmetler arasında, şundan daha hoşunu, daha acayibini bilmiyorum desem caiz... Değirmenimin etrafında, on beş fersahlık yere kadar, garez bağlayan, kin güden bir adamdan söz açıldığı zaman, "Aman, bu heriften kendinizi sakının! Çiftesini tam yedi yıl sonra atan Papa'nın katırı gibidir," derler.

Epey zaman, bu söz misali nereden gelmiş, bu Papa'nın katırı neymiş, bu yedi sene sonra atılan çifte de ne mene bir çifteymiş, soruşturdum durdum. Buralılardan hiçbiri buna cevap veremedi, hatta bütün Provence masallarını su gibi ezbere bilen bizim fifreci Francet Mamai bile. Francet de, benim gibi, bu tabirin altında, Avignon diyarında geçen eski bir vakanın bulunduğu fikrinde. Ama o da, bu vakanın ne olduğunu bilmiyor, ancak söz misalini duymuş; ihtiyar fifreci gülerek bana:

— Bunu bulsanız bulsanız, ancak Cırcır Kütüphanesi'nde bulabilirsiniz! dedi.

Fikri bana mülayim[1] geldi. Zaten Cırcır Kütüphanesi de, bizim kapının önündeydi. Gittim, tam bir hafta oraya kapandım.

---

1 Uygun.

Burası harikulade bir kütüphane, her şeyi yolunda, şairlere gece gündüz açık, günün her saatinde çalgı çalan küçücük, zilli kütüphanecileri de var. Burada çok tatlı günler geçirdim. Tam bir hafta, sırtüstü yatarak incelemelerde bulunduktan sonra nihayet, aradığım şeyi, yani bizim katırın ve yedi yıl sonra attığı o meşhur çiftenin hikâyesini bulabildim. Bu hikâye, biraz safdilâne[2] ama güzel. Ben de size onu, dün sabah, kuru lavanta kokan, sayfa işareti şeytanörümceğinden, zamane renginde bir yazmada okuduğum gibi anlatmaya çalışacağım.

***

Avignon'un Papalar zamanındaki halini görmeyen, hiçbir şey görmemiş sayılır. O neşenin, o hayatın, o canlılığın, o cümbüşlerin misli menendi[3] yoktu. Sabahtan akşama kadar, dinî alaylar, türlü ziyafetler, çiçeklerle bezenmiş ve halılar asılmış sokaklar, Rhône boyundan, bayrakları dalgalana dalgalana, donatılmış kadırgalar içinde teşrif eden kardinaller, meydanlarda Papa'nın Latince şarkı söyleyen askerleri, yardım toplayan keşişlerin kaynana zırıltısı; sonra kovanları etrafında toplanan arılar gibi, büyük Papalık Sarayı'nın etrafına uğuldayarak kümelenen evlerde, en üst kattan en alt kata kadar, dantel tezgâhlarının taktakları, papazlara sırmalı ayin kaftanı dokuyan mekiklerin gidip gelmesi, yağdanlık oyanların küçücük çekiçleri, çalgı imalathanelerinde göğüs tahtası takılan sazlar, kumaşlara çözgü hazırlayan işçi kızların ilahileri; üstelik de çanların gürültüsü ve uzaktan, daima köprü tarafından gelen davul sesleri... Çünkü bizim memlekette, keyifli olduğu zaman, halk mutlaka dans eder. O devirde şehrin sokakları hora tepmeye dar geldiğinden, fifre ve davul çalanlar, Rhône'un serin meltemine karşı, Avignon köprüsüne kurulurlar; gece gündüz orada dans edilirdi. Ah,

2 Safdilli, safça.

3 Eşi benzeri.

ne mübarek devirdi o! Ne bahtiyar şehirdi o! Teberler[4] kesmezdi, devlet hapishanelerine, soğusun diye, şarap koyarlardı. Kıtlık nedir, harp nedir bilinmezdi. Comtat'nın papaları, ahaliyi idare etmesini bilirdi. İşte bunun içindir ki, o devri hatırladıkça da halkın içi sızlar.

***

Hele içlerinde Boniface dedikleri ihtiyar bir Papacık vardı ki, öldüğü zaman bütün Avignon gözyaşı dökmekten hal olmuştu. Ne sevimli, ne nazik bir devletliydi! Katırının üstünden size öyle bir gülerdi ki, ister zavallı bir kökboya toplayıcısı, ister şehrin hâkimi, kim olursanız olun, yanından geçtiniz mi, sizi öyle terbiyeli terbiyeli takdis ederdi ki! Velhasıl, tam Yvetot'ya[5] yakışacak bir papa idi, ama gülüşündeki zarafet, külahındaki küçücük bir merzengüş dalı ile bir Provence Yvetot'suna layık bir papa... Öyle Jeanneton'u filan da yoktu. Bu muhterem pederin yegâne Jeanneton'u bağı idi, Avignon'dan üç fersah uzakta, Château-Neuf'ün mersinleri arasında, elceğiziyle dikip yetiştirdiği küçücük bir bağ.

Her pazar ikindi duasından sonra, bu mübarek zat, sevgili bağı ile cilveleşmeye giderdi ve orada, katırı yanı başında, kardinalleri de etrafında asma kütüklerinin altına uzanmış, şöyle ılık güneşe karşı bir yere oturdu mu, bağının şarabın-

---

4 Balta.

5 A. Daudet burada, Béranger'nin 1813'te Fransa'da pek şöhret kazanmış bir şarkısına telmihte (anıştırma) bulunuyor. Şarkı şu:
Vaktiyle bir Yvetot kralı vardı;
Tarihte pek adı geçmez,
Erken yatıp geç kalkardı,
Şan ve şeref kaygısı uykusunu kaçırmazdı;
Derler ki Jeanneton'dan taç giymişti,
Ama pamuk takkeden bir taç!
Bu kıtadan da anlaşılacağı veçhile bu muhayyel (hayalî) Yvetot kralı, kendi halinde, herkesle iyi geçinir, iyi kalpli ve filozof bir kral tipi olarak Fransız edebiyatına girmiştir. Hanlarda yolculara karşı pek cömert davranan hizmetçi kızlara da Jeanneton denildiğine göre, şarkıda Yvetot kralına taç olarak bir pamuk takke giydiren Jeanneton hem manzumenin hiciv tarafını, hem de kralın babayaniliğini belirtmektedir. (ç.n.)

dan –sonraları Châteauneuf-des-Papes adı verilen o yakut rengindeki güzel şaraptan– bir şişe açtırır ve bağına meftun[6] meftun bakarak, yudum yudum içerdi. Sonra şişe boşalıp ortalık da kararmaya başlayınca, peşinde bütün erkânı,[7] neşe içinde şehre dönerdi. Avignon köprüsünden geçilirken, katırı, davulların ve horaların arasından oynak bir rahvan tutturur, kendisi de külahıyla oyun havasına tempo tutardı. Bu halini kardinalleri pek ayıplardı, ama ahali, "Aman ne hoşmeşrep devletli! Aman ne iyi Papa!" diye pek severdi.

Château-Neuf'teki bağından sonra, Papa'nın darıdünyada[8] en çok sevdiği şey, katırı idi. Adamcağız, katırı için âdeta çıldırırdı. Her gece yatmadan evvel, ahırını bir ziyaret ederdi, kapısı iyice kapalı mı, değil mi, yemliğinde bir eksiği var mı, yok mu diye... Gözü önünde bol şekerli, bol baharlı, Fransız usulü büyük bir kâse şarap hazırlatmadan, sofradan kalkmasına imkân yoktu. Sonra, kardinallerinin itirazına rağmen, kâseyi bizzat alıp katırına götürürdü... Ama doğrusu, o hayvan da, Allah için, buna layıktı ya! Efendim, o ne katırdı o! Sağlam ayaklı, parlak tüylü, geniş ve dolgun sağrılı, ponponlar, fiyonklar, gümüş çıngıraklar, daha türlü türlü süsler içindeki kuru kafasını azametle kaldırmış, kızıl benekli, karayağız, güzel bir katır... Üstelik melek gibi yumuşak huylu, saf bakışlı idi, daima sallanan o iki uzun kulağıyla büsbütün babayani bir hali vardı. Bütün Avignon halkı, onu sayardı. Sokağa çıkınca, kendisine gösterilen iltifatın payanı[9] yoktu. Herkes biliyordu ki, Papa'nın gözüne girmek için en iyi çare buydu. Bütün o masum hallerine rağmen, Papa'nın katırı, birçoklarını servetüsâmana[10] gark etmişti. Bunun bir misali de, Tistet Védène ve onun harikulade macerası idi.

---

6 Vurgun, tutkun.
7 İleri gelenler.
8 Bu dünya.
9 Sonu.
10 Mal mülk, malvarlığı.

Bu Tistet Védène, aslında, öyle arsız bir sokak çocuğu idi ki, babası, kuyumcu Guy Védène, elini işe sürmek istemediği, üstelik çırakları da baştan çıkardığı için, kendisini evden kovmuştu.

Çocuk, altı ay, Avignon sokaklarında sürttü durdu, ama bilhassa Papalık Sarayı civarında dolaştı. Buna sebep de, çapkının uzun zamandan beri, Papa'nın katırına dair kendi kendine bir plan hazırlamış olmasıydı. Bu planın ne hınzırca bir şey olduğunu göreceksiniz... Bir gün, zatıakdesleri,[11] hayvanına binmiş, yalnız başına surların altında gezinirken, bizim Tistet hemen karşılarına çıktı ve hayranlık içinde ellerini birbirine kavuşturarak:

— Aman Allahım! dedi, ne de güzel katırınız var muhterem peder! Bırakınız da biraz seyredeyim... Aman Papacığım, ne nefis katır! Alman imparatorunda bile böylesi yoktur.

Sonra katırı okşamaya ve genç bir kıza söz söylüyormuş gibi ona tatlı tatlı dil dökmeye başladı:

— Gel bana elmasım, pırlantam, inci tanem...

İyi kalpli Papacık, pek mütehassis[12] oldu ve içinden:

— Ne iyi çocuk! Katırıma ne iyi muamele ediyor! dedi.

Ertesi günü ne oldu, bilir misiniz? Tistet Védène, o hırpani sarı ceketini bir tarafa atıp sırtına dantelli güzel bir elbise, mor ipekten bir kukuletalı pelerin giydi, ayaklarına da tokalı iskarpinlerini geçirdi ve kendisinden evvel yalnız asilzade çocuklarıyla kardinal yeğenlerinin alındığı ilahiciler mektebine girdi. İşte entrika diye buna derler! Ama Tistet bununla da kalmadı.

Çapkın, Papa'nın hizmetine girer girmez, o kendisine pek yaramış olan oyununa devam etti. Herkese karşı burun bir karış, ama katıra karşı bir ihtimam, bir yaltaklanma ki sormayın! Daima, sarayın avlularında elinde bir avuç yulaf yahut bir demet yonca ile dolaşır ve zatıakdeslerinin bal-

11 En mukaddes zat.

12 Duygulanmış.

konuna karşı, elindekileri şöyle bir silkerek, "Bak, bunlar kime?" der gibi tavırlar takınırdı. Bu ve buna benzer öyle numaralar yaptı ki, ihtiyarladığını hisseden Papacık, nihayet, ahıra bakma ve Fransız usulü hazırlanan şarap tayınını katıra götürme işini kendisine havale etti. Bu da kardinallerin pek hoşuna gitmedi.

***

Hoş zaten bu iş katırın da hoşuna gitmemişti ya! Şimdi artık, şarabının getirileceği saatlerde daima beş altı ilahici çocuğun, pelerinleriyle, dantelleriyle hemen samanın içine daldığını görüyordu. Sonra da, bir müddet geçince, ahırı sıcak ve nefis bir akide ve baharat kokusu dolduruyor ve Tistet Védène, elinde binbir ihtimamla taşıdığı Fransız usulü hazırlanmış bir kâse şarapla sökün ediyordu. İşte o zaman, zavallı hayvanın çilesi başlıyordu.

O kadar sevdiği bu mis kokulu şarabı, içini ısıtan, sırtına kanatlar takan o güzelim şarabı, ta oraya, yemliğine kadar getirip kendisine koklatma hıyanetliği yapılıyor, sonra burun delikleri bu nefis kokuyla dolunca da, "Nah sana!" deniyor ve pembe alevli güzel içkinin tamamı, bu yumurcakların gırtlağına gidiyordu... Yalnız şarabını çalmakla kalsalardı, neyse... Ama bütün bu küçük ilahici makulesi, şarabı çekti mi, ifrite dönüyordu! Biri kulağını, öbürü kuyruğunu çekiyor, Quiquet sırtına biniyor, Béluguet külahını onun başına geçiriyordu. Bu çapkınların hiçbiri, hayvancağızın şöyle bir kıç atmakla, bir çifte savuruvermekle, topunu birden, ta kutupyıldızına, hatta daha öteye gönderebileceğini aklına bile getirmiyordu. Ama ne yaparsınız! Serde Papa'nın katırı olmak vardı... Çocuklar ne yaparsa yapsın, hiç aldırış etmiyordu, yalnız Tistet Védène'e içerliyordu. Onu arkasında dolaşır gördükçe, nalları kaşınıyordu. Hani bunda da yerden göğe kadar haklıydı yani. Bu Tistet kopuğunun kırdığı koz bini aşmıştı; hele içkiliyken öyle hain icatları vardı ki!

Bir gün onu, ta sarayın tepesindeki çan kulesine çıkarmayı aklına koymasın mı? Hani şunu bilin ki, bu size söylediğim şey masal değil, tam iki yüz bin Provencelı bunu gözü ile gördü. Bir kere zavallı katırın duyduğu o müthiş korkuyu tasavvur edin! Tam bir saat dolap beygiri gibi döne döne, karanlıkta bilmem kaç basamaklı kule merdiveninden tırmandıktan sonra, birdenbire ışık içinde pırıl pırıl bir sahanlığa çıkıveriyor ve tam bin kadem[13] aşağıda acayip bir Avignon beldesi görüyor: Çarşıdaki dükkânlar fındık büyüklüğünde, kışlalarının önündeki askerler birer kırmızı karınca gibi, ötede, gümüş bir tel üzerine kurulmuş ve üstünde boyuna dans edilen minnacık bir köprü... Vah zavallı hayvan! Korkudan ödü patlayacak. Bastığı naradan sarayın bütün camları zangır zangır titriyor.

Papacık can havliyle balkona fırlayarak:

— Ne oluyor? Ona ne yapıyorlar? diye bağıradursun, Tistet Védène, avluya inmiş bile. Ağlama taklidi yaparak, güya saçını başını yoluyor:

— Ah Mukaddes Peder, ne mi var? Daha ne olacak... Katırınız... Yarabbim! Şimdi ne yapacağız! Katırınızı görmüyor musunuz? Çan kulesine çıkmış!

— Kendi kendine mi?

— Elbette Mukaddes Peder, kendi kendine... Bakın, ta yukarıda... Görüyor musunuz? Yalnızca kulakları meydanda... Sanki bir çift kırlangıç gibi...

Biçare Papa, gözlerini semaya kaldırarak:

— Aman Allahım! dedi. Çıldırmış galiba! Kendini öldürecek... İnsene aşağı zavallı!

Aşağıya inmek ha! Katırın istediği şey de buydu, ama nereden? Merdivenden olamazdı. Merdiven denilen şeyden çıkılır, ama inişte belki yüz defa ayağı kırmak tehlikesi var... Zavallı katır, perişan bir halde, gözleri yuvalarından fırlamış, hem sahanlıkta dört dönüyor, hem de Tistet Védène'i düşünüyordu:

---

13 Ayak.

— Seni haydut seni! Şayet şuradan bir kurtulursam... Yarın sabah yiyeceğin çifteyi sen düşün!

Bu çifte atmak düşüncesi, yüreğine kuvvet veriyordu, yoksa dünyada dayanamazdı... Nihayet kendisini kuleden indirmek mümkün olabildi, ama ne zorluklarla... Hayvanı bir sedyeye koyarak bir sürü iplerle ve bocurgatlarla selamete ulaştırdılar. Papa'nın katırı olup da, ipe bağlanmış ağustosböceği gibi, dört ayağı boşlukta, bu kadar yüksekte asılı kalmak, ne utanılacak şeydi, bir kere siz düşünün! Hem bütün Avignon halkı, bu manzarayı seyretmişti!

Zavallı hayvan, bütün gece uyuyamadı. Kendisini hâlâ, aşağıda ahalinin kahkahalarıyla, o menhus[14] sahanlıkta dört dönüyor zannediyordu. Sonra, o Tistet Védène alçağını düşünüyor, ertesi sabah kerataya aşk edeceği o nefis çifteyi hesaplıyordu. Ah dostlar, ne nefis çifte olacaktı o! Dumanı ta Pampérigouste'dan bile görülecekti... Ahırda kendisine böyle güzel bir kabul merasimi hazırlanırken, Tistet Védène ne yapıyordu, biliyor musunuz? Kraliçe Jeanne'ın sarayında diplomatlık ve muaşeret adabı öğrensinler diye şehrin her sene Napoli'ye gönderdiği genç asilzadeler arasında, Papa'nın bir kadırgasına binmiş, şarkı söyleye söyleye, Rhône Nehri boyunca seyahat ediyordu. Tistet, asilzade filan değildi, ama Papa, hayvana göstermiş olduğu ihtimamdan ve bilhassa tahlisiye[15] günündeki gayretinden dolayı kendisini mükâfatlandırmak istemişti.

Ertesi sabah katırdaki yeisi görmeyin. Çıngıraklarını öfkeyle sallayarak kendi kendine:

— Ah haydut! Herhâlde bir şeyler sezdi, diyordu. Ama ziyanı yok, sen gidedur kerata, dönüşte yersin çifteyi! Merak etme, saklarım.

Ve sakladı da!

Tistet'nin gidişinden sonra Papa'nın katırı o rahat hayatına, o eski âdetlerine yeniden kavuştu. Artık ahırda ne Qu-

14 Uğursuz.

15 Kurtarma.

iquet vardı ne de Béleguet... O güzelim Fransız usulü şarap günleri geri gelmişti ve o günlerle birlikte, keyif, sırtüstü yatıp uyumalar, Avignon köprüsünden geçerken göbek atmalar yeniden başlamıştı. Bununla beraber, o çan kulesi macerasından sonra şehirde kendisine karşı biraz soğuk davranılıyordu. Yolunun üstünde fısıldaşmalar oluyordu, ihtiyarlar başlarını sallıyor, çocuklar birbirlerine kuleyi göstererek gülüşüyordu. O iyi kalpli Papa'nın bile bu eski dostuna eskisi kadar itimadı kalmamıştı ve pazar günleri bağ dönüşünde, sırtında şöyle bir şekerleme yaparken daima aklına şu düşünce geliyordu: "Ya uyanınca kendimi çan kulesinin tepesinde bulursam!" Katır bunları seziyor ve hiç ses çıkarmadan hep içine atıyor, ıstırap çekiyordu. Yalnız, Tistet'nin adı geçince, uzun kulakları ürperiyor ve gülümseyerek, nallarını kaldırım taşlarına sürte sürte biliyordu.

Böylece yedi sene geçti ve yedinci yılın sonunda Tistet Védène, Napoli sarayından geri döndü. Henüz orada müddetini doldurmamıştı, ama Papa'nın hardalcıbaşısının, ani olarak, Avignon'da vefat ettiğini haber almış ve münhali[16] gözüne kestirdiğinden, namzetler[17] arasına girmek için alelacele avdet etmişti.[18]

Bu Védène entrikacısı, o kadar büyümüş, o kadar gelişmişti ki, sarayın divanhanesine girince, Mukaddes Peder onu hemen tanıyamadı. Şunu da söylemeli ki, Papacık da hayli ihtiyarlamış ve gözlüksüz göremez olmuştu.

Tistet bu hale aldırmadı:

— Nasıl, Mukaddes Peder, beni tanıyamadınız mı? Ben Védène'im?

— Védène mi?

— Elbette. Hani şu Fransız usulü şarabı katırınıza götüren!

---

16 Boş (kadro).

17 Adaylar.

18 Geri dönmek.

— Ha! Evet, evet... Hatırladım şimdi. Tistet Védène... Ne iyi çocuktun seni... Şimdi bizden ne istiyorsun bakalım?

— Pek öyle büyük bir şey değil Mukaddes Peder! Sizden istediğim... Ha, iyi ki hatırıma geldi, katırınız ne âlemde? Afiyette mi? Oh, çok şükür! Sizden vefat eden hardalcıbaşının yerine tayin edilmemi isteyecektim.

— Sen, hardalcıbaşı ha? Ama pek gençsin! Kaç yaşındasın bakayım?

— Yirmi yaşımı dolduralı iki ay oldu devletlim! Yani katırınızdan tam beş yaş büyüğüm. Ah, yine hatırıma geldi, bilseniz, katırınızı ne kadar seviyordum. İtalya'da o kadar göreceğim geldi ki... Kendisini görmeme müsaade edersiniz, değil mi?

Papacık çok mütehassis olmuştu:

— Hay hay çocuğum, görürsün. Mademki bu hayvancağızı bu kadar seviyorsun, artık ondan uzakta yaşamana gönlüm razı değildir. Bugünden itibaren seni, hardalcıbaşı sıfatıyla maiyetime alıyorum. Yine bizim kardinaller bağırıp çağıracak, ama ne yapalım? Alıştık artık... Yarın ikindi duasından sonra gel, bizi gör, erkânımız huzurunda sana yeni rütbenin alametlerini vereyim, sonra da sana katırı gösteririm. Sen de, bizimle birlikte bağa gelirsin, olmaz mı? Hah hah hah... Haydi bakalım...

Tistet Védène'nin divanhaneden çıkarken nasıl sevinçten eteklerinin zil çaldığını, ertesi günkü merasimi nasıl sabırsızlıkla beklediğini söylemeye hacet yoktur tabii... Ama sarayda ondan daha mesut ve daha sabırsız birisi daha vardı: katır... Védène'in dönüşünden ertesi günün ikindi duasına kadar bu müthiş hayvan bol bol yulaf yedi ve boyuna duvara çifte atma talimi yaptı. O da merasime hazırlanıyordu...

Böylece ertesi gün ikindi duası okunup bittikten sonra, Tistet Védène, Papalık Sarayı'nın avlusuna dâhil oldu. Rahiplerin bütün ululları oradaydı: Kırmızı elbiseleriyle kardinaller, siyah kadifeler içinde şeytanın avukatı, küçük taçla-

rıyla manastırların başkeşişleri, Saint-Agricol Kilisesi'nin kâhyaları, mor pelerinleriyle ilahiciler, keza daha küçük rütbeli ruhaniler, büyük üniformalarını giymiş papalık askerleri, üç çilekeş tarikatı, arkalarında çıngırak taşıyan küçük bir çömezle Ventoux Dağı'nın asık suratlı keşişleri, bellerine kadar çıplak, kırbaçlı keşişler, gözalıcı kaftanlarıyla zangoçlar, hepsi, hepsi, mukaddes su dağıtanlara, mum yakanlara, mum söndürenlere varıncaya kadar, hepsi hazırdı. Hiçbiri eksik değildi... Doğrusu tevcih[19] merasimi pek parlaktı. Çanlar, kestanefişekleri, güneş, musiki ve bütün bunlarla birlikte, uzakta Avignon köprüsü üstünde durmadan dans havası çalan coşkun davullar...

Védène cemaatin ortasına gelip boy gösterince, endamı ve güzel çehresi, herkesi kendisine hayran bıraktı. Delikanlı, tam manasıyla yakışıklı bir Provencelı idi, ama Provencelıların sarışınlarından... Uçları kıvır kıvır uzun saçları, sakal yerine, avani[20] işleyen sanatkâr babasının minkaşından[21] dökülmüş altın zerrelerinden yapılmışa benzeyen ayva tüyleri vardı. Ahali arasında, Kraliçe Jeanne'ın bazen bu sarışın sakalı okşadığı hakkında bir rivayet bile dolaşmaktaydı. Nitekim Védène cenaplarında da, kraliçeler tarafından sevilmiş insanların o muzafferane tavrı, o dalgın hali görülüyordu... O gün, kendi milletine bir cemile[22] olsun diye, Napoli biçimi elbisesini çıkarmış, yerine Provence usulü pembe şeritli bir ceket giymişti. Şapkasına da uzun bir karaleylek tüyü takmıştı.

Hardalcıbaşı, ortaya gelir gelmez, etrafı gayet kibar bir tavırla selamladı ve Papa'nın bulunduğu yüksekçe bir sahanlığa doğru ilerledi. Papa, hardalcıbaşılığın alametleri olan sarı şimşirden bir kaşıkla safranrengi bir kaftanı kendisine orada verecekti. Katır, semeri vurulmuş, bağa harekete

19 Makam verme, terfi ettirme.
20 Kap kacak, yemek takımı.
21 Kıskaç, cımbız.
22 Hoşa gitmek için yapılan jest.

hazır, merdivenin altında bekliyordu... Tistet Védène, katırın yanına gelince, tatlı tatlı gülümsedi ve bir an duraklayarak hem hayvanın sırtını okşadı, hem de yan gözle, acaba kendisini seyrediyor mu diye, Papa'ya baktı. Vaziyet mükemmeldi. Katır şöyle bir gerindi ve:

— Al sana, haydut! Sana bunu yedi senedir saklıyordum! diyerek öyle müthiş bir çifte aşk etti ki, dumanı ta Pampérigouste'dan göründü. Biçare Tistet Védène'den artakalan yegâne şey, içinde bir karaleylek tüyünün döne döne uçtuğu sarışın bir duman kasırgası oldu!

Katır çiftesi, her zaman bu kadar müthiş değildir, ama bu katır Papa'nın katırı idi. Sonra da, düşünün bir kere, çifteyi, tam yedi sene, içinde saklamıştı... Ruhban makulesinin kinciliğine dair bundan daha güzel bir misal bulunamaz.

Sanguinaires Deniz Feneri

Dün gece uyuyamadım. *Mistral* öfkelenmişti; o gür sesinin çığlıkları beni sabaha kadar uyutmadı. Bütün değirmen, rüzgâr esince, bir geminin yelkenleri ve ipleri gibi, ıslık çalan kırık dökük kanatlarını ağır ağır sallayarak çatırdıyordu. Bozuk damından kiremitler savruluyordu. Uzakta, tepeyi kaplayan sık çamlar, karanlıkta çırpınıyor ve hışırdıyordu. İnsan, kendini açık denizde zannediyordu.

Bu, bana üç sene evvel, ta Korsika sahillerinde, Ajaccio körfezinin ağzındaki Sanguinaires deniz fenerinde otururken geçirdiğim o güzelim uykusuz geceleri hatırlattı.

Orası da, hülyaya dalmak ve yalnız kalmak için arayıp bulduğum güzel bir köşe idi.

Kırmızımtırak ve vahşi manzaralı bir ada tasavvur edin; bir ucunda deniz feneri, öbür ucunda Cenevizlerden kalma bir kule. Benim zamanımda bu kulede bir kartal oturuyordu. Aşağıda, deniz kenarında, her tarafını ot bürümüş harap bir karantina binası, sonra çukurlar, sık fundalıklar, kocaman kayalar, birkaç yabani keçi, yeleleri rüzgârda dalgalana dalgalana koşup duran Korsika atları; nihayet yukarıda, ta tepede martıların kaynaşması içinde, bekçilerin bir aşağı bir yukarı gezindikleri bembeyaz sahanlığıyla, gotik biçimindeki yeşil kapısıyla, küçücük dökme kulesiyle ve üstünde, güneş vurunca parlayan ve gündüz bile yanan ışıldaklı bü-

yük lambasıyla fener binası... İşte dün gece bizim çamların uğultusunu dinleyerek gözümde canlandırdığım Sanguinaires Adası böyle bir ada idi. Bizim değirmeni satın almadan önce, açık havaya ve yalnızlığa ihtiyacım olunca, gidip bu sihirli adaya kapanırdım.

Orada ne mi yapardım?

Burada yaptığımı, hatta daha azını... *Mistral* veya kuzey rüzgârının fazla esmediği zamanlar, martıların, karatavukların, kırlangıçların ortasında, deniz kenarındaki iki kayanın arasına oturur ve orada, hemen hemen bütün gün, denizi seyretmenin verdiği tatlı bir uyuşukluk içinde kalırdım. Ruhun bu nefis sarhoşluğunu siz de bilirsiniz, değil mi? Artık insan ne düşünür ne de hülyaya dalar. Bütün benliğiniz sizden uzaklaşır, uçup gider, dağılır. İnsan, kâh denize doğru dalan bir martı, kâh güneşte iki dalga arasında yüzen köpük olur. An gelir, şu uzaklaşan vapurun beyaz dumanı, şu küçük geminin kırmızı yelkeni, şu su kabarcığı, şu sis yumağı, velhasıl kendinden başka her şey olur... Bilseniz, adamda böyle ne güzel yarı uyku ve dağılma saatleri yaşardım!

Rüzgârın şiddetlendiği günlerde, deniz kenarı barınılmaz olunca gider, karantinanın avlusuna kapanırdım. Burası mis gibi biberiye ve yabani pelin kokan küçük ve kasvetli bir avluydu, işte orada, eski bir duvar parçasının altına sığınırdım.

Etrafımdaki kadim mezarlar gibi açık taş hücrelerin içinde ıssızlık ve hüznün, güneşle beraber dalgalanan o belirsiz kokusu, yavaş yavaş içime sinerdi. Zaman zaman bir kapı açılır gibi olur ve otların üstünde hafif bir sıçrama duyulurdu: Bir keçi rüzgârdan kaçarak avluda otlamaya gelirdi. Beni görünce şaşırır ve çevik, başı yukarıda, bana çocuk gözleriyle bakarak, önümde dimdik dururdu.

Saat beş sularında bekçiler, megafonla beni akşam yemeğine çağırırlardı. O zaman ben de, denizden yukarıya doğru, fundalıklar arasından dimdik tırmanan keçiyolunu tutturur ve her adımda, başımı, ben çıktıkça genişliyormuş hissini ve-

ren o muazzam su ve ışık ufkuna çevirerek, aheste aheste fenere dönerdim.

***

Yukarısı pek hoştu! Geniş parke taşlarıyla, meşe kaplamalı duvarlarıyla, ortada dumanı tüten *bouillabaisse*'i [1] ile, ardına kadar bembeyaz taraçaya açılmış kapısıyla ve oradan içeriye giren bütün gurup renkleriyle o güzel yemek odasını hâlâ görür gibi oluyorum... Bekçiler sofraya oturmak için, orada beni beklerlerdi. Üç kişi idiler: Biri Marsilyalı, ötekiler de Korsikalıydı. Üçü de ufak tefek, sakallı, aynı yağız ve çatlamış surat, keçi kılından aynı *pelone*,[2] ama halleri ve huyları birbirine taban tabana zıt.

Bu adamların yaşayışlarından iki ırk arasındaki fark derhâl hissediliyordu. Marsilyalı diri ve marifetli, daima iş peşinde, daima hareket halinde, sabahtan akşama kadar adada dört döner, bahçıvanlık eder, balık tutar, *goeland*[3] yumurtası toplar, geçerken yakalayıp sütünü sağmak için keçilere fundalıklarda pusu kurar, ne *bouillabaisse*'ini ne de taratorunu eksik ederdi.

Korsikalılara gelince, onlar, fenerdeki işlerinden başka hiç ama hiçbir şeyle uğraşmaz, kendilerini memur sayarlar ve bütün günlerini mutfakta, o bitmek tükenmek bilmeyen *scopa*[4] partileriyle geçirirlerdi. Ancak, sönen pipolarını ciddi bir tavırla yakmak, iri yeşil tütün yapraklarını avuçlarının içinde makasla kıymak üzere oyundan başkaldırırlardı.

Fakat Marsilyalı da, Korsikalılar da teklifsiz, safça, içlerinden, "Bu ne acayip adam!" demekle beraber misafirlerine karşı pek mültefit,[5] pek iyi insanlardı.

---

1 Fransa'nın cenubunda bilhassa Marsilya ve havalisinde pek meşhur bir nevi sebzeli balık çorbası. (ç.n.)

2 İt. Bir tür kaban.

3 Bretanya'da rastlanan bir tür deniz kuşu.

4 İt. İtalya'ya özgü bir kart oyunu.

5 İltifatkâr, hoş davranan.

Doğrusu da bu ya! Keyif için gelip fenere kapanmak kimin aklına gelir? Herhâlde kendileri gibi günleri sayan, "Aman sıramız gelse de evlerimize gitsek!" diye can atanlara değil... Havalar iyi gittikçe, her ay bu saadete kavuşurlar. Nizamnameye[6] göre bir ay fenerde, on gün de karada kalınıyor. Ama kış gelip de havalar bozulunca, nizamname para etmez. Rüzgâr eser, dalgalar kabarır. Sanguinaires Adası köpükten bembeyaz kesilir ve nöbette bulunan bekçilerin, bazen feci vaziyette, iki üç ay kapalı kaldıkları olur.

İhtiyar Bartoli, bir akşam yemeğinde, bana şunları anlattı:

— Bakın, başıma neler geldi Mösyö. Beş sene evvel, bugünkü gibi bir kış gecesi, yine işte şu sofrada başına neler geldi, bilseniz... O akşam fenerde iki kişiydik, ben, bir de Tchéco adındaki arkadaşım. Ötekiler, hasta veya izinli, velhasıl karada idiler... Biz ikimiz, rahat rahat yemeğimizi yiyorduk. Birdenbire arkadaşım durdu, bir an tuhaf tuhaf bana baktı, sonra, hop! Ellerini uzatıp masaya yığılıverdi. Hemen yanına koştum, adamcağızı tartakladım:

— Hey, Tché! Hey, Tché! diye seslendim. Cevap yok. Biçare ölmüştü... Bendeki heyecanı az düşünün! Belki bir saatten fazla, cesedin karşısında, zangır zangır titreyerek, apıştım kaldım. Sonra hemen aklıma geldi: "Ya fener ne olacak?" Bir anda yukarıya fırlayıp feneri yaktım. Ortalığı karanlık basmıştı bile. Öyle bir gece ki, sormayın! Denizin, rüzgârın sesi değişmişti. Her an, merdivende biri bana sesleniyor gibiydi. Sonra, bende bir hararet, bir susama... Ama kimse beni aşağıya indiremezdi, ölüden ödüm kopuyordu. Nihayet, şafak atarken, bana biraz cesaret geldi. Bizim arkadaşı kaldırıp yatağına yatırdım; üstüne bir çarşaf, başucuna iki satırlık bir dua, sonra, haydi bakalım, imdat işaretine...

Ne yazık ki, deniz kabardıkça kabarmıştı, boş yere imdat istedim durdum; kimseler görünmedi... Şimdi kaldık

6 Düzenleme.

mı bizim zavallı Tchéco ile baş başa? Hem Allah bilir, ne güne kadar! "Bari gemi gelinceye kadar yanımda kalsın," diyordum. Ama üç gün sonra gördüm ki, imkânı yok... Ne yapmalı? Dışarıya mı çıkarmalı? Gömmeli mi? Kaya pek sertti ve adada sürülerle karga vardı. Adamcağızın onlara yem olması günahtı. Nihayet, karantinanın hücrelerinden birine götürüp bırakmayı akıl ettim... Bu hazin angarya, beni bütün bir öğle sonu uğraştırdı. Hem yalnız, uğraşmak mı? Yüreğimi pek tutmak için neler çektim! Hatta bakın bu günlerde bile, rüzgârlı bir öğleüstü, adanın o tarafına yolum düşerse, bana hâlâ sırtımda ölü var gibi gelir...

Zavallı Bartoli! Hatırlarken bile alnından terler boşanıyordu.

***

Sofrada uzun uzun, hep fenerden, denizden, deniz kazalarından, Korsika eşkıyasından söz açardık. Sonra, güneş batarken, ilk nöbeti alan bekçi küçük fenerini yakar, piposunu, matarasını, kenarları kırmızı, kalın bir Plutarkhos tercümesini alır, ki Sanguinaires Adası'nın bütün kütüphanesi bundan ibaretti, dip taraftan kaybolurdu. Biraz sonra bütün deniz fenerinde, bir zincir ve çıkrık gürültüsüdür, kopardı.

Bu işler olup biterken ben de dışarıya, taraçaya gider otururdum. Zaten batmak üzere olan güneş, bütün ufku peşine takarak, gittikçe daha hızlı suya inerdi. Rüzgâr sertleşir, ada mor renge bürünürdü. Gökyüzünde, tepenin üstünden, büyük bir kuş ağır ağır geçerdi. Cenevizlerden kalma kuledeki yuvasına dönen kartaldı bu. Denizden azar azar sis yükselirdi. Az sonra, adanın etrafındaki beyaz köpük kıvrımından başka, her şey ortalıktan silinirdi... Birdenbire başımın üstünden gür ve tatlı bir ışık dalgası fışkırırdı. Artık fener yanmıştır. Parlak bir ışık bütün adayı gölgede bırakarak gider, denizde engine dökülürdü. Ben de, her geçişinde biraz bana da sıçrayan bu büyük ışık dalgalarının altında, karanlığa gömülü kalırdım... Fakat rüzgâr biraz daha sert

esmeye başlayınca, içeriye girmek icap ederdi. El yordamı ile kocaman kapıyı kapatır, kol demirini vurur, sonra, hep el yordamıyla, altımda sallanan ve ses çıkaran küçük bir döküm merdivenden yukarıya tırmanarak, fenerin ta tepesine çıkardım. Bakın, burası hakikaten ışık içinde idi.

Tam altı sıra fitilli, devasa bir Carcel lambası[7] tasavvur edin. Fenerin, bazıları kocaman birer billur adese[8] ile kaplı, bazıları da alevi rüzgârdan korumak için takılmış büyük ve sabit bir camekâna açılan çeperleri yavaş yavaş bu lambanın mihveri[9] etrafında döner... Buraya girince gözlerim kamaşırdı. Bütün bu bakırlar, çinkolar, bu beyaz madenden reflektörler, büyük mavimtırak dairelerle dönen bu kabarık billur duvarlar, bütün bu hareli parıltılar, bütün bu ışık cümbüşü, bir an, başımı döndürürdü.

Ama yine, yavaş yavaş, gözlerim alışırdı. Gider, tam lambanın altına, uyumamak için Plutarkhosumu yüksek sesle okuyan bekçinin yanına otururdum...

Dışarısı zifiri karanlık, dipsiz bir uçurum. Rüzgâr, camekânın etrafındaki balkonda, deli gibi, uluyarak dolaşır, fener çatırdar, deniz homurdanırdı. Adanın bir ucunda dalgalar, suya gömülü kayaların üstünde top gibi patlardı... Zaman zaman, görünmeyen bir el cama vururdu: Işığın cezbettiği bir gece kuşu gelir, cama çarpar, başı parçalanırdı. Sıcak ve kıvılcım saçan fenerde, alevin çıtırtısından, damlayan yağın, boşanan zincirin gürültüsünden, bir de Phalerumlu Demetrius'un hal tercümesini[10] tilâvet[11] eden bekçinin monoton sesinden başka bir şey işitilmezdi.

***

7 Bernard Guillaume Carcel (1750–1818) tarafından geliştirilen ve 19. yüzyılda Fransa'da kullanılan, güçlü ışık veren lamba.

8 Mercek.

9 Eksen.

10 Biyografi.

11 Yüksek sesle, usulünce okuma. Daha çok Kuran için kullanılır.

Gece yarısı olunca bekçi, yerinden kalkar, fitillere bir göz atardı. Sonra ikimiz de inerdik. Merdivende, gözlerini ovuştura ovuştura nöbeti devralmaya gelen arkadaşa rastlardık. Kendisine matara ile Plutarkhos teslim edilirdi... Sonra, yatmaya gitmeden evvel zincirlerle, ağırlıklarla, kalay hazneler ve iplerle tıklım tıklım dolu dipteki odaya girerdik. Burada bekçi, küçücük lambasının ışığında, deniz fenerinin daima açık duran büyük defterine şunları yazardı:

Gece yarısı, deniz dalgalı, fırtına. Enginde bir gemi görülmüştür.

Sémillante'ın Can Çekişmesi

Madem geçen akşamki *mistral*, bizi Korsika sahiline attı, hazır orada iken, durun da size, korkunç bir deniz hikâyesi anlatayım. Oranın balıkçıları, gece toplantılarında sık sık bundan bahsederler. Ben de tesadüfen, bu hadise hakkında pek meraklı bazı şeyler öğrendim.

Bundan iki üç yıl önceydi.

Yedi sekiz deniz gümrüğü kolcusu ile birlikte Sardinya Denizi'nde dolaşıyordum. Benim gibi acemiler için hayli çetin bir yolculuk! Bütün mart ayında bir gün bile hava düzelmemişti. Şark rüzgârı boyuna bize çullanıyor, denizin öfkesi bir türlü geçmiyordu.

Bir akşam, fırtınadan kaçarken bizim gemi Bonifacio boğazının methalinde, bir sürü adacığın ortasına sığınıp demir attı... Bu adacıkların manzarası, hiç de öyle gönül çekici değildi: Üstü kuşlarla örtülü kocaman yoluk kayalar, birkaç küme pelin, birbirine karışmış yabani sakız ağaçları, şurada burada, çamura saplanıp çürümekte olan tahta parçaları... Ama doğrusu geceyi geçirmek için, bu korkunç kayalar, içine dalgaların sellemehüsselam[1] girip çıktığı bu yan güverteli köhne kayığın başaltısından[2] bin kat daha iyi idi. Biz de ne bulduysak, ona razı olduk.

---

1 Destursuz, çekinmeden.

2 Güvertenin ön tarafındaki tayfa koğuşu.

Karaya çıkar çıkmaz tayfalar *bouillabaisse* pişirmek için ateş yakarken, Reis beni çağırdı ve adanın bir ucunda sisler içine gömülmüş beyaz bir duvarla çevrili bir yeri göstererek:

— Mezarlığa gelir misiniz? diye sordu.

— Ne mezarlığı, Lionetti Reis? Neredeyiz yahu?

— Lavezzi Adaları'ndayız efendim. *Sémillante*'ta altı yüz kişiyi buraya gömdüler, tam fırkateynin bundan on yıl önce parçalandığı yere... Zavallılar! Pek ziyaretçileri yoktur. Hazır buradayken, gidip kendilerine bir merhaba desek, fena olmaz...

— Hay hay Reis!

***

Görseniz, *Sémillante* Mezarlığı ne kadar hazin bir yerdi! O alçak duvarcığı, paslı, açması güç demir kapısı, sessiz ve ıssız kiliseciği ve otların altında kalmış yüzlerce siyah haç, hâlâ gözlerimin önündedir. Ne her dem taze çiçeklerden bir çelenk, ne de herhangi bir hatıra! Hiçbir şey yok... Vah zavallı kimsesiz ölüler! Bahtın kendilerine hazırladığı bu mezarlarda, kimbilir, ne kadar üşürler!

Orada bir an diz çöküp kaldık. Reis, yüksek sesle dualar okuyordu. Mezarlığın yegâne bekçileri iri iri martılar, başımızın üstünde dönüp duruyor, boğuk feryatları denizin şikâyetlerine karışıyordu.

Dua bitince, kederli kederli, kayığımızın bağlı olduğu yere döndük. Biz mezarlıkta iken tayfalar boş durmamışlardı. Bir kayanın dibinde, alev alev yanan büyük ateşle dumanı tüten bir tencere bulduk. Etrafına halka olup oturduk ve ayaklarımızı ateşe uzattık. Çok geçmeden, her birimize, içine ikişer dilim kara ekmek batırılmış birer çanak dolusu balık çorbası verildi. Kırmızı toprak çanaklarımızı dizlerimize dayayarak karnımızı doyurduk. Yemek sessiz geçti. Islanmıştık, karnımız acıkmıştı, sonra mezarlığa da pek yakındık... Ama yine, çanak boşalınca pipolar tüttürüldü ve hafiften konuşulmaya başlandı. Tabii, *Sémillante*'tan söz açıldı.

Ben, başını elleri arasına almış, dalgın dalgın ateşe bakan Reis'e:

— Peki ama, bu kaza nasıl oldu? diye sordum.

İyi kalpli Lionetti, derin derin iç çektikten sonra:

— Nasıl mı oldu? dedi. Heyhat, mösyö, bunu kimsecikler bilmiyor. Bütün bildiklerimiz şundan ibaret: Kırım'a gidecek askeri yüklenen *Sémillante*, kazadan bir gün evvel, akşama doğru Toulon'dan kalkmış. Hava kötüymüş, geceleyin daha da kötülemiş. Bir taraftan rüzgâr, bir taraftan yağmur... Denizde, görülmemiş bir fırtına... Sabah olunca, rüzgâr biraz kırılmış ama deniz, yine o deniz... Üstelik Allah'ın belası bir sis... Öyle ki, dört adım ötedeki fenerler bile seçilemiyormuş. Ah bu sisler mösyö, bilmezsiniz ne hain şeylerdir... Yine neyse, ama bence herhalde öğleye doğru *Sémillante*'ın dümeni kopmuş olmalı. Çünkü ne kadar sis olursa olsun, gemide bir sakatlık olmasaydı, kaptan onu buralarda kayaya vurup parçalatmazdı elbet. Zaten kaptan, hepimizin tanıdığı yaman bir gemiciydi. Korsika'da tam üç yıl liman reisliği yapmıştı. Bütün sahili benim kadar iyi bilirdi. Ben ki bundan başka bir şey bilmem.

— *Sémillante* saat kaçta kazaya uğradı, dersiniz?

— Öğle zamanı olacak. Evet mösyö, tam öğle zamanı... Ama böyle bir siste öğle zamanının zifiri geceden pek farkı yoktur. Sahil gümrükçülerinden biri bana şunları anlattı: O gün, saat on bir buçuk sularında panjurları bağlamak için kulübesinden dışarıya çıkmış. Tam o sırada, rüzgâr başından kasketini uçurmuş. Adamcağız, dalgalara kapılıp öbür dünyayı boylamak tehlikesini göze alarak, emekleyerek sahil boyunca koşmaya başlamış. Eh, mal canın yongasıdır. Bilirsiniz ki gümrükçüler, zengin değildir, kasketler ise pahalı. Neyse, anlattığına göre, bir an başını kaldırınca, tam yanı başında, sisler içinde, Lavezzi Adaları tarafına yollanan, yelkenleri inik, kocaman bir gemi görmüş. Bu gemi o kadar hızlı yol alıyormuş ki, bizim gümrükçü iyice görmeye bile vakit bulamamış. Ama şüphe yok ki bu, *Sémillante*'tı.

Çünkü yarım saat sonra, adalarda çobanlık eden birisi, bu kayaların üzerinde... Hah, işte size bahsettiğim çoban da geldi. Gördüklerini size kendisi anlatsın... Merhaba Palombo! Gel de ısın biraz. Korkma be canım!

Bir müddetten beri bizim ateşin etrafında dönüp dolaşan kukuletalı bir adam, korka korka yanımıza geldi. Adada çoban olup olmadığını bilmediğim için, kendisini tayfadan biri zannetmiştim.

Bu cüzamlı ve hemen hemen akıldan mahrum ihtiyarın biriydi. Bilmem nasıl bir iskorbüt[3] hastalığı yüzünden dudakları, korkunç bir şekilde büyümüş ve sarkmıştı. Kendisine binbir zorlukla meseleyi anlatabildik. O zaman bir parmağıyla hasta dudağını yukarıya kaldırarak, bize hakikaten o gün, öğleye doğru, kulübesinde iken kayalardan müthiş bir çatırtı duyduğunu anlattı. Bütün adayı su basmış olduğundan, hemen dışarıya çıkamamış, ancak ertesi gün, kapısını açınca, bütün kıyı boyunun, denizin attığı enkaz ve cesetlerle dolu olduğunu görmüş, korkudan ödü kopmuş ve hemen Bonifacio'ya gidip ahaliye haber vermek üzere, sandalına koşmuş.

***

Bu kadar söz söylemekten yorulan çoban oturdu ve sözü Reis aldı:

— Evet efendim, bize haber veren, bu zavallı ihtiyardır. Korkudan âdeta deliye dönmüştü. Zaten bu hadiseden sonra da, aklı bir türlü başına gelmedi ya! Eh, pek de haksız değil, doğrusu. Düşünün bir kere, kumsalda küme olmuş altı yüz ceset, tahta ve yelken parçalarıyla karmakarışık yatıyor. Zavallı *Sémillante*! Deniz onu öyle paramparça, öyle didik didik etmişti ki, bizim çoban Palombo, bütün enkaz arasından ancak kulübesinin etrafına bir set çekebilecek kadar tah-

3 C vitamini eksikliğinden kaynaklanan, halsizlik, zayıflık vs. belirtileri olan hastalık.

ta çıkarabildi. Gemidekilere gelince, hemen hemen hepsinin yüzü bozulmuş, korkunç yaralar içinde... Onları öbek öbek, birbirlerine takılmış görmek, yürekler acısıydı. Kaptanı büyük üniformasıyla, gemi papazını da ayinlerde boynuna geçirdiği işlemeli şalı ile bulduk. Bir köşede, iki kaya arasında, küçük bir miço, gözleri açık, yatıyordu. Âdeta yaşıyor gibiydi. Ama nerede! Hiçbirinin kurtulmaması kaderde varmış!

Reis burada sözünü kesti ve:

— Dikkat, Nardi! diye bağırdı, baksana, ateş sönüyor.

Nardi, ateşe birkaç ziftli tahta parçası attı. Ateş hemen canlandı. Lionetti sözüne devam etti:

— Bu maceranın asıl hazin tarafı şu: Kazadan üç hafta evvel, tıpkı *Sémillante* gibi Kırım'a gitmekte olan küçük bir korvet, hemen hemen aynı yerde, aynı şekilde kazaya uğramıştı. Yalnız o sefer, biz yetişmiş ve gemide bulunan yirmi kadar nakliye askeri ile tayfayı kurtarmıştık... Zavallı mekkârecilerin[4] hali bitikti, tabii. Kendilerini Bonifacio'ya götürdük. Liman reisliğinde iki gün bizimle beraber kaldılar. Üstleri başları kuruyup da kendilerine gelir gelmez, haydi bakalım, yolunuz açık olsun, Toulon'a döndüler. Çok geçmeden, tekrar, Kırım'a gitmek üzere gemiye bindirildiler... Bilin bakalım hangi gemiye! Tabii... *Sémillante*'a! Hepsini, yirmisini birden, şuracıkta, ölüler arasında bulduk. İlk kazadan sonra alıp evime götürdüğüm ve hikâyeleriyle bizi mütemadiyen güldüren ince bıyıklı, sarışın ve yakışıklı bir Parisli onbaşının cesedini kendi elceğizimle kaldırdım... Onu o halde görünce yüreğim parçalandı! Hey Allahım!

Artık zavallı Lionetti, teessür içinde, piposunun küllerini silkti ve bana hayırlı geceler temenni ederek, yağmurluğuna sarınıp uzandı... Gemiciler, bir müddet daha, aralarında yavaşça konuştular... Sonra birbiri ardından pipolar söndü...

---

4 Levazım ve nakliyeden sorumlu askerlere karşılık gelen *tringlot* sözcüğü yerine kullanılmıştır. *Değirmenimden Mektuplar*, Fransız edebiyatında bu sözcüğün ilk kez kullanıldığı eserlerden biridir.

Artık konuşulmaz oldu. İhtiyar çoban kalkıp gitti. Ben de, uyuyan tayfalar arasında, hülyalarımla baş başa kaldım.

***

Anlatılan o feci hikâyenin henüz tesiri altında, zavallı merhum gemiyi ve yalnız martıların şahit olduğu o müthiş can çekişmeyi zihnimde canlandırmak istedim. Kaptanın büyük üniforması, gemi papazının ayin elbisesi, yirmi nakliye neferi gibi, dinlerken mim koyduğum bazı noktalar, facianın bütün seyrini tahmin etmeme yardım etti. Fırkateynin gece vakti Toulon'dan hareket ettiğini görür gibiydim. Gemi limandan çıkıyor. Deniz kötü, rüzgâr müthiş, bereket versin ki kaptan, aslan gibi bir denizci ve gemide herkesin içi rahat...

Sabah olunca denizden perde perde sis yükseliyor. Endişe başlıyor. Bütün tayfa yukarıda... Kaptan kulesinden ayrılmıyor. Askerlerin tıklım tıklım doldurduğu orta ambar karanlık; hava sıcak. Birkaçı hasta, çantalarına yaslanmış. Gemi müthiş sallanıyor; ayakta durmanın imkânı yok. Çoğu öbek öbek yere oturmuş, sıralara yapışarak birbiriyle konuşuyor. Karşıdakine laf anlatmak için bağırmak lazım. Korkmaya başlayanlar da var... Dinleyin, bakın ne diyorlar! Bu civarda sık sık kaza olurmuş. Bunu mekkâreciler söylüyor. Anlattıkları şey, öyle kalbe kuvvet veren soyundan değil. Bilhassa onbaşıları, daima işi şakaya boğan bir Parisli, alaylarıyla herkesin tüylerini diken diken ediyor:

— Kaza mı? Aldırmayın canım, sefasına doyum olmaz. Buzlu buzlu bir banyo yaparız, olup biter; sonra da bizi Lionetti Reis'in evinde karatavuk yiyelim diye, Bonifacio'ya götürdüler mi, tamam!

Mekkâreciler basıyor kahkahayı...

Birdenbire, bir çatırtı... "Ne var, ne oluyoruz?"

Orta ambardan koşarak geçen sırılsıklam bir tayfa:

— Dümen koptu! diyor.

Bizim coşkun onbaşı:

— Hayırlı yolculuklar! diye bağırıyor ama kimsede gülecek hal yok.

Güvertede müthiş bir gürültü; sisten kimse birbirini göremiyor. Gemiciler, korku içinde, el yordamıyla gidip geliyorlar. Artık dümen yok! Manevra yapmak imkânsız. Akıntıya kapılan *Sémillante*, kuş gibi uçuyor... İşte o sırada gümrükçü, geminin geçip gittiğini görüyor; saat on bir buçuk... Fırkateynin burnunda top gibi bir şey patlıyor. Aman kaya var, kaya var! Bitti artık, artık ümit kalmadı. Gemi dosdoğru sahile gidiyor... Kaptan kamarasına iniyor. Az sonra büyük üniformasını giymiş, yine kuledeki yerine dönüyor... Ölmek için kendisine çekidüzen vermiş.

Orta ambardaki askerler endişeli, hiçbir şey söylemeden bakışıyorlar... Hastalar kalkmaya çabalıyor... Küçük onbaşı artık gülmez olmuş... İşte tam o sırada kapı açılıyor ve ayinlerdeki kıyafetiyle geminin rahibi görünüyor:

— Diz çökün evlatlarım!

Herkes diz çöküyor. Papaz, gür bir sesle, can çekişenlerin duasını okuyor.

Ansızın müthiş bir çarpışma, bir feryat, tek bir feryat, muazzam bir feryat, uzanan kollar, kenetlenen eller, ölümün ürkmüş nazarlarda[5] şimşek gibi çakan hayali!

Allah gafur[6] ve rahimdir!

Böylece, enkazı etrafı saran zavallı geminin ruhuna, on sene sonra, biraz hayat vererek bütün geceyi hülyalarımla geçirdim... Uzakta, boğazın içinde, fırtına kudurdukça kuduruyor ve ortadaki ateşin alevi, rüzgârın altında eğiliyordu. Ben de kayaların dibinde bizim kayığın, mütemadiyen halatını gıcırdatarak bocaladığını duyuyordum...

5 Bakışlar.

6 Merhametli.

Gümrük Kolcuları

Lavezzi Adaları'na o hazin seyahatte bindiğim *Émilie* adındaki gemi, Porto-Vecchio'ya bağlı köhne bir gümrük teknesiydi, yan güverteli, rüzgârdan, dalgalardan ve yağmurdan korunmak için, ancak bir masa ile iki yatak alabilecek genişlikte, katranlı bir tek başaltısı bulunan bir gemi. Fırtınalı günlerde, tayfanın hali görülecek şeydi. Yüzleri su içinde kalırdı; sırılsıklam olmuş ceketlerinin, kazana konmuş çamaşır gibi dumanı tüterdi. Bu zavallılar, karakışta, bütün günlerini, hatta gecelerini, ıslak sıraların üzerine büzülerek, bu insanı hasta eden rutubet içinde titreşmekle geçirirlerdi. Çünkü gemide ateş yakılamazdı ve sahile kapağı atmak da, ekseriya pek güç olurdu... Ama yine, içlerinden bir teki bile, halinden şikâyet etmezdi. En kötü havalarda, onlarda aynı tevekkülü, aynı neşeyi gördüm. Ne de olsa, bu deniz kolcularının hayatı pek hazin!

Hemen hemen hepsi de evli, karada çoluk çocukları var, ama bazen aylarca, bu netameli[1] kıyılarda volta vurdukları olur. Nafakaları, küflü ekmekle yabani soğandan ibarettir. Et, şarap hak getire. Senede kazandıkları beş yüz frankla ete, şaraba para mı yetişir? Senede beş yüz frank! Sahil boyundaki kulübelerinin halini, çocuklarının yalınayak dolaşıp dolaşmadığını artık siz düşünün! Ama ne çıkar! Hepsi de halin-

1 Tekinsiz.

den memnun görünüyor. Başaltının önünde yağmur suyuyla dolu kocaman bir varil bulunur, gemiciler oradan su içerler. Bu zavallıların, son yudumu içip bitirdikten sonra, taslarını silkerek öyle keyifle bir "Oh!" deyişleri vardır ki, bu "Oh!" o keyfin hem komik hem de dokunaklı bir ifadesidir...

Hepsinin en şeni, halinden en çok memnun olanı, Palombo dedikleri yağız ve bodur bir Bonifaciolu idi. Palombo'nun işi gücü, en azgın havalarda bile şarkı söylemekti. Dalgaların ağır bastığı, alçalan gökyüzünden ince ince dolu yağdığı zaman herkes, orada, kulak kirişte, el yelken ipinde, rüzgârın nereden geleceğini gözlerken, bütün gemi halkının bu müthiş sıkıntısı ve derin sessizliği içinden bizim Palombo'nun rahat rahat şarkı söylediği duyulurdu.

Olmaz efendim, olmaz,
Bize çok bu imtiyaz,
Lisette uslu bir kız... dır,
Köyünden ayrıla... maz...

İsterse bora kopsun, bütün direklerle yelkenler inim inim inlesin, gemi bocalasın dursun, içine su dolsun, vız gelir, bizim kolcunun şarkısı bir kere başladı mı, dalgaların ucunda batıp çıkan bir martı gibi, yoluna devam eder. Bazen rüzgârın sesi bastırınca, kelimeler işitilmez olur, ama iki dalga arasında, şıpır şıpır damlayan suların içinden, yine meşhur nakarat çıkagelir:

Lisette uslu bir kız... dır,
Köyünden ayrıla... maz...

Ama bir gün, rüzgârlı ve yağmurlu bir gün, Palombo'nun sesi çıkmadı. Bu hal o kadar garibime gitti ki, başaltından seslendim:

— Hey, Palombo! Artık şarkı yok mu?

Palombo cevap vermedi. Sırasının üstüne uzanmış, hareketsiz yatıyordu. Kendisine yaklaştım. Dişleri birbirine çarpıyordu, bütün vücudu ateşten zangır zangır titriyordu. Arkadaşları bana kederli kederli:

— *Pountoura*'sı tuttu! dediler.

Pountoura dedikleri şey, bir arka ağrısı, yani zatülcenptir.[2] Bu geniş kurşuni gökyüzü, bu sırılsıklam kayık, yağmur altında fok derisi gibi parıl parıl eski bir kauçuk pelerine sarınmış bu zavallı hasta, ömrümde gördüklerimin en hazini idi. Bir müddet sonra, bir taraftan soğuk ve rüzgâr, bir taraftan da geminin sarsıntısı, hastalığı büsbütün artırdı. Sayıklamalar başladı. Karaya yanaşmak lazım geldi.

Bir hayli çabaladıktan sonra, geç vakit, akşama doğru, ancak birkaç deniz kuşunun havada çizdiği dairelerle şenlenen çorak ve ıssız, küçük bir limana girebildik. Kumsalın çepeçevre etrafında büyük ve sarp kayalar, birbirine kenetlenmiş, neftî, mevsimi belli olmayan ağaççıklar yükseliyordu. Aşağıda, deniz kenarında külrengi panjurlarıyla beyaz bir ev... Burası gümrüktü. Bu ıssızlığın ortasında, bir üniforma kasketi gibi üzerine numara yazılmış bu devlet binasıyla korkunç ve sıkıcı bir hali vardı. Biçare Palombo'yu oraya indirdiler. Doğrusu bir hasta için pek sıkıntılı bir yer! Gümrük memurunu, ateşin karşısında, çoluk çocuğuyla yemek yerken bulduk. Hepsinin benzi soluk, sıtmadan gözleri büyümüş ve etrafında halkalar peyda olmuştu. Gümrükçünün oldukça genç karısı, kollarında yavrusu, bizimle konuşurken tir tir titriyordu.

Müfettiş bana yavaşça:

— Burası pek berbattır, dedi. Her iki senede bir buraya yeni bir memur göndeririz. Sıtma hepsinin kanını kurutur.

Hastaya hekim getirmek icap ediyordu. Buraya en yakın hekim, Sartène'de, yani altı yedi fersah uzaktaydı. Ne yapmalı? Bizim gemicilerin hali bitikti. Çocuklardan birini gön-

2 Plörezi, akciğer zarı iltihaplanması.

dermek de olamazdı. Sartène hayli uzaktı. O sırada kadın, pencereden sarkarak dışarıya seslendi:

— Hey, Cecco! Cecco!

İçeriye uzun boylu, iriyarı, koyu renk yün külahı ve keçi kılından *pelone*'si ile tam bir kaçakçı veya *banditto*[3] kılıklı bir delikanlı girdi. Karaya indiğimiz zaman onu, kapının önünde oturmuş, ağzında kırmızı piposu, bacakları arasında bir tüfekle görmüştüm. Ama bilmem neden, bizi görür görmez ortadan kaybolmuştu. Belki yanımızda jandarma var zannetmişti. İçeriye girdiği zaman, gümrükçünün karısı biraz kızarır gibi oldu. Bize:

— Amcazadem, dedi. Korkmayın, fundalıklar arasından da yolunu bulur o.

Sonra hastayı göstererek, kulağına bir şeyler fısıldadı. Adam cevap vermeden başını eğdi, çıktı, ıslıkla köpeğini çağırdı, tüfeği omzunda, kayadan kayaya sıçrayarak gözden kayboldu.

Bu sırada, müfettişten ödleri kopmuşa benzeyen çocuklar, kestane ile *brucio*'dan (beyaz peynir) ibaret olan yemeklerini acele acele bitirmekteydiler. Sofrada sudan başka bir şey yoktu. Bir parçacık şarap olsaydı, bu çocuklara ne kadar yarardı! Ah sefalet! Nihayet anneleri, onları yatırmaya götürdü. Babaları, fenerini yakarak, sahil boyunu şöyle bir dolaşmaya yollandı. Biz de ateşin karşısında, sanki hâlâ denizdeymiş de dalgalarla sallanıyormuş gibi döşeğin üstünde çırpınıp duran hastamızın başucunda kaldık. *Pountoura*'sının ağrısını biraz olsun dindirmek için, tuğla ısıtıp böğrüne koyuyorduk. Bir iki defa, yatağına yaklaştığım zaman, zavallı beni tanıdı ve teşekkür etmek için, zahmetle elini, o pörtük pörtük ve ateşten çıkardığımız tuğlalar gibi hummalar içinde yanan elini uzattı...

Hazin bir gece, vesselam! Dışarıda, gün batar batmaz, hava yine bozmuştu; bir gümbürtüdür, bir köpüklenmedir,

3 İt. Eşkıya, haydut.

su ile kayalar arasında bir cenkleşmedir, gidiyordu. Vakit vakit, enginden gelen bir rüzgâr, körfeze kadar sokuluyor ve bütün evi sarsıyordu. Bunu alevlerin birdenbire yükselmesinden hissediyorduk. Ansızın kıvılcımlanan ateş, bir an, ocağın etrafında sıralanmış, enginlere ve engin ufuklara alışkanlığın verdiği o ifade durgunluğu ile ateşi seyreden gemicilerin donuk yüzlerini aydınlatıyordu. Bazen de Palombo, hafif hafif inliyordu. O zaman bütün gözler, zavallı arkadaşın, kimsesiz, yardımsız can çekişmekte olduğu karanlık köşeye çevriliyor, göğsü kalkıp iniyor, derin derin iç çekmeler duyuluyordu. Kendi bahtsızlıklarının, bu sabırlı ve sakin deniz işçilerinin yüreğinden koparabildiği şey, işte bundan ibaretti. Ama yok, aldanıyorum. İçlerinden biri, ateşe çalı çırpı atmak için önümden geçerken bana yavaşça, üzüntülü bir sesle:

— Ah efendim, dedi, bazen şu zanaatta çok sıkıntı çektiğimiz olur!

Cucugnan Papazı

Her sene, Hazreti Meryem Yortusu'nda, Avignon'da Provenceli şairler, güzel şiirler ve nefis hikâyelerle tıkabasa dolu, küçük ve eğlenceli bir kitap neşrederler. Bu yılınki, hemen şimdi elime geçti. İçinde biraz kısaltarak size tercüme etmeye çalışacağım harikulade bir hikâye var... Parisliler, kudret helvanızı uzatın. Bu sefer size halis Provence kaymağı ikram ediliyor...

***

Rahip Martin, Cucugnan papazı idi.

Cucugnanlıları baba gibi seven, ekmek gibi mübarek, altın gibi halis bir adamcağızdı. Şayet Cucugnanlılar ibadette kendisini biraz daha memnun etselerdi, Cucugnan yeryüzünün cenneti olurdu. Ama ne yazık ki, günah çıkardığı yerde örümcekler cirit atıyor, o güzelim Paskalya gününde, mukaddes ekmekler mübarek kaplarının dibinde küfleniyordu. Papazcığın bu halden yüreği sızlıyor ve daima, "Bunları hak yoluna sokmadan canımı alma," diye Allah'a dualar ediyordu.

Nihayet Cenabıhak onun bu duasını kabul etti.

Bir pazar günü, Mösyö Martin, İncil faslından sonra kürsüye çıktı.

— Kardeşlerim, dedi, ister inanın, ister inanmayın, geçen gece ben, Allah'ın günahkâr kulu, cennetin kapısına vardım.

Çaldım, kapıyı Aziz Pierre açtı:

— Vay, siz misiniz sevgili Mösyö Martinciğim, dedi. Hangi rüzgâr attı sizi buraya? Acaba bir emriniz mi var?

Aziz Pierre efendim, siz ki cennetin defterikebiri ile anahtarına sahipsiniz, fazla tecessüs olmasın, ama bana burada kaç Cucugnanlı bulunduğunu lütfen söyler misiniz?

— Hay hay Mösyö Martin, oturun da şu meseleyi birlikte bir gözden geçirelim.

Aziz Pierre defterikebiri eline aldı, açtı ve gözlüklerini takarak:

— Hele bir bakalım. Cucugnan'dı, değil mi? Cu... Cu... Cugnan... Bakın, Mösyö Martinciğim, sayfa bomboş. Tek bir kul bile yok... Ha hindide kılçık, ha cennette Cucugnanlı...

— Ne dediniz? Cucugnan'dan kimse yok mu? Kimsecikler mi? İmkânı yok, olamaz. Kuzum, iyi bakın...

— Kimsecikler yok, mübarek adam. Şaka ettiğimi zannediyorsanız, bir de kendiniz bakın.

Ben, zavallı, ağlayıp çırpındım, ellerimi kavuşturarak, "Merhamet!" diye feryat ettim. O zaman Aziz Pierre:

— İnanın bana Mösyö Martin, dedi, ne diye tatlı canınızı böyle üzüntüye sokuyorsunuz? Ya mazallah yüreğinize inerse... Bunda sizin ne kabahatiniz var? Emin olun, sizin Cucugnanlılar, herhâlde, arafta, karantinada olsalar gerek!

— Ah, imdat, Ulu Aziz Pierre! Lütfedin de hiç olmazsa gidip kendilerini göreyim, teselli edeyim.

— Baş üstüne dostum... Alın şu sandalları ayağınıza geçirin. Çünkü yollar, pek öyle düzgün değildir... Oldu mu? Tamam... Şimdi, artık dosdoğru yürüyün. Ta nihayetteki dönemeci görüyorsunuz, değil mi? Orada, üzeri siyah haçlarla süslü, gümüş bir kapı vardır... Orada işte, sağ kolda... Kapıyı çalarsınız, açarlar... Haydi, güle güle... Sağlıcakla gidin.

***

Yürüdüm, yürüdüm, bir hayli taban teptim. Ne yollar, yarabbi! Aklıma geldikçe, hâlâ tüylerim diken diken oluyor.

Dikenlerle, ışıl ışıl yanan korlarla, ıslık çalan yılanlarla dolu bir patikadan geçerek gümüş kapıya vardım:

— Tak! Tak!

Hazin ve boğuk bir ses:

— Kim o? diye seslendi.

— Cucugnan papazı.

— Neresi? Neresi?

— Cucugnan.

— Ya! Girin, bakalım.

Girdim. İçeride gece gibi karanlık kanatları, gün gibi parıltılı elbisesi, kemerine asılı elmas anahtarı ile büyük ve güzel bir melek oturmuş, Aziz Pierre'inkinden daha kocaman bir deftere cayır cayır bir şeyler yazmaktaydı.

Melek:

— Eee, peki, ne istiyorsunuz bakalım?

— Allah'ın güzel meleği, istediğim şey, merakını af buyurun, burada Cucugnan'dan kimler var, bunu öğrenmek...

— Nereden dediniz?

— Cucugnan'dan... Yani Cucugnan halkından... Papazları benim de...

— Ya! Demek siz Rahip Martin'siniz, öyle mi?

— Evet, bendenizim, efendim!

— Cucugnan dediniz, değil mi?

Melek büyük defterini açtı ve kolayca kaysın diye, parmaklarını tükrükleyerek sayfaları çevirmeye başladı. Sonra, derin derin iç çekerek:

— Cucugnan, dedi... Arafta Cucugnan'dan kimsecikler yok, Mösyö Martin.

— Ey Hazreti İsa! Ey Hazreti Meryem! Ey Hazreti Yusuf! Arafta da Cucugnan'dan kimsecikler yok ha! Ey Ulu Tanrım, neredeler bunlar öyleyse?

— Nerede olacaklar mübarek adam! Elbette cennette...

— Şimdi cennetten geliyorum.

— Cennetten mi geliyorsunuz? Eee, peki?

— Eee, pekisi bu! Orada da yoklar. Ah meleklerin meleği!

— Ne yaparsınız, papaz efendi! Cennette de, arafta da yoksalar, bunun lâmı cimi yok, demek...

— Ey mukaddes salip![1] Ey Hazreti İsa, ey Hazreti Davud'un oğlu! Eyvahlar olsun, eyvahlar olsun! Hiç imkânı var mı? Sakın Ulu Aziz Pierre'in bir yalanı olmasın bu? Ama horozun öttüğünü de işitmedimdi... Vah, vah, vah... Vah bizlere! Cucugnan'dan kimse olmazsa, ben cennete ne yüzle giderim?

Melek:

— Beni dinleyin Mösyö Martinciğim, mademki, ne pahasına olursa olsun, her şeyi gözünüzle görmeden içiniz rahat etmeyecek, o halde şu keçiyolunu tutun, koşmasını biliyorsanız, koşun! Solda büyük bir kapı göreceksiniz. Oradan istediğinizi öğrenebilirsiniz. Haydi yolunuz açık olsun! dedi ve kapıyı kapayıverdi.

***

Yol, kıpkırmızı kor döşeli, uzun bir patika idi. Sarhoş gibi sendeliyordum. Her adımda ayağım dolaşıyordu. Ter içinde kalmıştım, vücudumun her kılından bir damla ter sızıyordu. Susuzluktan nefesim tıkanmıştı... Ama Allah için, iyi kalpli Aziz Pierre'in verdiği sandallar sayesinde ayaklarım yanmıyordu.

Sağa sola yalpa vura vura, bir hayli yürüdükten sonra, solumda bir kapı peyda oldu. Kapı, ama cümle kapısı, muazzam bir cümle kapısı, kocaman bir fırın ağzı gibi açık duruyor. Ah evlatlarım, ne manzara! Orada ne adımı soran oldu, ne de deftere bakan. Oraya, tıpkı sizin pazarları meyhaneye girişiniz gibi, sürü sürü, kapı dolusu giriliyordu.

Hem zırıl zırıl terliyor, hem de donuyor, titriyordum. Saçlarım diken diken olmuştu. Üstelik tıpkı nalbant Eloy'nın nallamak için kocamış eşeğin tırnağını yaktığı zaman bü-

1 Haç.

tün bizim Cucugnan'ı dolduran kokuya benzer bir şey, bir yanık, bir kızartma kokusu duyuyordum. Bu pis, bu kızgın havada boğulur gibi oluyordum. Müthiş feryatlar, iniltiler, ulumalar, küfürler işitiyordum.

Boynuzlu bir ifrit, beni yabasıyla dürterek:

— Hey babalık! dedi, giriyor musun, yoksa girmiyor musun, anlayalım.

— Ben mi? Hayır, hayır, girmiyorum. Ben Allah'ın sadık bir kuluyum.

— Allah'ın sadık kulusun ha! Hay kerata hay! Öyleyse, burada işin ne?

— Ben mi? Şey... Ah, aklıma getirmeyin, düşündükçe dizlerimin bağı çözülüyor... Size, haddim olmayarak... burada... dünya işi bu... Cucugnan'dan kimse var mı yok mu, sormaya geldim.

— Hay Allah'ın gazabı! Sanki bütün Cucugnan'ın burada olduğunu bilmiyormuş gibi işi aptallığa vuruyorsun ha! Gel de bak, karga herif, senin o canım Cucugnanlılarını burada ne hale getiriyoruz...

***

— Ne görsem beğenirsiniz? Korkunç bir alev kasırgası içinde, o uzun Coq-Galine'i. Hani şu sık sık kafayı çekip zavallı karısı Glairon'u bir güzel ıslatan Coq-Galine'i! Herifi zaten hepiniz bilirsiniz.

Catarinet'yi gördüm. Hani şu yalnız başına ambarda yatan, kalkık burunlu postalı. Hatırladınız değil mi, keratalar? Geçelim, zaten fazla bile söyledik.

Pascal Doigt-Poix'yı gördüm. Hani şu, Mösyö Julien'in zeytinlerinden kendisine yağ çıkaran herifi!

Tarlalardan buğday tanesi toplayarak geçinen Babet'yi gördüm. Hani şu, işi çabuk bitsin diye, elâlemin harmanından demet demet başak aşıran karıyı!

Grapasi Usta'yı gördüm. Hani şu, çekçek arabasının tekerleğini pek güzel yağlayan adamı!

Sonra Dauphine, hani şu, kuyusunun suyunu ateş pahasına satan herifi!

Sonra Tortillard hani, sokakta bana rastlayınca, külahı başında, piposu ağzında, sanki köpek görmüş gibi hiç tınmadan yoluna giden o kendini beğenmiş keratayı!

Sonra Zette'i ile birlikte Coulau'yu, Jacques'ı, Pierre'i, Toni'yi...

***

Kilisedekiler, kimi anasını, kimi babasını, kimi büyükannesini, kimi kız kardeşini cehenneme tıkılmış görmekten heyecan içinde, korkudan benizleri uçmuş, inleyip duruyordu.

Rabip Martincik tekrar söze başladı:

— Siz de görüyorsunuz ki kardeşlerim, siz de pekâlâ görüyorsunuz ki, bu iş böyle yürümez. Benim vazifem, kulları hak yoluna sokmaktır. Sizleri, balıklama yuvarlanmakta olduğunuz uçurumdan kurtarmak istiyorum. Yarından tezi yok, kolları sıvayacağım. Yapılacak bir sürü iş var, ama bakın, ben hepsinin hakkından nasıl geleceğim, bir seyredin. Her şeyin yolunda gitmesi için intizam[2] şarttır. Biz de, Jonquières'deki danslarda olduğu gibi, kol kola gideceğiz.

Yarın pazartesi, kadın erkek, ihtiyarların günahını çıkaracağım ki, işten bile değil. Salı, sıra çocukların... Bu da çabucak biter.

Çarşamba, delikanlılarla genç kızların sırası... Ha, bak bu biraz uzun sürer. Perşembe, erkeklerin... Elbette kısa keseriz.

Cuma, kadınların... Onlara, "Masal okumaya başlamayın!" diyeceğim.

Cumartesi, sıra değirmencinindir. Bence, tek başına ona bir gün ayırmak, hiç de fazla değil!

Şayet pazara işimizi bitirirsek, ne mutlu bize!

---

2 Düzen.

Biliyorsunuz ya evlatlarım, demir tavındayken dövülür! Yemeği, kokutmadan yemeli! Ortada bir sürü kirli çamaşır var, yıkamalı, hem de adamakıllı yıkamalı.

Size Cenabıhak'tan gufran dilerim. Âmin!

***

Ne söylendiyse, yapıldı. Çamaşır yıkandı.

O meşhur pazar gününden beri, günahlarından kurtulan Cucugnan'ın faziletleri, ta on fersahlık mesafeden, mis gibi kokuyor.

Rahip Martin'e gelince, o da pek mesut, pek keyifli. Geçen gece rüyasında kendini, arkasında cemaati, mumlar yanmış, bulut gibi etrafı kaplayan öd ağacı kokuları içinde, ilahici çocuklar *Te Deum* okurken, cennetin ışıklı yolunda görmüş.

İşte Cucugnan papazının hikâyesi. Bunu size Roumanille zevzeğinin bana tembih ettiği gibi anlattım. O da zaten bunu, diğer bir geveze ahbabından dinlemiş!

İhtiyarlar

— Azan Baba, mektup mu var?

— Evet efendim, hem de Paris'ten!

Mektubun Paris'ten gelmesi, bizim Azan Babacığın koltuklarını kabartmıştı... Hâlbuki ben... İçime öyle doğuyordu ki, Jean-Jacques Sokağı'ndan kalkıp gelen bu Parisli misafirin böyle ansızın, sabah sabah masamda karar kılması, bütün günümü zehir edecekti. Nitekim aldanmamışım, işte bakın:

Senden bir ricam var dostum. Bir gün için şu değirmenini kapa da, hemen Eyguières'e gidiver... Eyguières, sizin değirmenden topu topu üç dört fersah ötede, büyücek bir köydür, senin için bir gezinti olur. Oraya varınca, Yetim Kızlar Manastırı'nı sorarsın. Manastırdan sonra gelen ilk ev kurşuni panjurlu, alçak bir evdir, arkasında da küçük bir bahçesi vardır. Kapıyı çalmadan içeriye gir. Zaten kapı daima açıktır. Girer girmez de, vargücünle, şöyle bir seslen: "Merhaba yahu! Ben Maurice'in arkadaşıyım!" İşte o zaman karşında, büyük koltuklarının içine gömülmüş iki ihtiyarın, hem de gerçekten yaşı geçkin, iki küçük ihtiyarın sana kollarını açtıklarını göreceksin. Onları benim yerime, kendi anan babanmış gibi, bütün sevginle kucakla! Sonra dereden tepeden konuşursunuz; sana incir çekirdeği doldurmayan bir sürü şeyler anlatırlar. Gülmeden dinlersin. Sakın güleyim deme, e mi? Onlar benim büyükannem ve büyükbabamdır. Bütün hayatları benim. On seneden beri de beni görmediler. On sene bu, dile

kolay! Amma ne yaparsın, ben Paris'ten çıkamıyorum; onlar da pek ihtiyar... O kadar ihtiyar ki, beni görmeye kalkacak olsalar, yarı yolda kalıverirler... Bereket versin, sen oradasın, benim sevgili değirmencim! Zavallılar, seni kucaklamakla, biraz da beni kucaklamış olacaklar... Ben kendilerine birkaç defa ikimizden ve aramızdaki dostluktan...

Hay Allah müstahakını versin bu dostluğun! O sabah da hava fevkalade güzeldi, güzeldi ama hiç de yollara düşmenin sırası değildi, öyle *mistral*, öyle güneş vardı ki, tam bir Provence havası, vesselam. Şu yezit mektup gelmeden önce, iki kaya arasında kendime bir güneşli bir köşe (sığınak) peylemiştim[1] bile. Bütün günümü, tıpkı bir kertenkele gibi, ışığı içmekle, çamların fısıltısını dinlemekle geçirmeyi aklıma koymuştum. Ama ne yaparsın! Söylene söylene değirmeni kapadım, anahtarı kedi deliğinin altına koydum, sopamla pipomu yakaladığım gibi, haydi yola...

Saat iki sularında Eyguières'e vardım. Köy bomboştu, herkes tarladaydı. Yolun iki yanında, tozdan bembeyaz kesilmiş karaağaçlarda ağustosböcekleri, Grau'nun göbeğindeymişler gibi, ötüşüp duruyorlardı. Gerçi belediye meydanında güneşlenen bir eşekle, kilisenin çeşmesinde küme küme güvercinler vardı, ama bana yetimhaneyi gösterecek bir tek insana rastlamadım. Allah'tan, birdenbire, kapısının önünde yün eğiren buruşuk bir acuze peyda oluverdi. Kendisine nereyi aradığımı söyledim. Herhâlde büyücülükte yaman bir acuze olacak ki, örekesini[2] kaldırır kaldırmaz, Yetim Kızlar Manastırı, ne sihirdir, ne keramet, karşıma çıkıverdi... Burası, gotik biçimindeki büyük kapısının üstünde kırmızı taştan köhne haçı ve haçın etrafında birkaç Latince kelimeyle böbürlenen kapanık ve kapkara bir bina idi. Bu binanın yanı başında daha küçük bir ev gördüm. Kurşuni panjurlu, bahçesi de arkasında...

1 Bir şeyi önceden kendine ayırmak.

2 Eğrilmekte olan yün, keten vs. şeylerin tutturulduğu, bir ucu çatal değnek.

Hemen tanıdım ve kapıyı çalmadan içeriye daldım. Bu serin ve sessiz uzun koridoru, pembeye boyanmış duvarı, dipte açık renk bir perdenin ardında titreyen küçücük bahçeyi, kaplamalar üstündeki çiçek resimleriyle madalyon biçiminde, solmuş tasvirleri, ömrüm oldukça unutamam artık. Gana Sedaine zamanındaki bir *bailli*[3] evine giriyormuşum gibi geldi...

Koridorun nihayetinde, solda, aralık bir kapıdan büyük bir duvar saatinin tiktakıyla bir çocuk sesi duyuluyordu. Herhâlde bu, bir mektep çocuğuydu, heceleye heceleye bir şeyler okuyordu:

"O... za... man... Aziz... İ... ri... ni... hay... kır... dı... Ben... Al... la... hın... kur... ba... nı... yım... Bu... hay... van... la... rın... diş... le... riy... le... par... ça... lan... ma... lı... yım..." Yavaşça kapıya yaklaştım ve içeriye baktım.

Küçük bir odanın sükûnu ve alacakaranlığı içinde, yanakları pembe pembe, parmaklarının ucuna kadar kırışık içinde bir ihtiyarcık, koltuğuna gömülmüş, elleri dizlerinde, uyuyordu. Dizinin dibinde, maviler giymiş –kocaman bir pelerin ve küçücük bir yemeni, yetim kız kıyafetini– küçük bir kız çocuğu, kendisinden daha büyük bir kitaptan Aziz İrini'nin hayatını okuyordu. Bu mucize hikâyesi, bütün evde tesirini göstermişti. İhtiyar koltuğunda, sinekler tavanda, kanaryalar pencerenin üstündeki kafeslerinde uykuya dalmışlardı. Kocaman duvar saati horlayıp duruyordu. Bütün odada uyanık olarak yalnız, kapalı panjurlar arasından yere dikine düşen ve düşerken de kıvır kıvır kıvılcımlarla, hurdebini[4] valslerle kaynaşan beyaz ve geniş bir ışık parçası vardı. Bu umumi rehavet içinde çocuk, ciddi ciddi okumasına devam ediyordu: "He... men... i... ki... as... lan... o... na... sal... dır... dı... ve... o... nu... par... ça... la... yıp... ye... di..." İşte ben de, tam o sırada girdim. Şayet Aziz İrini'nin aslanları sahiden odaya saldırmış olsaydı, ortalığı benden fazla

3 Eski Rejim zamanında kralın idaresini temsil eden taşra memuru.

4 Mikroskopik, son derece küçük.

telaşa veremezlerdi. Bu, âdeta bir baskın oldu! Kızcağız bir çığlık kopardı, kocaman kitap yere yuvarlandı, kanaryalarla sinekler uyandı, duvar saati çaldı, ihtiyar şaşkın şaşkın yerinden sıçradı, hatta ben de, biraz afallayarak, eşikte durakladım ve şöyle bağırdım:

— Merhaba ahbaplar! Ben Maurice'in arkadaşıyım.

Ah, işte o zaman ihtiyarın halini görmeliydiniz, kollarını açarak nasıl bana koştuğunu, beni nasıl kucakladığını, ellerimi nasıl sıktığını ve şaşkın şaşkın, odada, "Yarabbi! Yarabbi!" diye nasıl çırpındığını görmeliydiniz. Yüzünün bütün buruşuklukları gülüyordu. Kıpkırmızı kesilmişti.

— Ah Mösyö! Ah Mösyö! diye kekeliyordu. Sonra, bir taraflara giderek birisine seslendi:

— Mamette!

Bir kapı açıldı, sanki koridorda fareler gezindi ve Mamette çıkageldi. Fiyonklu hotozuyla, soluk devetüyü fistanıyla, beni eski usul ağırlamak için eline aldığı işlemeli mendiliyle bu miniminnacık ihtiyar kadın kadar güzelini hiç görmemiştim. En hoş tarafı, birbirlerine benzemeleriydi. İhtiyarın sırtına bir fistan, başına da sarı fiyonklu bir hotoz geçirdiniz mi ona da "Mamette" diyebilirdiniz. Yalnız asıl Mamette hayatında çok üzüntü çekmiş olmalıydı ve yüzü kocasından çok daha buruşuktu. Kocası gibi onun da yanında bir yetim kız vardı. Bu mavi pelerinli küçük peri, hiç yanından ayrılmıyordu. Bu ihtiyarcıkların böyle mini mini yetimler tarafından himaye edilmesini görmek kadar dokunaklı ne olabilir?

Mamette, içeriye girer girmez, yerlere kadar eğilmeye kalkıştı, ama ihtiyar:

— Mösyö, Maurice'in arkadaşı... deyince, reverans yarıda kaldı. O anda, titremeye, ağlamaya, mendilini düşürmeye, kızarmaya, hatta ötekinden daha kıpkırmızı kesilmeye başladı. Ah bu ihtiyarlar! Bir damlacık kanları vardır, o da, biraz heyecanlandılar mı, hemen yüzlerine çıkar. Kadıncağız, yanındaki küçüğe:

— Çabuk bir iskemle! dedi.

Kocası da kendi küçüğüne:

— Çabuk panjurları aç! diye bağırdı.

Ve her ikisi de birer elimden yakalayarak, beni daha iyi görmek için, tin tin, panjurlarını ardına kadar açtıkları pencerenin yanına götürdüler. Koltuklar geldi. Ben de, ikisi arasına, açılır kapanır bir iskemleye oturdum. Maviler giymiş küçükler de arkamızdaydı. İstintak[5] başladı:

— Nasıldır? İyi midir? Ne yapıyor? Niçin gelmiyor? Rahat mı?

Şundan bundan, saatlerce konuştuk, durduk. Ben de, elimden geldiği kadar bütün suallerine cevap vermeye çalışıyor, arkadaşım hakkında bildiklerimi anlatıyor, bilmediklerimi de hiç sıkılmadan uyduruyordum. Bilhassa, pencerelerinin iyi kapanıp kapanmadığına, odasındaki duvar kâğıdının ne renk olduğuna hiç dikkat etmemiş olduğumu açıkça söylemekten çekiniyordum:

— Odasının duvar kâğıdı mı? Ha! Mavi, Madam, havai mavi,[6] bezekleri de var.

Kadıncağız vecd[7] içinde:

— Sahi mi? diye mırıldanıyor ve kocasına dönerek:

— Ne iyi çocuktur! diyordu. Öteki de, hayran hayran:

— Doğrusu melek gibi çocuktur, diye karısını tasdik ediyordu.

Ben söyledikçe, onlarda birbirlerine baş sallamalar, manalı manalı gülümsemeler, göz kırpmalar, işaretleşmeler gırla gidiyordu. Yahut ihtiyar, yanıma yaklaşarak:

— Biraz daha yüksek sesle söyleyin, kulağı ağır işitir! diyor, karısı ise:

— Kuzum, biraz sesinizi yükseltin, pek iyi duymaz, ricasında bulunuyordu.

---

5 Sorgu.

6 Açık mavi, gök mavisi.

7 Coşkunluk, esriklik.

Ben de sesimi yükseltince, her ikisi birden, gülümseyerek bana teşekkür ediyordu. Gözlerimin içinde sevgili Mauricelerinin hayalini arar gibi bana yaklaştıkça, solgun tebessümlerinde, ben de bu müphem, buğulu, âdeta belirsiz hayali görür gibi oluyor ve arkadaşımın âdeta uzaktan, çok uzaktan, sisler içinden bana gülümsediğini sanıyordum.

***

İhtiyar, birdenbire koltuğundan şöyle bir davrandı:

— Yahu, hiç düşünmedik, Mamette, dedi, belki karnı açtır!

Mamette, telaş içinde, ellerini havaya kaldırarak:

— Karnı mı aç? Aman Allahım!

Ben hâlâ Maurice'den bahsediliyor sanmıştım ve az kalsın, bu melek gibi çocuğun her gün tam saat on ikide sofraya oturduğunu söyleyecektim. Ama Maurice'den değil, benden bahsediliyormuş. Doğrusu, karnımın aç olduğunu söylediğim zaman, ortalıktaki telaşı görmeliydiniz!

— Haydi kızlar, sofrayı kurun! Ortadaki masaya yabanlık örtüyü yayın, çiçekli tabakları koyun. Aaa, öyle kıkır kıkır gülmeyelim, çabuk olalım...

Çocukların pek hızlı hareket ettiği anlaşılıyordu. Nitekim topu topu üç tabak kırdılar ama sofrayı kuruverdiler.

Mamette beni sofraya götürürken:

— Kısmetinize güzel yemekler var, diyordu, yalnız, tek başınıza kalacaksınız. Kusurumuza bakmayın, biz bugün erken yedik.

Ah bu ihtiyarlar! Günün hangi saatinde sorsanız, hep "Biz erken yedik!" derler. Mamette'in nefis yemekleri iki parmak sütle biraz hurma ve bir de pastadan ibaretti; yani hem kendisine hem de kanaryalarına en aşağı sekiz gün yetecek bir yemek! Ben de tuttum, tek başıma, bütün bu erzakın hakkından geldim. Etraftakilerin nasıl bir tuhaf olduklarını görmeliydiniz! Küçük mavililer, birbirlerini dürterek fiskosa başladılar. Karşıdaki kafeslerinde kanaryaların, "Adama

bakın! Bütün pastayı yedi!" der gibi bir halleri vardı. Sahi, hemen hemen hiç farkına varmadan, içinde eski şeylerin kokusu dalgalanan bu aydınlık ve sakin odada etrafımı seyrede seyrede, bütün pastayı yiyivermiştim. Bilhassa iki küçük karyoladan gözlerimi ayıramaz olmuştum. Adeta bir çift beşiğe benzeyen bu karyolaları, sabah, şafak sökerken, henüz saçaklı büyük perdelerinin içinde kaybolmuş halleriyle gözümde canlandırıyordum. Saat üçü çalıyor. Bu, bütün ihtiyarların uyandığı saattir.

— Mamette, uyuyor musun?

— Hayır yavrum.

— Nasıl, Maurice iyi çocuktur, değil mi?

— Elbette, iyi çocuktur!

Sadece, yan yana kurulmuş bu iki küçük ihtiyar karyolasını görmekle, bu minval üzere sürüp giden bütün bir sohbeti duyar gibi oluyordum...

Tam bu sırada, odanın öbür ucunda, dolabın önünde müthiş bir facia cereyan ediyordu. Mesele, ta yukarıda, en üst rafta, on seneden beri Maurice'i bekleyen bir kiraz likörü kavanozunu indirip şerefime açmaktı. Mamette'in yalvarışlarına kulak asmayan ihtiyar, kavanozu illa kendisi indirmek istiyor, karısının korkudan neredeyse ödü patlarken, bir iskemlenin üstüne çıkmış, en yukarıdaki rafa yetişmeye çabalıyordu. Manzarayı tasavvur edin: İhtiyar, titreye titreye rafa uzanıyor, küçük mavililer iskemlesine yapışmış, arkada Mamette, helecan[8] içinde nefes nefese, ellerini uzatmış, sonra, kaba bezden kocaman çamaşır istiflerinden sızan hafif bir bergamot kokusu... Ne hoş manzara!

Nihayet, birçok gayretlerden sonra, dolaptan o mahut[9] kavanoz ve kavanozla birlikte Maurice'in çocukluk hatırası, yarım yumru olmuş gümüş bir kupa da çekilip indirilebildi. Kupayı ağzına kadar kirazla doldurup bana ikram ettiler.

8 Kalp çarpıntısı, çırpıntı.

9 Bilinen, sözü geçen, adı geçen.

Maurice, kirazı pek severmiş! İhtiyar kupayı doldururken, ağzının tadını bilen bir meraklı edasıyla:

— Kısmet sizinmiş, diyordu, afiyetle yiyin! Bunları karım hazırladı. Herhâlde beğeneceksiniz.

Heyhat! Karısı yapmıştı, ama şeker koymayı unutmuştu. Ne çare, insan ihtiyarlayınca dalgın oluyor. Mamatteciğimin kirazları berbattı, ama ben, hiç renk vermeden, hepsini yedim.

***

Yemek faslından sonra, ev sahiplerinden izin alıp gitmeye davrandım. "İyi çocuğun" lafı edilsin diye, beni bir türlü bırakmak istemiyorlardı. Fakat artık güneş de batmak üzereydi; değirmen de hayli uzak. Bir an evvel yola çıkmak lazımdı.

İhtiyar, benimle beraber kalktı:

— Mamette, dedi, ceketimi getir de Mösyö'yü geçireyim!

Hiç şüphesiz Mamette, beni meydana kadar götürecek zaman olmadığını, ortalığın fazla serinlediğini içinden geçiriyordu, ama hiç belli etmedi. Yalnız, kocasına sedef düğmeli, kahverengi o güzel ceketini giydirirken:

— Geç kalma, e mi? dediğini duydum.

O da çapkın bir eda ile:

— Bilmem, dedi, belli olmaz, belki...

Bunun üzerine gülüşerek birbirlerine bakıştılar. Onların güldüğünü gören küçük mavililer de güldü, hatta kanaryalar da, köşelerinde, kendilerine göre kahkahayı bastılar. Söz aramızda ama, likör kokusu, hepsinin biraz başını döndürmüştü galiba.

Büyükbaba ile birlikte evden çıktığımız zaman, ortalık kararıyordu. Küçük mavililerden biri, dönüşte ona yoldaşlık etmek için, uzaktan bizi takip ediyordu. Fakat kendisinin bundan haberi yoktu, koluma girmiş, delikanlı gibi yürümekten o kadar böbürleniyordu ki, Mamette pürneşe, kapının eşiğinden bu hali seyrediyor ve bize bakarak, "Maşallah, bizim efendi ne de güzel yürüyor!" der gibi başını sallayıp duruyordu.

Mensur Baladlar

Bu sabah kapıyı açınca gördüm ki, bizim değirmenin etrafı, halı gibi, çepeçevre kırağı tutmuş. Otlar, cam gibi parıldıyor ve çıtırdıyordu; bütün tepe tir tir titriyordu... Sevgili Provence, günübirliğine, şimal[1] memleketlerine dönmüştü. İşte size, salkım saçak buz tutmuş çam ağaçlarıyla billur demetler halinde açılmış lavanta kümeleri arasından, biraz Germen fantezisine kaçan iki balad yazdım. Nasıl kaçmasın? Bir taraftan kırağının beyaz kıvılcımlarıyla gözlerim kamaşıyor, bir taraftan da Henri Heine'nin memleketinden gelen leylek sürüleri, geniş üçgenler halinde, "Soğuk! Soğuk!" diye haykırarak Camargue'a doğru süzülüyordu.

I
Veliahdın Ölümü

Küçük veliaht hasta, küçük veliaht ölecek... Krallığın bütün kiliselerinde, gece gündüz, mukaddes ekmek ve şarap dağıtılıyor ve çocuğun iyi olması için koca koca mumlar yanıyordu. Köhne payitahtın sokakları hazin ve ıssızdı; çanlar çalınmaz olmuştu, arabalar yavaş yavaş, sessizce geçiyordu... Sarayın etrafında şehir halkının meraklıları, parmak-

1 Kuzey.

lıklar arasından, avlularda birbirleriyle hararetli hararetli konuşan önleri sırmalı İsviçreli muhafızları seyrediyordu.

Bütün şato, heyecan içindeydi. Mabeyinciler, teşrifatçılar, mermer merdivenlerden koşa koşa bir inip bir çıkıyorlardı... Dehlizler, bir kümeden öbür kümeye giderek usulca havadis soran ipek elbiseli uşaklarla, nedimlerle doluydu... Geniş sahanlıklarda kederli nedimeler, işlemeli güzel mendillerle gözyaşlarını sile sile, birbirlerine reveranslar yapıyorlardı.

Limonlukta bir alay cübbeli hekim toplanmıştı. Camlardan bunların uzun siyah yenlerini hoplata hoplata, büklüm büklüm perukalarını allâme[2] edasıyla salladıkları görülüyordu... Küçük veliahdın mürebbisiyle seyisbaşısı, kapının önünde dolaşıyor, hekimlerin kararını bekliyorlardı. Aşçı yamakları, onları selamlamadan gelip gidiyordu. Seyisbaşı, boyuna küfredip duruyor, mürebbi ise, Horatius'tan ezbere şiirler söylüyordu... Bu sırada, ta ötede, ahırların bulunduğu yerden, acı bir kişneme duyuldu. Bu, küçük veliahdın duru küheylanıydı. Seyislerin unutuverdiği zavallı at, boş yemliğinin karşısında acı acı kişneyip duruyordu.

Ya kral? Haşmetli kral hazretleri neredeydi acaba? Kral şatonun bir ucunda, tek başına bir odaya kapanmıştı... Şevketliler,[3] ağladıklarını kimseye göstermek istemezler... Kraliçeye gelince, o başka... Küçük veliahdın başucuna oturmuş, güzel yüzü gözyaşları içinde, herkesin karşısında, herhangi bir ana gibi, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Küçük veliaht, dantelli yatağında, başını dayadığı yastıklardan daha bembeyaz kesilmiş, gözleri kapalı, yatıyordu. Herkes uyuyor zannediyordu, ama ne gezer. Küçük veliaht uyumuyordu... Annesine döndü ve ağladığını görünce:

— Şevketmeap, dedi, niçin ağlıyorsunuz? Acaba sahiden öleceğimi mi sanıyorsunuz?

Kraliçe cevap vermek istedi ama hıçkırıkları buna mâni oldu.

---

2 Çok derin, bilgili.

3 Heybet, ululuk sahipleri.

— Böyle ağlamayınız şevketmeap; benim veliaht olduğumu unutuyorsunuz. Hiç veliahtlar böyle ölüverirler mi?

Kraliçenin hıçkırıkları bir kat daha artıyor ve küçük veliaht korkmaya başlıyor.

— Hey! diye haykırıyor, ben ecelin gelip beni almasını istemiyorum. Göreceksiniz, onu buraya sokmayacağım... Hemen güçlü kuvvetli kırk mızraklı gelsin de, yatağımın etrafında nöbet beklesin! Pencerelerimizin altına yüz top dizilsin; gece gündüz, fitili yakıp ateşe hazır dursunlar. Artık ecel bize yaklaşmaya cesaret ederse, vay onun haline!

Kraliçe, veliaht hazretlerini gücendirmemek için, bir işaret yaptı. Hemen avluda kocaman topların, yeri sarsa sarsa harekete geldiği duyuldu ve elde mızrak, kırk tane babayiğit asker gelip yatağın etrafına dizildi. Bunlar, bıyıklarına kır düşmüş, pişkin askerlerdi. Küçük veliaht, kendilerini görür görmez el çırptı. İçlerinden birini tanıdı ve:

— Lorraine, Lorraine! diye seslendi.

Asker, yatağa bir adım yaklaştı.

— Seni pek severim Lorraineciğim... Şu kocaman kılıcını biraz göster bana... Şayet ecel gelirse, öldürürsün onu, olmaz mı?

Lorraine cevap verdi:

— Hayhay şevketlim!

Ve iki iri gözyaşı, yağız yanaklarına süzüldü.

O sırada sarayın papazı, küçük veliahda yaklaştı ve minimini bir çarmıha gerilmiş Hazreti İsa heykelini göstererek, kendisiyle, pes perdeden uzun uzun konuştu. Küçük veliaht, hayret içinde, papazı dinledi, sonra birdenbire:

— Söylediklerinizi çok iyi anlıyorum, rahip efendi, dedi, ama küçük dostumuz Beppo, kendisine çok çok para versek, bizim yerimize ölemez mi?

Rahip, yine pes perdeden bir şeyler söyledi ve küçük veliaht, biraz daha hayrete düştü.

Rahip sözünü bitirince, küçük veliaht, derin derin içini çekerek:

— Velhasıl, dedi, bütün bu anlattıklarınız pek hazin şeyler, rahip efendi. Ama bereket versin ki, orada yıldızların cennetinde, yine veliaht olacağım. Allah benim amcazademdir, elbette bana, asaletime göre muamele eder.

Sonra annesine döndü ve:

— En güzel elbiselerimi, beyaz kakım kürkü mantomla kadife iskarpinlerimi getirsinler! dedi. Bari meleklere güzel görüneyim, cennete veliaht elbisesiyle gireyim!

Rahip, üçüncü defa olarak, küçük veliahda eğildi ve yavaş sesle ona uzun uzun bir şeyler söyledi. Daha sözünü bitirmemişti ki, veliaht, birdenbire, hiddetle bağırdı:

— Demek veliaht olmak, boş şeymiş, öyle mi?

Küçük veliaht artık daha fazlasını dinlemek istemeyerek duvar tarafına döndü ve acı acı ağladı.

II
Kira Çıkan Kaymakam

Kaymakam yola düzüldü, önde arabacı, arkada seyis, kaymakamlığın faytonuna kurulmuş, Combe-aux-Fées'deki panayıra gidiyor. Kaymakam cenapları, bu müstesna günün yüzü suyu hürmetine, işlemeli cici frakını, silindir şapkasını, kenan sırma zıhlı daracık pantolonunu giymiş, sedef kabzalı merasim kılıcını takmış, dizleri üzerine yerleştirdiği nakışlı sahtiyandan[4] kocaman bir çantaya kederli kederli bakıyor.

Kaymakam cenapları, nakışlı sahtiyandan çantasına kederli kederli bakıyor, az sonra Combe-aux-Fées ahalisine söylemesi icap eden o mahut nutku düşünüyor:

— Sayın ahali...

Ama istediği kadar kumral favorilerini kıvır kıvır büksün ve yirmi kere "Sayın ahali!" desin dursun, nutkun arkası bir türlü gelmiyor.

4 Tabaklanarak boyanmış ve cilalanmış deri, genellikle keçi derisi.

Nutkun arkası bir türlü gelmek bilmiyor. Yarabbi, fayton da ne sıcak! Combe-aux-Fées yolu, cenup güneşinin altında, alabildiğine, toz duman içinde... Hava âdeta tutuşmuşa benziyor... Yolun kenarında, toza bulanmış karaağaçlar içinden binlerce ağustosböceği, durmadan birbirleriyle söyleşiyor... Birdenbire kaymakam cenapları, ürperir gibi oldu. Karşıda, bir yamacın eteğinde, âdeta kendisine göz kırpan yemyeşil bir meşe korusu peyda olmuştu:

— Bize buyurun, kaymakam cenapları! Nutkunuzu bizim ağaçların altında daha iyi hazırlarsınız!

Kaymakam cenapları, bu davetin karşısında mest oldu. Faytonu durdurup yere atladı, adamlarına, şu yemyeşil meşe korusuna kadar gidip orada nutkunu hazırlayacağını söyledi ve kendisini beklemelerini tembih etti.

Yemyeşil meşe korusunda kuşlar, menekşeler, çimenlere bürünmüş çağlayanlar vardı. Cici elbisesiyle, nakışlı sahtiyan çantasıyla kaymakam cenaplarını görür görmez, kuşlar ürkerek ötmeyi kestiler, çağlayanlar şırıldamaz oldu, menekşeler ise çimenlerin arasına gizlendi... Bütün bu miniminnacık âlem, o zamana kadar hiç kaymakam görmemişti. Yavaş sesle:

— Acaba bu sırmalı güzel asilzade de kim ola? diye birbirlerine sordular.

Yapraklar arasından, yavaş sesle:

— Acaba bu sırmalı asilzade de kim ola? diye birbirlerine sordular... Bu sırada kaymakam cenapları, korunun sessizliğine hayran, frakının kuyruklarını kaldırdı, silindir şapkasını çimenlerin üstüne koydu ve genç bir meşe ağacının altına, yosunların üzerine oturuverdi. Sonra nakışlı sahtiyan çantasını, dizlerine dayayarak açtı ve içinden büyük bir esericedit[5] çıkardı.

Çalı kuşu:

— Sanatkâr galiba! dedi.

Şakrak kuşu:

---

5 Resmî yazışmalarda kullanılan büyük boy kağıt.

— Hayır, dedi, nasıl sanatkâr olur? Baksana, sırmalı pantolonu var. Bu olsa olsa bir prenstir!

Şakrak kuşu:

— Bu olsa olsa bir prenstir, dedi!

Bütün bir mevsim kaymakamlığın bahçesinde ötmüş olan ihtiyar bir bülbül, söze karıştı:

— Ne sanatkâr ne de prens, canım! Ben tanırım onu; kaymakamdır.

Bütün koruda yine bir fısıltıdır gitti:

— Kaymakammış! Kaymakammış!

Kocaman sorguçlu bir tarla kuşu:

— Aman bakın, dedi, başı da pek dazlakmış ayol!

Menekşeler birbirlerine:

— Acaba huysuz mudur? diye sordular.

— Acaba huysuz mudur? diye sordu, birbirine menekşeler.

İhtiyar bülbül:

— Hiç de değil, dedi.

Bu teminat üzerine, sanki aralarında yabancı yokmuş gibi, kuşlar yeniden ötüşmeye, çağlayanlar akmaya, menekşeler mis gibi kokmaya başladı. Bütün bu güzel hengâmenin ortasında kaymakam cenapları, pürciddiyet, ziraat encümenleri perisine sığınarak, kalem elde, merasimlik sesiyle nutkuna başladı:

— Sayın ahali!

Kaymakam merasimlik sesiyle:

— Sayın ahali! dedi.

Bir kahkaha, sözünü kesti. Döndü, ama silindir şapkasının üzerine tünemiş, kendisine gülümseyerek bakan bir ağaçkakandan başka bir şey göremedi. Kaymakam omuz silkti ve nutkuna devam etmek istedi. İstedi ama ağaçkakan, yine rahat durmadı ve uzaktan:

— Adam sen de! diye seslendi.

Kaymakam, kıpkırmızı kesilerek:

— Nasıl adam sen de? dedi ve bu arsız hayvancağızı eliyle kovarak, tekrar başladı:

— Sayın ahali!

Kaymakam tekrar:

— Sayın ahali! diye sözüne başladı.

O zaman, küçücük menekşeler, saplarının üzerinde kendisine yetişmek ister gibi kalkınarak, tatlı dille:

— Kaymakam cenapları, dediler, bizim nasıl mis gibi koktuğumuzu duyuyor musunuz?

Çağlayanlar, yosunların altından, şerefine ilahî bir musikiye başladılar. Başının üstündeki dallarda sürü sürü çalı kuşu, ona en güzel şarkılarını söyledi. Velhasıl bütün koru halkı, nutkunu hazırlamasın diye, elbirliği ediyordu.

Velhasıl bütün koru halk nutkunu hazırlamasın diye ellerinden geleni yaptılar! Kaymakam cenapları, güzel kokularla başı dönmüş, musikiden mest olmuş, içine işleyen bu yepyeni sihre karşı beyhude yere mukavemet etmeye[6] çalışıyordu. Dirseklerini çimenlere dayayarak, o cici frakının yakasını gevşetti ve tekrar, iki üç kere:

— Sayın ahali! Sayın ahali! Sayın ahali! diye sayıkladı.

Sonra sayın ahaliye öyle kantarlı bir küfür savurdu ki, ziraat encümenleri perisi, utancından, yüzünü kapadı.

Ey ziraat encümenleri perisi, aman kapa yüzünü!

Aradan bir saat geçip de efendilerinin zuhur etmediğini[7] gören kaymakamlık maiyeti, merak içinde koruya dalınca, müthiş bir manzara karşısında, bir adım geriye sıçradılar... Kaymakam cenapları, sersem gibi yaka paça dağınık, yüzükoyun çimenlerin üstüne uzanmış, frakını çıkarıp bir tarafa atmış, ağzında menekşe çiğneye çiğneye şiir yazıyordu.

---

6 Direnmek.

7 Ortaya çıkmak, belirmek.

Bixiou'nun Cüzdanı

Paris'i bırakıp gitmeden birkaç gün evvel, bir ekim sabahı, tam sofrada iken, üstü başı lime lime, toz toprak içinde, çarpık ayaklı, beli bükük, uzun bacakları ile tüyü dökülmüş leylek gibi titreyen bir ihtiyar eve çıkageldi. Bu, Bixiou idi. Ya, Parisliler, sizin Bixionuz, o afacan ve sevimli Bixiou, hicviyeleri ile, karikatürleri ile, on beş yıldan beri sizi o kadar eğlendiren o azgın alaycı... Ah zavallı, meğer ne hallere girmiş! İçeriye girerken şöyle bir sırıtmasaydı, dünyada tanıyamazdım.

Bu meşhur ve şom ağızlı muzip, boynu bükük, bastonu klarnet gibi ağzında, odanın ortasına kadar yürüdü ve hazin bir sesle:

— Zavallı köre acıyın! diyerek masama çarptı.

Taklit o kadar mükemmeldi ki, gülmekten kendimi alamadım. Ama o, gayet soğukkanlı:

— Şaka yapıyorum sanıyorsunuz, ha? Gözlerime bir baksanıza! dedi.

Bakışını kaybetmiş iri ve beyaz gözbebeklerini bana döndürdü ve bir tek kirpiği bile kalmadan kavrulmuş gözkapaklarını göstererek:

— Kör oldum azizim, dedi, adamakıllı kör oldum. İşte kezzapla yazı yazmanın sonu budur. O rezil meslekte gözlerim yandı, hem de tamamıyla... Köküne kadar!

O kadar müteessir[1] olmuştum ki, söyleyecek bir söz bulamadım. Böyle susuverişim onu kuşkulandırdı.

— Yoksa çalışıyor musunuz?

— Hayır Bixiou, kahvaltı ediyorum. Siz de etmez misiniz?

Cevap vermedi, ama burun deliklerinin titreyişinden anladım ki teklifimi kabule can atıyor. Hemen elinden tuttum, yanıma oturttum.

Önüne kahvaltısı konurken zavallıcık, kıs kıs gülerek, sofrayı kokluyordu:

— Pek güzel şeylere benziyor bunlar. Meğer ziyafete konmuşuz. Ne zamandan beri kahvaltı ettiğim yoktu. Her sabah, on paralık francala ile şu nezaret[2] senin, bu nezaret benim, koşturup duruyorum... Ya, öyle işte! Şimdi artık nezaretler arasında mekik dokuyorum. Zaten başka iş güç kalmadı. Bir tütüncü dükkânı açmak için izin koparmaya çalışıyorum... Ne yaparsınız? Evdekilerin karnını doyurmak lazım. Artık resim yapamam ki, yazı yazamam ki... Birisine söyle de yazsın diyeceksiniz, ama ne yazdırayım? Ben kafadan atamam, uydurmayı beceremem. Zanaatım, Paris'in sırıtkanlıklarını görüp göstermekti; şimdi ona da imkân kalmadı... Onun için bir tütüncü dükkânı açmayı düşündüm. Tabii bulvarlarda değil. Böyle bir lütfa nasıl nail olabilirim? Ne dansöz anasıyım, ne de yüksek rütbeli bir subayın dul karısıyım. Hayır, sadece taşrada, herhangi bir yerde, uzaklarda, mesela Vosgesların bir kıyıcığında, küçücük bir tütüncü dükkânı. Porselenden kocaman bir pipom olur, Erckmann-Chatrian'ın[3] romanlarında olduğu gibi, kendime Hans yahut Zébédé adını takarım ve artık bir şeyler yazamamanın acısını, muasırlarımın[4] kitaplarından tütün külahları yaparak unuturum.

---

1 Üzülmek.

2 Bakanlık.

3 Neredeyse tüm eserlerini birlikte yazmış Fransız yazarlar, Émile Erckmann (1822-1899) ve Alexandre Chatrian (1826-1890) kastediliyor.

4 Çağdaş.

İşte topu topu istediğim bu. Öyle atla deve değil, ama yine de üstesinden gelebilmek için, anamdan emdiğim süt burnumdan geliyor... Güya iltimassız da kalmayacaktım. Eskiden pek el üstündeydim. Mareşalin, prensin, nazırların[5] sofrasında yemek yerdim. Bütün bu adamlar ya benden hoşlandıkları yahut da korktukları için olacak, bir türlü beni paylaşamazlardı. Şimdi artık kimseyi korkuttuğum yok. Ah gözlerim, zavallı gözlerim! Artık hiçbir yere de davet edilmiyorum. Sofraya bir kör oturtmak, hiç de keyifli bir şey değil! Biraz ekmek verir misiniz? Ah haydut herifler, dükkân açmama izin verinceye kadar canımı çıkaracaklar. Altı aydır, elimde istida,[6] nezaret nezaret dolaşıyorum. Sabahları sobaların yakıldığı ve kum döşeli avluda nazır hazretlerinin atlarının dolaştırıldığı saatte damlıyorum. Ancak, akşam olup da içeriden kocaman lambalar getirilince, mutfaklardan da güzel güzel kokular gelmeye başlayınca çıkıp gidiyorum...

Bütün ömrüm, bekleme salonlarında odun sandıklarının üzerinde geçiyor. Bütün odacılarla ahbap olduk. Dahiliye Nezareti'nde[7] bana "Efendiciğim!" diyorlar. Ben de onların gözüne girmek için türlü şaklabanlıklar yapıyorum, kurutma kâğıtlarının bir köşesine, bir çırpıda, kocaman bıyıklı suratlar çizerek herifleri güldürüyorum. Görüyorsunuz ya, yirmi yıl süren şamatalı muvaffakiyetlerden[8] sonra ne hale geldim, işte sanatkârın encamı[9] bu!

Düşünün ki, Fransa'da bizim mesleğe ağızlarının suyu akan kırk bin kadar haylaz var yine! Düşünün ki, yine Allah'ın günü bize, edebiyata ve matbu gürültüye susamış, sepetler dolusu ahmak getirmek için, her vilayette bir lokomotif ısınıyor... Ah hayal düşkünü taşra! Ne olurdu, Bixiou'nun sefaleti sana ibret olsaydı?

---

5 Bakan.
6 Dilekçe.
7 İç İşleri Bakanlığı.
8 Başarı.
9 Bir işin sonu, geleceği.

Sonra, burnunu tabağına sokarcasına, bir tek kelime söylemeden, hırsla yemek yemeye koyuldu. Hali, yürekler acısı idi. Her an ekmeğini, çatalını kaybediyor, kadehini bulmak için etrafını yokluyordu. Zavallı adam, henüz körlüğe alışamamıştı.

***

Biraz sonra tekrar söze başladı:

— Benim için fecaat[10] nedir, biliyor musunuz? Artık gazete okuyamamak. İnsan bunu anlamak için meslekten olmalı... Bazen, akşamları eve dönerken, bir gazete alırım, yalnız o nemli kâğıt ve taze havadis kokusunu duymak için... Ne hoştur, bilseniz! Ama kime okutursun? Karımın elinden gelir, ama okumaz ki, iddiasına göre küçük haberler sütununda yakışık almayacak şeyler varmış. Ah bu sabık[11] metresler, bir kere nikâhtan geçmeyegörsünler, insanın başına öyle hanımefendi kesiliyorlar ki... Bizimki de Madam Bixiou olur olmaz, sanki mutlaka lazımmış gibi, öyle bir sofu oldu ki, sormayın... Gözlerini Salette suyu ile ovmaya mı kalkışmadı! Sonra okunmuş ekmekler mi, fakirler için sadaka toplamalar mı, Sainte-Enfance Misyoner Cemiyeti mi, Hristiyan edilecek Çinli çocuklar mı istersiniz? Daha neler, neler... Gırtlağımıza kadar hayır işlerine battık... Hâlbuki oturup da bana gazete okusa, yine sevap kazanmış olur. Ama yağma yok, hiç oralı olmuyor. Kızım evde olsaydı, bak o okurdu, ama gözlerim kör olunca, evden bir boğaz eksilsin diye, onu Notre-Dame-des-Arts Yetimhanesi'ne koydum.

Bu kızın da bana çektirmediği kalmamıştır hani? Doğalı dokuz yıl oldu olmadı, yakalanmadığı hastalık kalmadı... Sonra sümsük mü sümsük, çirkin mi çirkin, imkânı olsa benden de çirkin diyeceğim hani! Velhasıl, yamru yumru bir mahlûk! Ne yaparsınız? Zaten benim işim gücüm, karikatür yapmak...

---

10 Yürekler acısı durum, çok acıklı olay.

11 Eski.

Bakın, ben de ne ahmağım, oturdum da size aile dertlerimi birer birer anlatıyorum. Bunlardan size ne ki? Kuzum, bana şu içkiden biraz daha verin. Neşeli olmam lazım. Buradan çıkınca, doğru Maarif Nezareti'ne[12] gideceğim. Oranın odacıları öyle kolay yumuşar soyundan değil. Hepsi de eski hoca...

Kadehine içkisini koydum. Rikkatli[13] bir halle, yudum yudum, tadını çıkara çıkara içmeye başladı... Birdenbire, bilmem nereden aklına esti, elinde kadeh, ayağa kalktı, o kör engerek kafasına benzeyen başını, söze başlayacak bir zatın o tatlı tebessümü ile bir an sağa sola çevirdi, sonra, iki yüz kişilik bir ziyafette nutuk veriyormuş gibi, cırtlak bir sesle:

— Güzel sanatlar şerefine! Edebiyat şerefine! Matbuat[14] şerefine!

Hazret, kendini kapıp koyuverdi ve tam on dakika, şerefe öyle bir nutuk çekti ki, bu soytarı dimağından bundan daha çılgıncası, daha harikuladesi doğmamıştır, muhakkak.

186*'da *Edebiyat Kaldırımı* diye ad takılmış bir sene sonu revüsü tasavvur edin. Bizim o sözde edebî toplantılarımız, dedikodularımız, kavgalarımız, acayip bir sürü insanın soytarılıkları, içinde birbirlerini boğazladıkları, birbirlerinin karnını deştikleri, birbirlerinin malını aşırdıkları mürekkep gübresi nevinden bir âlem, öyle aşağılık bir cehennem ki, menfaat ve para bahsinde burjuvalar halt etmiş, ama her yerden çok yine orada geberilir; bütün bayağılıklarımız, bütün sefaletlerimiz; elinde sebil, havai mavi setresi[15] ile "Niya... niya... niya..." diyerek Tuileries'ye giden Baron T. de la Tombola; sonra, sene içinde ölenlerimiz, reklamlı cenaze alayları, mezar parası bile verilmek istenmeyen bir zavallıya, murahhas[16] efendinin hep o, "Ölümü ile bizleri ke-

12 Eğitim-Kültür Bakanlığı.

13 İnce, nazik.

14 Basın.

15 Düz yakalı, önü ilikli bir ceket türü.

16 Delege. Kendisine yetki verilerek bir yere veya birinin katına gönderilen elçi, temsilci.

derlere gark eden[17] aziz arkadaş!" diye başlayan mersiyesi; intihar edenlerle çıldıranlar; işte dâhi bir mukallidin[18] bütün bunları, en ufak tafsilatına[19] varıncaya kadar canlandırarak anlattığını göz önüne getirin, ancak o zaman Bixiou'nun o bir anda uyduruverdiği nutuk hakkında bir fikir edinmiş olursunuz.

***

Nutkunu bitirip de kadehini içtikten sonra, benden saati sordu ve Allahaısmarladık bile demeden sert sert çıkıp gitti... M. Duruy'nin odacıları kendisini nasıl karşıladılar, orasını bilmem ama, o korkunç kör gittikten sonra, kendimi o kadar meyus,[20] o kadar neşesiz hissettim ki, ömrümde böyle bir hale düştüğümü hatırlamıyorum. Artık hokkam beni tiksindiriyor, kalemim tüylerimi ürpertiyordu. Başımı alıp uzaklara gitmek, koşmak, ağaçları seyretmek, iyi bir şeyler koklamak istiyordum... O ne kindi Allahım! O ne hınçtı! O ne her şeye tükürmek, her şeyi berbat etme ihtiyacıydı! Ah sefil!

Bana kızından bahsederken o nefretle dolup taşan kahkahası hâlâ kulaklarımda, hırsla odamın içinde dört dönüyordum.

Birdenbire, körün oturmuş olduğu iskemlenin yanında, ayağıma bir şeyin takıldığını hissettim. Yere eğilince, bir cüzdan gördüm. Onun cüzdanıydı, yanından hiç ayırmadığı ve gülerek, "Benim zehir kesem!" dediği, köşeleri gitmiş, kocaman bir cüzdan. Bu cüzdanın, bizim muhitimizde M. de Girardin'in meşhur kartonları kadar şöhreti vardı. "İçinde pek müthiş şeyler var," deniyordu... Hakikaten böyle olup olmadığını anlamak için, hazır elime de fırsat geçmişti. Bu haddinden fazla şişkin, köhne cüzdan, yere düşünce açılı-

17 Kedere boğmak.
18 Taklitçi.
19 Ayrıntılar.
20 Üzgün, karamsar.

vermiş ve bütün kâğıtlar halının üstüne saçılmıştı. Bunları yerden birer birer toplamak icap etti...

Hepsi de, *Sevgili Babacığım!* ile başlayıp *Meryem Ana çocuklarından Céline Bixiou* imzası ile biten, çiçekli kâğıtlar üzerine yazılmış bir deste mektup.

Kuşpalazı, havale, kızıl, kızamık... gibi (yavrucak hiçbirinden yakayı kurtaramamıştı!) çocuk hastalıkları için eski reçeteler.

Nihayet, içinden sanki bir kız çocuğunun başlığından çıkmış gibi, iki üç tane kıvır kıvır kıl fırlamış mühürlü büyük bir zarf; zarfın üstünde de kalın ve titrek bir yazı, bir kör yazısı ile:

Céline'in oraya girdiği gün, 13 Mayıs'ta kesilen saçları.

İşte Bixiou'nun cüzdanında olan şeyler.

Haydi canım, siz Parisliler hep böylesiniz zaten! Nefret, alay, can yakıcı kahkahalar, acı muziplikler, sonunda da *Céline'in 13 Mayıs'ta kesilen saçları.*

Altın Beyinli Adam Masalı

Eğlenceli hikâyeler isteyen hanıma,

Mektubunuzu okurken Madam, vicdan azabı duyar gibi oldum. Hikâyelerim hep böyle kasvetli şeyler olduğundan kendi kendime kızdım. Artık bugün size neşeli, hem de çılgınca neşeli bir masal anlatmayı aklıma koydum.

Öyle ya canım, ne diye kederli olacakmışım! Paris'in sislerinden bin fersah uzakta, misket şarabıyla dümbelekler diyarında, günlük güneşlik bir tepenin üzerinde yaşıyorum. Değirmenimin etrafında güneşle musikiden başka bir şey yok. İskete kuşlarından orkestralarım, suçulluklarından bandolarım var. Sabah oldu mu, kervançulluğu kuşları öter; öğleyin sıra ağustosböceklerinindir. Sonra, fifre çalan çobanları mı istersiniz, yoksa bağlardan kahkahaları gelen esmer güzelleri mi? Doğrusu burası, kara düşüncelere dalınacak yer değil. Hanımlara asıl tozpembe şiirler ile sepet sepet muhabbet hikâyeleri göndermeliydim.

Ama olmuyor! Hâlâ Paris'ten kurtulamadım. Her gün, çamlarımın arasında bulunduğum zamanlar bile, Paris'in dert çirkefinden kendimi koruyamıyorum. Hatta şu satırları yazdığım anda bile, zavallı Charles Barbara'nın sefalet içinde öldüğünü haber aldım. Bütün değirmen, matem içinde...

Kervançulluğu kuşlarıyla ağustosböceklerine Allahaısmarladık! Neşeli şeyler düşünecek halim yok... İşte Madam,

bu sebeple, size, yazmayı tasarladığım o güzelim muhabbet hikâyesi yerine, yine acıklı bir masal göndereceğim.

***

Bir varmış, bir yokmuş, altın beyinli bir adam varmış. Evet, öyle Madam, hem de som altından bir beyin. Dünyaya geldiği zaman başı o kadar ağır, kafatası o kadar kocamanmış ki, hekimler, "Bu çocuk yaşamaz," demişler.

Demişler ama çocuk yaşamış, güneşte boy atan güzel bir zeytin fidanı gibi gelişmiş. Yalnız, kocaman kafası, hep ağır basarmış. Yürürken sağa sola tos vurması, pek acınacak şeymiş... Sık sık düşermiş de. Bir gün sahanlıktan yuvarlanmış ve alnı mermer bir basamağa çarpınca, kafatası, bir maden külçesi gibi, "Tınnn!" etmiş. Öldü sanmışlar. Ama çocuğu yerden kaldırdıkları zaman, kumral saçlarında donmuş iki üç altın damlasıyla hafif bir yaradan başka bir şey bulamamışlar. İşte anasıyla babası, oğullarının altından bir beyni olduğunu böylece anlamışlar.

Mesele o kadar gizli tutulmuş ki, zavallı çocuk bile işin farkına varamamış. Vakit vakit, komşu çocuklarıyla kapı önünde oynamasına neden izin verilmediğini sorarmış, annesi de ona:

— Sonra seni çalarlar elmasım! diye cevap verirmiş.

Çocukcağız, çalınmaktan pek korkarmış, hiç ağzını açmadan, yalnız başına oynamaya gidermiş, bir odadan öbür odaya, tıpış tıpış, dolaşır dururmuş...

Ancak on sekizine basınca anası babası, kendisine kaderin bahşettiği o harikulade nimeti anlatmışlar; bu yaşa kadar besleyip büyütmelerine karşılık, altınından birazcık istemişler. Çocuk hiç tereddüt etmemiş, hemen o anda, nasıl, neyle, bu masalda yok, beyninden ceviz büyüklüğünde bir altın külçesi koparark, böbürlene böbürlene, annesinin ayakları altına atıvermiş... Sonra, kafasında taşıdığı bu zenginlikten gözü kamaşmış, binbir arzu ile deliye dönmüş, kendi kudre-

tinden mest, babaevinden ayrılmış ve diyar diyar dolaşarak hazinesini israfa başlamış.

***

Hadsiz hesapsız altın harcayarak sürdüğü şahane hayata bakılırsa, beyni bitip tükenmeyecek gibi gelirmiş... Ama beyin tükenmekteymiş, beyin tükendikçe de gözlerinin feri sönmekte, yanakları çukur çukur olmaktaymış. Nihayet günün birinde, çılgın bir hovardalığın sabahında, zavallı genç, ziyafetin döküntüleri ve sararıp solan avizeler arasında yapayalnız kalınca, altın külçesinde açtığı kocaman gediği görüp ürkmüş, artık uslu oturma zamanının geldiğini anlamış.

O andan itibaren, yeni bir hayata başlamış. Altın beyinli adam, artık dokunmak istemediği bu uğursuz zenginliği unutmaya çalışarak, şeytana uymaktan korkan bir hasis gibi vesveseli, yapayalnız, bir köşeye çekilip yaşamış... Ne çare ki sırrını öğrenen bir dostu, inzivasında da peşini bırakmamış.

Bir gece, zavallı adam, müthiş bir baş ağrısıyla sıçrayarak uyanmış, şaşkın şaşkın doğrulmuş ve ay ışığında, arkadaşını, paltosunun altında bir şeyler gizleyerek kaçarken görmüş...

Demek beyninden bir parça daha çalmışlar!..

Bundan bir müddet sonra altın beyinli adam âşık olmuş ve bu sefer büsbütün hapı yutmuş... Bütün kalbiyle sarışın bir kadıncağız sevmiş, o da onu seviyormuş, ama süsü püsü, beyaz tüylü şapkaları, o güzelim püsküllü potinleri daha çok severmiş.

Bu yarı bebek, yarı kuş, miniminnacık hatunun ellerinde altının eriyip gitmesi bir zevkmiş. Türlü türlü hevesleri varmış, adam da hiçbir zaman "Olmaz!" diyemezmiş; hatta kendisini üzmemek için, sonuna kadar zenginliğinin o hazin sırrını gizlemiş.

Kadın ona, "Biz çok zenginiz, değil mi?" diye sorunca, zavallı adam, "Elbette çok zenginiz!" dermiş. Sonra da, kafasını masum masum kemiren bu mini mini devlet kuşuna sevgiyle gülümsermiş. Ama bazen korkar, hasis davranmak

istermiş. Fakat tam o sırada kadıncağız, kırıta kırıta kendisine yaklaşır ve:

— Kocacığım, dermiş, bu kadar zenginsin, bana pahalı bir şeyler alsana!

Adam da ona pahalı bir şeyler alırmış.

Bu, böyle iki sene sürmüş, nihayet bir sabah, kadıncağız, sebebi bilinmeden, kuş gibi ölüp gidivermiş... Hazine de suyunu çekmek üzereymiş. Zavallı adam, ne kalmışsa onunla sevgili karısına mükemmel bir cenaze merasimi tertip etmiş. Çanlar çalınmış, cenaze arabası siyahlara bürünmüş, atlar süslenmiş, kara kadifelere gözyaşı gibi gümüşten süsler asılmış. Adamcağız, ne yapıldıysa, az görmüş. Altına artık kim bakar ki! Kiliseye vermiş, cenazeyi götürenlere vermiş, çelenk satanlara vermiş; hiç pazarlık etmeden, her isteyene vermiş... Öyle ki, mezarlıktan dönüşte, bu harikulade beyin hemen hemen boşalmış, ancak kafatasının dibinde birkaç zerre altın kalmış.

Kendisini, sarhoş gibi ellerini uzatarak, yalpa vura vura, sokaklarda dolaşır görmüşler. Akşam olup da mağaza vitrinleri aydınlanınca, top top kumaşlarla türlü türlü süslerin ışıklar içinde pırıl pırıl yandığı bir camekânın önünde durmuş. Kenarlarında kuğu tüyleri bulunan mavi satenden bir çift zenne ayakkabılarına hayran hayran bakakalmış. Kendi kendine, "Bunlar, bizimkinin hoşuna gider!" diyerek gülümsemiş. Karıcığının öldüğünü unutarak, ayakkabıları satın almak için mağazaya dalmış.

Satıcı kadın, dükkânının arka tarafındayken, müthiş bir çığlık duymuş ve hemen koşmuş. Bir de ne görsün? Bir adam, ayakta, tezgâha dayanmış, ıstırap içinde, alıklaşmış bir tavırla kendisine bakıyor. Bir eliyle kuğu tüylü mavi ayakkabılarını yakalamış, kan içinde olan öbür eliyle de, tırnaklarının ucuna yapışmış birkaç altın zerresini uzatıp duruyor.

İşte Madam, altın beyinli adam masalı.

***

Peri masallarına benzemesine rağmen, bu masal, başından sonuna kadar hakikattir... Bu dünyada beyinlerini harcayarak yaşamaya mahkûm öyle zavallılar vardır ki, en küçük ihtiyaçlarını bile, özlerinin ve iliklerinin o halis altınıyla öderler. Bu, onların günlük ıstırabıdır. Sonra bir gün, ıstırap çekmekten de bıkıp usanınca...

Şair Mistral

Geçen pazar, yatağımdan kalkar kalkmaz, kendimi Faubourg-Montmartre Sokağı'ndaki evimde sandım. Yağmur yağıyordu; gökyüzü kapalı, değirmen kasvetli idi. Bu yağmurlu soğuk günü değirmende geçirmeyi gözüme alamadım. Hemen aklıma, Frédéric Mistral'e, benim çamlardan üç fersah ötede, küçük Maillane köyünde oturan o büyük şaire gidip biraz ferahlamak geldi.

"Gider miyim, giderim," dedim. Mersin ağacından sopamı, Montaigne kitabımı, bir de atkı aldığım gibi, hemen yola düzüldüm.

Tarlalarda kimsecikler yok... Bizim şirin Katolik Provence, pazar günleri toprağı kendi haline bırakır. Evlerde yalnızca köpekler kalmış; çiftlikler kapalı... Zaman zaman, muşamba örtüsü sırılsıklam olmuş bir yük arabası, kurumuş hazan yaprağı rengindeki harmanisi ile, kukuletalı bir kocakarı, kiliseye giden bir araba dolusu çiftlik halkını tırıs götüren, mavili beyazlı örme hasırdan kılıf, kırmızı ponpon ve gümüş çıngıraklarla bayramlıklarını giymiş katırlar; sonra, ötede, sislerin arasında sulama kanalında bir kayık ve kayığın içinde, ayakta, sulara ağ atan bir balıkçı...

O gün, yolda kitap okumanın imkânı yoktu. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor ve kuzey rüzgârı, yağmuru kovayla insanın suratına çarpıyordu. Yolu âdeta bir nefeste aldım; nihayet, üç saatlik bir yürüyüşten sonra, Maillane

köyünün, rüzgârdan ürküp de aralarına sığındığı servilikler karşıma çıkıverdi.

Köyün sokaklarında kedi bile yoktu. Herkes pazar duasına gitmişti. Kilisenin önünden geçerken, yılankavi borunun[1] sesi geliyordu; renkli camların arasından mumların pırıldadığını gördüm.

Şair, köyün bir ucunda oturur. Evi, Saint-Rémy yolu üstünde, sol kolda, son evdir, önünde bahçe, tek katlı bir evceğiz... Yavaşça içeri girdim. Kimsecikler yoktu. Salonun kapısı kapalı idi, ama içeride birinin gezindiğini ve yüksek sesle konuştuğunu duydum. Bu ayak sesi, bu ses bana hiç de yabancı değildi... Elim kapının tokmağında, beyaz badanalı küçük koridorda bir an heyecanla durakladım. Yüreğim çarpıyordu. İçerideydi. Çalışıyordu... Acaba kıtanın bitmesini mi beklemeli? "Ne olursa olsun, girelim, bakalım."

***

Ah Parisliler! Maillanelı şair, Paris'e, sizlere Mireille'ini göstermek için gelince, siz de onu şehir elbisesi giymiş bir yabani gibi, dik yaka ve kendisini şöhreti kadar sıkan kocaman bir şapka ile salonlarınızda görünce, zannettiniz ki Mistral odur. Hayır, gördüğünüz kişi, o değildir. Dünyada bir tek Mistral vardır, o da, geçen pazar, köyünde kendisine baskın yaptığım Mistral, keçe külahını yana eğmiş, yeleksiz, sırtında ceket, Katalan biçimli kırmızı kuşağı belinde, gözleri parıl parıl, ilhamın ateşi yanaklarına vurmuş, yüzü candan bir tebessümle nurlanmış, bir kadim Yunan çobanı gibi zarif, elleri cebinde, odayı arşınlayıp şiir düzen Mistral...

Beni görünce boynuma sarılarak:

— Nasıl, sen misin yahu? diye bağırdı. Ne iyi ettin de geldin! Bugün de tam Maillane'ın yortu günü... Avignon'dan gelen çalgıcılar mı istersin, boğa güreşi mi, dinî alaylar mı,

1 Vaktiyle Fransa'nın kasaba ve köy kiliselerinde ilahi okunurken üflenen bir nevi boru.

farandole mu? Hepsi tamam, mükemmel... Valide, neredeyse kiliseden döner. Yemeğimizi yer yemez, hop, güzel kızların dansını görmeye gideriz.

O bu sözleri söylerken, ben de, eskiden ne kadar tatlı vakitler geçirdiğim, fakat uzun zamandan beri görmediğim o duvarları açık renk kâğıtla kaplanmış küçük salonda heyecanla bakınıyordum. Her şey eskisi gibi idi. Yine o sarı satranç kanepe, yine o iki hasır koltuk, şöminenin üstünde yine o kolsuz Venüs ile Arles Venüs'ü, yine şairin Hébert tarafından yapılmış o yağlıboya portresi, Étienne Carja'nın çektiği fotoğrafı ve bir köşede, pencerenin yanında, yine o üstü eski kitaplar ve lügatlerle tıklım tıklım dolu yazı masası, âdeta entipüften bir tahsildar masası... Masanın tam ortasında açık duran kocaman bir defter gözüme ilişti. Bu, *Calendal*'di, Frédéric Mistral'in bu senenin sonunda, Noel günü intişar edecek[2] olan yeni manzumesi. Mistral bu manzumeye yedi senedir çalışıyor, son mısralarını yazalı altı ay kadar oldu. Ama bir türlü, manzumesinden ayrılmaya eli varmıyor. Malum ya, insan hep böyle, "Aman şu kıtayı biraz daha işleyeyim, şuna daha parlak bir kafiye bulayım!" der. Mistral istediği kadar Provence dilinde yazadursun, sanki yazdıklarını herkes o dilde okuyacak da işçiliğine verdiği emeği takdir edecekmiş gibi, mısralarını bir bir işler. Hey koca şair hey, sanki Montaigne şu sözleri onun için söylemiş: "Pek az kimsenin görüp de takdir edebileceği bir sanatta neden bu kadar zahmete katlandığını sordukları zaman, *Az da olsa bana kâfi gelir, bir tek kişi de olsa yetişir, hiç kimse olmasa da olur,* diyen adamı hatırla."

Calendal'in yazılı olduğu defteri elime almış, heyecanla sayfalarını karıştırıyordum... Birdenbire sokağın içinde, pencereye karşı bir fifre ve dümbelek cümbüşüdür koptu. Bizim Mistral de hemen dolaba seğirtti, kadehler, şişeler çıkardı, masayı salonun ortasına çekti ve bana:

2 Yayımlanmak.

— Sakın gülme... Şerefime ahenk yapmaya geliyorlar... Serde belediye azalığı var da... diyerek çalgıcılara kapıyı açtı.

Küçücük salon, gelenlerle doluverdi. Dümbelekleri iskemlelerin üzerine, köhne bayrağı da bir köşeye bıraktılar. Kaynamış şarap, elden ele dolaştı. Sonra, M. Frédéric'in şerefine birkaç şişe boşaltılınca, şenlikten, *farandole*'un geçen seneki kadar güzel olup olmayacağından, boğaların iyi dövüşüp dövüşemeyeceklerinden, ciddi ciddi konuşuldu. Bu da bitince çalgıcılar, öteki belediye azalarının kapıları önünde ahenk yapmaya gittiler. Tam bu sırada Mistral'in annesi de geldi.

Göz açıp kapayıncaya kadar sofra kuruldu. Masaya sakız gibi beyaz bir örtü yayıldı, üstüne de iki kişilik takım kondu. Ben evin âdetini bilirim. Mistral'in misafiri olunca, annesi sofraya oturmaz... Zavallı ihtiyar kadın, Provence dilinden başka dil bilmez. Fransızlarla konuşmak için ne diye sıkıntı çeksin? Hem onun mutfakta işi vardır.

Aman Allahım, o sabah yediğim nefis yemeği bir bilseniz: Bir parça oğlak kızartması, yayla peyniri, bulama, incir, misket üzümü. Hepsinin üstüne de, kadehin içinde o güzelim pembe rengiyle, o canım Châteauneuf-des-Papes şarabı.

Yemişler yenirken gidip şairin defterini almış ve masanın üstüne, Mistral'in önüne koymuştum. Şair gülümseyerek:

— Hani, sokağa çıkacağız demiştik ya, dedi.

— Hayır! Hayır! İlla *Calendal* de *Calendal*!

Mistral, çaresiz razı oldu ve eliyle mısralarının veznine tempo tutarak, o tatlı ve ahenkli sesi ile, birinci bendi okumaya başladı:

— Aşktan çılgına dönmüş bir kızın acıklı macerasını anlattımdı, şimdi de Allah'ın izni ile, Cassisli bir delikanlının, zavallı bir hamsi balıkçısının hikâyesini söyleyeceğim...

Dışarıda çanlar ikindi duasını çalıyor, meydanda kestanefişekleri patlıyor, sokaklarda boyuna fifrelerle dümbelekler mekik dokuyordu. Dövüşe götürülen Camargue boğaları böğürüp duruyordu.

Bense, dirseklerim masaya dayalı, gözlerim yaş içinde, Provencelı küçük balıkçının macerasını dinliyordum.

***

Calendal, balıkçının biri idi; aşk onu bir kahraman yaptı... Sevgilisinin, dilber Estérelle'in gönlünü çelebilmek için, akıllara durgunluk verecek işlere girişiyor, öyle ki Herakles'in on iki marifeti bile, onunkiler yanında hiç kalır.

Bir gün, zengin olmayı aklına koyarak, öyle müthiş bir balıkçı takımı icat ediyor ki, denizin bütün balığını yakalayıp limana getiriyor. Bir defasında da, Ollioules boğazının müthiş haydudu Kont Sévéran'ın eşkıya yatağına kadar giderek, avenesi ve metresleri önünde herifi sıkboğaz ediyor. Bir gün, Sainte-Baume'da Üstat Jacques'ın, yani sizin anlayacağınız, Hazreti Süleyman mabedinin çatısını kuran bir Provencelının mezarı önünde, birbirlerine pergel sallayarak kavga etmeye gelmiş iki kalfa tayfasına rastlıyor. Hemen kavganın içine dalıyor ve iki tarafa da dil dökerek yatıştırıyor...

İnsan kudretinden üstün işler vesselam! Yukarıda, Lure kayalıklarında, hiçbir oduncunun çıkmaya cesaret edemediği, içine girilmez bir sedir ağacı ormanı varmış. Calendal oraya da gidiyor. Tam otuz gün, tek başına, orada kalıyor. Otuz gün de, ağaç gövdelerine saplandıkça çın çın öten baltasının sesini duyuyorlar. Orman inim inim inliyor, dev gibi babacan ağaçlar birbirinin peşinden, uçurumların dibine yuvarlanıyor. Calendal aşağıya indiği zaman, dağda bir tek sedir ağacı bile kalmıyor.

Bu kadar marifetin mükâfatı olarak hamsi balıkçısı, nihayet Estérelle'in sevgisini kazanıyor. Cassis ahalisi de onu kendilerine baş yapıyorlar. İşte Calendal'in macerası... Ama mesele, Calendal'de değil; şiirde, her şeyden evvel, tarihiyle, efsaneleriyle, manzaralarıyla Provence, bütün o sahil Provence'ı, dağ Provence'ı ve ölmeden evvel büyük şairine

kavuşan bütün bir saf ve serazat[3] millet var... Artık siz istediğiniz kadar demiryolları yapın, telgraf direkleri dikin, Provence dilini mekteplerden kapı dışarı edin! Provence, *Mireille*'de ve *Calendal*'de ebediyen yaşayacaktır.

***

Mistral, defterini kapayarak:

— Artık şiir yetişir, dedi. Gidelim de şenliği görelim.

Çıktık; bütün köy halkı, sokaklara dökülmüştü. Kuzeyden esen şiddetli bir rüzgâr, bulutları silip süpürmüştü; gökyüzü, yağmurdan ıslanmış kırmızı damların üstünde, keyifli keyifli parıldıyordu. Tam alayın dönüşüne yetiştik. Bir saat ardı arkası kesilmeden önümüzden kukuletalı tövbekârlar, boz cübbeli tövbekârlar, peçeli kızlar tarikatı; üstüne sırma çiçekler işlenmiş pembe bayraklar; dört kişiyle omuzda taşınan yaldızı uçmuş, tahtadan, kocaman aziz heykelleri, elde kocaman çiçek demetleriyle putperest heykelleri gibi boyalı çiniden azizeler, harmaniler, okunmuş ekmeğe mahsus süslü evani, yeşil kadifeden sayebanlar,[4] etrafı beyaz ipeklerle sarılmış çarmıhta İsa heykelleri; bütün bunlar, güneşin ve mumların ışığında, dualar, ilahiler ve alabildiğine çalan çanlar arasından, rüzgârla dalgalana dalgalana geçti.

Alay bitip de azizler tekrar kiliselerindeki köşelerine yerleştirilince, biz de boğa güreşini, harman yerindeki oyunları, güreşleri, üç adım, koşmaca, tulum oyununu, velhasıl Provence şenliklerinin bütün o neşeli hengâmesini seyre gittik... Maillane'a döndüğümüz zaman ortalık kararıyordu. Mistral'in, akşamları dostu Zidore'la iskambil oynadığı, meydanın ortasındaki küçük kahvenin önünde kocaman bir ateş yakılmıştı...

Farandole'a hazırlık yapılıyordu. Her yerde, karanlığın içinden kâğıt fenerler yanıyordu. Gençler *farandole*'da

3 Özgür, tasasız.

4 Gölgelik.

yerlerini alıyordu ve biraz sonra, dümbeleklerin bir işareti üzerine, alevlerin etrafında, bütün gece sürecek, çılgınca ve şamatalı bir hora başladı.

***

Akşam yemeğinden sonra, tekrar sokaklarda sürtemeyecek kadar bitap düştüğümüzden, Mistral'in odasına çıktık. Burası, iki büyük karyolası ile mütevazı bir köylü odası idi. Duvarlarında kâğıt bile yoktu. Tavanının kirişleri görünüyordu... Dört sene evvel Akademi, *Mireille* müellifine[5] üç bin franklık bir mükâfat verdiği zaman, Madam Mistral'in aklına gelmiş ve oğluna:

— Şu senin odanın, demiş, duvarlarını kâğıt kaplatsak, tavanını da yaptırsak, nasıl olur?

Mistral:

— Hayır, olmaz! diye cevap vermiş. Bu, şair parasıdır, el sürülmez.

Oda da eskisi gibi çıplak kaldı. Ama şair parasının dayandığı müddetçe, Mistral'in kapısını kim çaldıysa, eli boş dönmedi...

Odaya *Calendal* defterini de götürmüştüm. Maksadım, uykuya varmadan önce, şaire bir parça daha okutmaktı. Mistral, çiniler faslını seçti. Size birkaç kelime ile anlatayım:

Bilmem nerede büyük bir ziyafet var. Masaya Moustier çinisinden muhteşem bir sofra takımı getiriliyor. Her tabağın dibinde, mine içine mavi ile nakşedilmiş, Provence'a ait bir mevzu var. Memleketin bütün tarihi, bu tabakların içinde...

Bu güzel çinilerin nasıl bir aşkla tasvir edildiğini görmelisiniz. Her tabak için bir kıta yazılmış, hepsi de saf ve hünerli bir işçiliğin mahsulü, Theokritos'un tasvirleri gibi mükemmel birer küçük şiir.

Mistral, şiirini bana, dörtte üçünden fazlası Latince, o güzel Provence dilinde, vaktiyle kraliçelerin konuştuğu,

---

5 Yazar.

şimdi ise yalnızca çobanlarımızın anladığı dilde okurken, anadilini nasıl bir çöküntü içinde bulduğunu ve onu ne hale getirdiğini düşünerek, bütün ruhumla bu adama hayran oluyordum. Baux prenslerinin hâlâ Alpille Dağları'nda görülen eski saraylarından biri gözlerimin önüne geliyordu: Ne çatısı ne sahanlıklarında parmaklığı ne de pencerelerinde renkli camları kalmış, kemerlerindeki oyma çiçekler kırılmış, kapılarındaki armayı yosunlar eritmiş, merasim avlusunda tavukların eşindiği, galerilerin zarif sütunlukları arasında domuzların yuvarlandığı, içinde ot biten kilisesinde bir eşeğin otladığı ve yağmur suları ile dolmuş o büyük mukaddes su kaplarından güvercinlerin su içtiği bir saray. Öyle bir köhne saray ki, yanı başına, bu enkazın arasına, iki üç köylü ailesi gelip kulübelerini çatmış.

Sonra, günün birinde, o köylülerden birinin oğlu, bu büyük harabelere gönül veriyor ve onlara böyle hor bakılmasına kızıyor; hemen kolları sıvıyor, merasim avlusundan hayvanları defediyor, periler de kendisine yardım ettiğinden, tek başına, büyük merdiveni yeniden kuruyor, duvarlarına tahta kaplamalarını, pencerelerine renkli camlarını geçiriyor, kuleleri eskisi gibi yükseltiyor, divanhaneyi yeniden yaldızlıyor ve böylece papaların ve imparatoriçelerin oturduğu o geniş eski zaman sarayına can veriyor.

Eski haline getirilen bu saray, Provence dilidir.

O köylü çocuğu da, Mistral'dir.

İlahisiz Üç Ayin
Noel Hikâyesi

I

— Mantarlı iki hindi dolması ha, Garrigou?

— Evet muhterem peder, mantarla tıka basa doldurulmuş iki adet nefis hindi. Biliyorum, çünkü doldurulurken ben de yardım ettim. Derileri o kadar gergindi ki, kızarırken az kalsın çatlayacaktı...

— Aman Allah! Ben de mantara bayılırım! Çabuk ver şu benim hırkayı Garrigou... Hindiden başka mutfakta daha neler gördün?

— Ah, türlü türlü nefis şeyler... Öğleden beri boyuna sülün, hüthüt, çil, yaban horozu yola yola mahvolduk. Her tarafta tüyler uçuşuyordu... Sonra efendim, gölden yılanbalıkları, pırıl pırıl sazanlar, alabalıklar geldi. Daha...

— Alabalıklar ne iriliğinde idi Garrigou?

— Nah bu kadar vardı muhterem peder... Koskocaman!

— Aman Allah! Gözümün önüne geldi... İbriklere şarabı koydun mu?

— Evet muhterem peder, ibriklere şarabı koydum. Ama doğrusu bu şarap nerede, az sonra, gece yarısı ayininden çıkınca içeceğiniz şaraplar nerede! Şatonun yemek salonunda, her renkten şaraplarla alev alev yanan bütün o sürahi-

leri görseniz! Ya o gümüş sofra takımları, o nakışlı evani, o çiçekler, o şamdanlar... Böyle Noel arifesi yemeği dünyada bir kere olur... Marki cenapları, civardaki bütün mülk sahibi asilzadeleri davet etti. Naiple kâtibiadliyi[1] hesaba katmazsak, sofrada en az kırk kişi olacaksınız... Ah muhterem peder, böyle bir sofrada bulunmanız, ne büyük saadet! O güzelim hindileri bir koklayayım dedim, o mis gibi mantar kokusu bir türlü burnumdan gitmez oldu... Aman Allah!

— Haydi evladım, haydi. Sakın oburluk edip de günaha girmeyelim, hele İsa'nın doğduğu bir gecede... Sen hemen git, mumları yak, ayinin ilk çanını çal. Bak, neredeyse gece yarısı olacak. Geçe kalmayalım.

Bu konuşma, miladın bin altı yüz şu kadar senesinde, bir Noel gecesi, evvelce bir Barnabit[2] manastırında başkeşiş iken şimdi Trinquelage şatosundaki kilisede maaşla papazlık eden Muhterem Dom[3] Balaguère ile küçük çömezi Garrigou, daha doğrusu hazretin kendi çömezi Garrigou olduğunu sandığı kimse arasında oluyordu. Böyle diyorum, çünkü ileride göreceğiniz gibi, şeytan o akşam, muhterem pederi adamakıllı kandırıp korkunç bir oburluk günahına sokmak için, ablak yüzlü ve şaşkın suratlı genç çömezin kalıbına girmişti. İşte o sözde Garrigou (öhö, öhö!) görkemli kilisenin çanlarına vargücüyle asılırken, muhterem peder de, şatonun ayin eşyalarına ayrılmış odasında sırma işlemeli göğüslüğünü giymekte idi. Zihni daha şimdiden, bütün o yemek tasvirleriyle allak bullak olmuş, giyinirken boyuna söylenip duruyordu:

— Kızarmış hindiler... Pırıl pırıl sazan balıkları... Nah bu kadar büyük alabalıklar!

Dışarıda gecenin rüzgârı, çanların musikisini dağıta dağıta esiyor ve tepesinde Trinquelage şatosunun eski kuleleri

---

1 Noter.

2 1530 senelerinde Milano'da kurulan bir tarikatin mensuplarına verilen ad.

3 Bazı Katolik tarikatlerde kullanılan bir onur unvanı.

yükselen Ventoux Dağı'nın yamaçlarında, gittikçe, karanlığın içinden birtakım ışıklar beliriyordu. Bunlar, gece yarısı ayininde bulunmak için şatoya aileleri ile birlikte gelen rençperlerdi. Elinde feneri ile baba önde, kadınlar koyu renkli harmanilerine bürünmüş, çocuklar birbirlerine sokularak annelerinin eteğine sığınmış, ilahiler okuya okuya, beş altı kişilik kümeler halinde bayırı tırmanıyordu. Böyle geç vakte ve soğuğa rağmen bütün bu babacan insanlar, ayinden çıkınca, her sene olduğu gibi, mutfaklarda kendileri için kurulan sofralara çökeceklerini düşünerek, keyifli keyifli yürüyorlardı. Ara sıra bu dik yokuşta, önünde meşaleleriyle, bir asilzade arabasının camları ay ışığında parlıyor yahut bir katır, çıngıraklarını sallaya sallaya, tin tin gidiyordu. Rençperler, etrafı dumanlı fenerlerin ışığında naiplerini tanıyorlar ve önlerinden geçerken kendisini selamlıyorlardı:

— Akşamlar hayır olsun, akşamlar hayır olsun Üstat Arnoton!

— Akşamlar hayır olsun evlatlarım, akşamlar hayır olsun!

Gece aydınlıktı; yıldızlar soğuktan canlanmış gibiydi. Kuzey rüzgârı kasıp kavuruyor, ince ince yağan dolu, ıslatmadan elbiselerin üzerinden kayarak, karlı Noel geceleri ananesini yaşatıyordu. Bayırın ta tepesine kuleleri, sivri çatıları, kilisesinin koyu mavi gökyüzüne yükselen çan kulesiyle muazzam bir yığın halinde çöken şato, kafileden bir hedef gibi görünüyor, küçücük ışıklar, dizi dizi, göz kırpıyor, gidip geliyor, bütün pencerelerde yanıp sönüyor ve binanın karaltısında, yanan bir kâğıdın külleri arasında uçuşan kıvılcımları andırıyor... Kiliseye gitmek için, asmaköprüden ve sur kapısından sonra, meşalelerin ateşi ve mutfaktan dışarıya vuran alevlerle gündüz gibi olmuş, arabalar, uşaklar, tahtırevanlarla tıklım tıklım dolu, dış avludan da geçmek lazım geliyordu. Dönen et şişlerinin tıkırtısı, tencerelerin gürültüsü, karıştırılan billur ve gümüş takımlarının şıkırtısı duyuluyordu. Üstelik karışık salçalara konulan keskin kokulu otlarla

et kızartması kokan ılık bir buğu, papaza, naibe, herkese dedirttiği gibi, rençperlere de:

— Aman efendim, ayinden sonra ne güzel yemekler yiyeceğiz, dedirtiyordu.

II

Şıngır şıngır! Şıngır şıngır!

Gece yarısı ayini başlıyordu. Şatonun bir katedral yavrusu olan kilisesinde, birbirine geçmiş kemerlerle meşe kaplamalarına, duvar boyunca, işlemeli perdeler ve halılar asılmış, bütün mumlar yakılmıştı. Aman ne kalabalıktı! Aman ne tuvaletler vardı! Bakın, evvela ilahicilerin bulunduğu yerin etrafında, oymalı tahta koltuklara kurulmuş, tozpembe taftadan elbisesiyle Trinquelage şatosunun sahibi, yanında da bütün asilzade davetlileri. Karşıda, markinin ateş renginde dibadan bir elbise giymiş ihtiyar annesiyle Fransa sarayındaki son modaya göre başına kabartmalı dantelden yüksek bir hotoz geçirmiş genç karısı, kadife kaplı rahlelerin arkasında bulunuyorlardı. Daha aşağıda siyahlar giymiş, geniş ve sivri uçlu perukaları, matruş[4] yüzleri ile Naip Thomas Arnoton ve kâtibiadil olan Üstat Ambroy, gözalıcı ipekliler ile kılaptanlı[5] şam kumaşları arasında, ciddi ve vakur kıyafetleriyle göze çarpıyordu. Sonra şişko kâhyalar, uşaklar, araba uşakları, vekilharçlar ve bütün anahtarlarını ince gümüş bir halka ile belinden aşağı sallandırmış Barbe kadın geliyordu. Dipteki sıralarda uşaklar, hizmetçi kadınlar ve aileleri ile birlikte rençperler vardı. Nihayet, daha ötede, usulcacık açıp kapadıkları kapının önünde, iş güç arasında vakit vakit bir sofu edası takınmaya gelen ve o kadar mumun ışığıyla, şen-

4 Tıraşlı.

5 Yaldız vurulmuş, ince metal iplik.

lik içinde, havası ılınan kiliseye yemek kokuları getiren aşçı yamakları...

Acaba aşçı yamaklarının küçük beyaz takkeleri mi papazın aklını başından almıştı? Yoksa bu işi, Garrigou'nun çıngırağı, hani, mihrabın altında:

— Aman çabuk olalım, aman çabuk olalım! Ne kadar erken bitirirsek, o kadar erken sofraya otururuz, der gibi olanca hızıyla çınlayıp duran o azgın küçük çıngırak yapmış olmasın?

Yalnız şu var ki, ne zaman o melun çıngırak çınlasa, papaz, duayı unutuyor ve ziyafetten başka bir şey düşünmüyor. Gözlerinin önüne telaşlı aşçılar, demirci ocağı gibi harıl harıl yanan maltızlar,[6] aralanmış tencere kapaklarından çıkan buğu ve bu buğunun içinde, tıkabasa doldurulmuş, gergin, kat kat mantarlı iki muhteşem hindi geliyor...

Yahut imrendirici buğularla halelenmiş tabak tabak yemek taşıyan uşakların dizi dizi geçtiğini ve onlarla birlikte kendisinin de, ziyafet için çoktan hazırlanmış büyük salona daldığını görür gibi oluyor. Aman ne manzara! Kendi tüyleri ile süslenmiş tavuslar, kızıl hareli boz kanatlarını açmış sülünler, yakut renginde sürahiler, yeşil dallar arasında parıl parıl meyve yığınları ile bezenmiş öyle muazzam bir sofra ki, alev alev nur saçıyor. Ya Garrigou'nun (Evet, evet, o Garrigou!) bahsettiği o halikulâde balıklar! Sanki henüz sudan çıkmış gibi pulları sedef sedef, o kocaman burun deliklerine birer tutam kokulu yeşillik sokularak, rezene üzerine yatırılmış. Bu harikulade manzaranın hayali o kadar canlı ki, Dom Balaguère, bütün bu nefis yemekleri mihrabın işlemeli örtüsü üzerine, kendi önüne konmuş sanıyor ve iki üç defa, *Dominus vobiscum!* diyeceği yerde ağzından bir *Benedicite*[7] kaçırıveriyor. Bu küçük yanılmalar müstesna, muhterem adam, bir tek satır atlamadan, bir tek diz çökmeyi ihmal et-

6 Toprak ocak.

7 Katoliklerin yemeğe başlamadan evvel okudukları bir duanın ilk kelimesi.

meden, duasını harfi harfine okuyor. Birinci duanın sonuna kadar her şey oldukça yolunda gidiyor. Fakat bilirsiniz ki, Noel günü aynı papazın peş peşe üç dua okuması lazımdır.

Papaz rahat bir nefes alarak, kendi kendine:

— Şükür, bir tanesi bitti! diyor, sonra bir dakika bile kaybetmeden, çömezine, yahut çömezi sandığı kimseye işaret ediyor.

Şıngır şıngır! Şıngır şıngır!

Artık ikinci ayin ve ayinle birlikte de, Dom Balaguère'in günahı başlıyor. Garrigou'nun elindeki çıngırak, kulağına ciyak ciyak:

— Aman, elini çabuk tut, diye bağırıyor, bu sefer zavallı papaz, yakasını büsbütün oburluk şeytanına kaptırarak, dua kitabına saldırıyor ve şaha kalkmış iştahının hırsıyla sayfaları göçertiyor. Çılgıncasına eğilip kalkıyor, yarım yamalak istavroz çıkarıp diz çöküyor, bir an evvel bitirip de kurtulmak için, bütün hareketlerini kuşa benzetiyor. Kollarını İncil'e uzatıp uzatmadığı, *Confiteor* bahsinde göğsünü yumruklayıp yumruklamadığı bile belli değil. Papazla çömezi arasında, kim daha çabuk bır bır edecek diye bir yarıştır başlıyor. Ayetlerle mukabelesi[8] birbirine dolanıyor, birbirini omuzluyor. Vakit almasın diye, ağız açmadan, yarısı gürültüye giden kelimeler, anlaşılmaz mırıltılar halinde sona eriyor.

Oremus ps... ps... ps...
Mea culpa... pa... pa...

Her ikisi de, fıçıda ayakları ile şaraplık üzüm ezen bağcılar gibi, her tarafa sıçratarak, duanın Latincesini habire karıştırıp duruyorlar.

Balaguère:

— *Dom... scum*! diyor.

Garrigou da:

8 Ayetleri bir başkası okurken gözle takip etme.

— *Stutuo!* diye cevap veriyor. Sonra, dörtnala gitsinler diye posta arabalarının atlarına takılan çıngırak gibi çınlayıp duran o melun çıngırak da hep kulaklarının dibinde... Bu hızla, ilahisiz bir ayinin ne çabuk hakkından gelineceğini artık siz düşünün.

Papaz nefes nefese:

— Şükür, ikincisi de bitti! diyor soluk bile almadan, kan ter içinde, kendini mihrabın basamaklarından aşağı atıyor ve...

Şıngır şıngır! Şıngır şıngır!

Ayinin üçüncüsü de başlıyor. Artık sofraya oturmaya ne kaldı? Fakat heyhat, yemek vakti yaklaştıkça, biçare Balaguère kendini bir sabırsızlık ve oburluk cinnetine kaptırıyor. Gözlerinin önünde hayaller bir kat daha canlanıyor: o pırıl pırıl sazan balıkları, o kızarmış hindiler sanki önünde... Neredeyse elini uzatıp... Aman Allahım! Yemeklerin dumanı tütüyor, şaraplar mis gibi kokuyor ve küçük çıngırak, azgın azgın:

— Âmin, elini biraz daha çabuk tut, diye bağırıyor.

Ama elini daha nasıl çabuk tutsun? Dudaklarını kıpırdatır gibi yapıyor. Artık kelimeleri telaffuz ettiği yok. Şimdi artık Cenabıhak'ı dalavereye getirip duayı el çabukluğu ile atlatmaktan başka çıkar yol kalmadı; biçare bu haltı da yiyor! Gittikçe şeytana uyarak evvela bir, sonra bir derken, iki ayet atlamaya başlıyor. Derken Tevrat'taki sûreyi pek uzun bularak sonunu getirmiyor. İncil'e şöyle bir dokunuyor, *Credo*'nun önünden geçiyor, *Pater*'i atlıyor; mukaddimeye[9] uzaktan bir *merhaba* diyor ve böylece, sıçraya atlaya, kendini lanetin deryasına atıyor. Peşinden de hep o melun Garrigou (*Vade retro, Satanas!*)[10] ne mükemmel bir anlayışla kendisine tempo tutuyor, ayin göğüslüğünü düzeltiyor, yaprakları ikişer ikişer çeviriyor, rahlelere çarpıyor, ibrikleri

9 Önsöz.

10 Lat. Şerrine lanet! (ç.n.)

deviriyor ve hiç durmadan, o küçük çıngırağı, gittikçe daha kuvvetli, gittikçe daha hızlı sallayıp duruyor.

Kilisede bulunanların şaşkınlığını görmelisiniz! Bir kelimesini bile işitemedikleri ayini papaza adım uydurarak takip etmek zorunda kaldıkları için, kimi kalkarken kimi diz çöküyor, kimi otururken kimi ayakta duruyordu. Bu garip ayinin bütün safhaları, türlü türlü vaziyetlerle safları birbirine katıyordu. Ötede, gökyüzünün yollarında küçük ahıra doğru süzülen Noel yıldızı, bu hengâmeyi görünce, dehşetinden sararıp soluyordu.

İhtiyar markiz, şaşkın şaşkın, hotozunu sallayarak:

— Papaz pek acele ediyor. Yetişemiyorum, diye mırıldanıyordu.

Üstat Arnoton, çelik çerçeveli kocaman gözlükleri burnunda, "Acaba nereye geldik," diye habire dua kitabını karıştırıp duruyor. Ama hakikatte, akılları fikirleri ziyafete takılıp kalan bu babacan insanlar, ayinin böyle posta arabası süratiyle yapılmasına hiç de kızmıyorlardı. Nihayet Dom Balaguère, güler yüzle cemaate dönüp vargücüyle, *Ite, missa esi,* diye bağırınca, bütün kiliseden öyle neşeli, öyle şakrak bir *Deo gratias* cevabı yükseliyor ki, insan kendisini, âdeta Noel arifesi sofrasına oturmuş da ilk kadehi parlatıyor zanneder.

III

Beş dakika sonra asilzade takımı, ortalarında papaz, büyük yemek salonundaki sofraya oturmuşlardı. Baştan başa donanan şato, şarkılar, haykırışlar, gülüşmeler, gürültülerle çın çın çınlıyordu. Muhterem Dom Balaguère, çatalını bir çil kuşunun kanadına saplıyor ve işlediği günahın vicdan azabını, kadeh kadeh yuvarladığı şarap ile o canım et suyunda eritiyordu. Mübarek adam, o kadar yiyip içti ki,

daha o gece tövbe ve istiğfara[11] vakit bulamadan, fücceten[12] göçüverdi. Sonra, sabah sabah, henüz geceki şenliklerin gürültüsü ile çalkanan cennete varınca, nasıl karşılandığını artık siz düşünün.

Rabbülâlemin olan hakimimutlak ona:

— Yıkıl karşımdan, dedi, seni gözüm görmesin günahkâr adam. Suçun o kadar büyük ki, faziletle geçirdiğin bütün ömrünü unutturmaya kâfi... Benden bir gece duası çalarsın ha? Peki öyle ise, yerine senden üç yüz dua isterim. Bu üç yüz Noel ayinini kendi kilisende, senin yüzünden ve seninle birlikte günaha girenlerin huzurunda tamamlamadıkça, sana cennete girmek yok.

... İşte, Dom Balaguère'in hakiki efsanesi bu... Zeytinler diyarında bunu böyle anlatırlar. Bugün Trinquelage şatosunun yerinde yeller esiyor, ama kilisesi, Ventoux Dağı'nın ta tepesinde, yemyeşil bir meşe korusu içinde, hâlâ dimdik duruyor. Rüzgâr, rezeleri[13] düşmüş kapısını çat çat vurur, eşiğini otlar bürümüştür. Mihrabının köşelerinde, renkli camları çoktan dökülmüş yüksek pencerelerinin aralıklarında kuş yuvaları vardır. Ama yine, anlatılanlara bakılırsa, her sene Noel'de, bu harabeler arasında, ne olduğu bilinmeyen bir ışık dolaşır dururmuş. Köylüler de, açıkta, hatta rüzgâr ve kar altında yanan göze görünmez mumların aydınlattığı bu kilise hayaletini uzaktan seyrederlermiş. Siz isterseniz gülün, ama o civarın bağcılarından, herhâlde Garrigou'nun ahfadından[14] olacak, Garrigue adlı birisi, bana şunu anlattı: Bir Noel gecesi, fazlaca kaçırmış da, Trinquelage taraflarında, dağ başında, yolunu şaşırmış. Bakın neler görmüş: Saat on bire kadar bir şey olmamış. Her taraf sessiz, sönük ve hareketsizmiş. Gece yarısına doğru, ansızın, çan kule-

11 Tanrı'dan af dileme, tövbe etme ve bağışlanmayı dileme.

12 Aniden, birdenbire (ölmek).

13 Menteşe.

14 Torunlar.

sinin tepesinde çanlar çalmaya başlamış. Ama öyle ölgün, öyle bitkin bir çan sesi ki, on fersahlık yerden geliyor sanki. Arkasından bizim Garrigue, tepeye çıkan yoldan, ışıkların titreştiğini, belirsiz gölgelerin kımıldadığını görmüş. Kilisenin kapısı önündeki dehlizden kulağına ayak sesleri ve şöyle fısıltılar gelmiş:

— Akşamlar hayır olsun Üstat Arnoton!

— Akşamlar hayır olsun evlatlarım, akşamlar hayır olsun!

Herkes içeriye daldıktan sonra, bizim bağcı gözüpek, yavaşça yaklaşmış, kırık kapıdan bakınca tuhaf bir manzara görmüş, önünden geçip kiliseye giren bütün o adamlar, sanki eski sıralar hâlâ varmış gibi, ilahicilere ayrılan yerin etrafına, kilisenin içine sıralanmışlar. Tentene hotozları ile dibalar giymiş güzel hanımlar, tepeden tırnağa sırmalar içinde asilzadeler, tıpkı dedelerimizin giydiği gibi iri çiçekli setreleriyle köylüler... Hepsi de ihtiyar, solgun, tozlu, bitkin bir halde... Ara sıra, kilisenin mutat misafirleri olan gece kuşları, bu kadar ışıktan uykuları kaçarak, sanki tülbent içinde yanıyormuş gibi alevleri dimdik, fakat belirsiz çıkan büyük mumların arasında uçuşuyormuş. Garrigue'in en çok tuhafına giden şey burnunda çelik çerçeveli iri gözlükleri bulunan birinin hali imiş. Gece kuşlarından biri, adamın kocaman siyah perukasının üstünde, ayağını ökseye kaptırmış gibi, dimdik durur ve boyuna sessiz sessiz kanat çırparmış; adam da ikide bir başını sallarmış.

Dip tarafta sırması kararmış cübbesiyle bir papaz, bir kelimesi bile işitilmeyen dualar okuyarak mihrabın önünde gidip gelirken, çocuk boyunda küçücük bir ihtiyar, ilahicilere ayrılan yerin ortasında diz çökmüş, tokmağı kopuk, sesi çıkmayan bir çıngırağı mütemadiyen sallar dururmuş. Hiç şüphe yok, üçüncü ilahisiz duasını okuyan bu papaz, bizim Dom Balaguère olacak.

Portakallar

Fantezi

Paris'teki portakallarda, ağacından düşüp de yerden toplanmış yemişlerin hazin hali vardır. Karakışın ortasında, buraya geldikleri zaman, parlak kabukları ile, bizimki gibi mutedil[1] lezzetlere alışık memleketler için aşırı kokularıyla, tuhaf, biraz da derbeder görünürler. Sisli gecelerde, küçük el arabalarına yığılarak, kırmızı kâğıttan bir fenerin solgun ışığında, kederli kederli, yaya kaldırımları boyunca sıralanırlar. Arabaların gürültüsüne, omnibüslerin patırtısına karışan yeknesak[2] ve ipince bir ses onlara yoldaşlık eder:

— İki meteliğe Valencia portakalı!

Parislilerin dörtte üçü, uzaklardan toplanmış, üzerinde ağacından yalnız bir ince yeşil sap kalmış, yuvarlaklığı pek gözü almayan bu yemişi, şekerleme nevinden bir şey sayarlar. Yumuşak kâğıtlara sarılmış olması, bayramlara, şenliklere karışması, bu hissi uyandırır. Bilhassa ocak ayı yaklaşınca, sokaklara dağılan binlerce portakal, kaldırım kenarlarındaki pis suya karışıp sürüklenen bütün o kabuklar, yapma meyvelerle dolu dallarını Paris'in üzerine silkivermiş muazzam bir Noel ağacını hatıra getirir. Hiçbir köşe bucak yoktur ki, on-

1 Ilımlı.
2 Tekdüze.

lara rastlanmasın. Tezgâhların aydınlık camekânında seçkin ve süslü görünürler; hapishanelerle hastanelerin kapılarında, bisküvi paketleri ile elma yığınlarına karışırlar; baloların, pazar günü tiyatro ve eğlence yerlerinin methalinde bulunurlar. O nefis kokular, havagazı kokusuna, çalgı gürültüsüne, paradideki[3] sıraların tozuna karışır. Artık o raddeye gelinir ki, portakal yetiştirmek için portakal ağacına lüzum olduğu bile unutulur. Çünkü yemişi bize dosdoğru cenuptan, sandık sandık gelirken, budanmış, şekli değişmiş, tebdilikıyafet[4] ağacı da, kışı geçirdiği sıcak limonluktan parkların açık havasına çıkarak, şöyle bir görünür ve yine kaybolur.

Portakalın ne olduğunu hakkıyla bilmek için, onu memleketinde, Balear Adaları'nda, Sardinya, Korsika, Cezayir'de, Akdeniz'in yaldızlı mavi havasında, ılık ikliminde görmeli. Şu anda hatırıma Blidah'nın hemen yanı başındaki bir portakal bahçesi geliyor. İşte portakalın güzelliği orada idi. Koyu renkli, parlak, cilalı yaprakların arasından meyveler, renkli camlar gibi parıldıyor ve etraftaki havayı, parıl parıl çiçekleri çevreleyen o ihtişam halesiyle yaldızlıyordu. Şurada burada, bahçenin seyrek yerlerinden, dalların arasından, kasabanın kale duvarları, bir caminin minaresi, bir türbenin kubbesi ve en üstte de, Atlas Dağları'nın, etekleri yemyeşil, yukarıya doğru dalga dalga, öbek öbek düşmüş parçalarla, tepesi beyaz bir kürke bürünmüş gibi karla örtülü muazzam kütlesi görünüyordu.

Oralarda bulunduğum sıralarda bir gece, otuz yıldan beri görülmemiş bilmem hangi fevkaladeliğin tesiriyle, gökyüzünün o karlı kış mıntıkası[5] gelip uykuya dalmış kasabanın üstünde bir silkindi ve Blidah, değişmiş, beyazlara bürünmüş olarak uykusundan uyandı. Bu pek hafif, pek saf Cezayir havasında kar, sedef tozuna benziyordu. Bu karda,

3 Bir tiyatroda en üst balkon.
4 Kılık değiştirmiş.
5 Bölgesi.

bir beyaz tavusun tüylerindeki pırıltılar vardı. Hele portakal bahçesinin güzelliği! O sağlam yapraklar üstünde kar, parlak tepsiler üzerinde buzlu şerbetler gibi, el değmemiş ve dimdik duruyordu ve kırağıya bulanmış bütün yemişlerde harikulade bir tatlılık, şeffaf beyaz tüllere sarılmış altın külçelerinden geliyormuş gibi, ürkek bir pırıltı vardı. Bu manzara bana bir kilise merasimini, dantel cübbelerin altına giyilmiş kırmızı rahip elbiselerini, mihrabın tenteneye sarılmış yaldızlarını hatırlatır gibi oluyordu.

Ama bende portakallara dair en güzel hatıra, Ajaccio civarındaki Barbicaglia'dan, sıcaklar bastırınca öğle uykusu çekmeye gittiğim o büyük bahçeden kalmıştır. Orada Blidah'dakilerden daha seyrek dikilmiş, daha boylu portakal ağaçları, ta yola kadar uzanıyordu. Bahçeyi yalnız yeşil bir çitle bir hendek, yoldan ayırmakta idi. Yolun hemen öbür tarafı denizdi, uçsuz bucaksız, masmavi bir deniz... Bu bahçede ne hoş saatler geçirdim, bilseniz! Çiçek açmış ve meyve vermiş portakal ağaçları, başımın üstünde buram buram tüterdi. Ara sıra olgun bir portakal, birdenbire dalından koparak, sanki sıcaktan ağırlaşmış gibi akissiz, kof bir gürültü ile, yanı başıma düşerdi. Şöyle elimi bir uzattım mı, tamamdı. Bunlar, içleri kan kırmızı, şahane portakallardı. Ne kadar lezzetliydiler; sonra ufuk ne kadar güzeldi. Yapraklar arasından, havanın buğusu içinde denizin kırık cam parçaları gibi göz kamaştıran mavilikleri görünürdü. Bir de, suların pek uzaklara kadar havayı sarsan kımıldanışı, insanı kayıktaymış gibi sallayan o monoton fısıltı, sıcak portakalların kokusu... Ah bilseniz, Barbicaglia bahçesi, uyumak için ne hoş yerdi!

Ama bazen, uykumun en tatlı yerinde, trampet gürültüsüyle sıçrayarak uyanırdım. Gürültüyü yapanlar, aşağıda, yolun üstünde talime gelen zavallı trampetçilerdi. Çitin aralıklarından trampetlerin bakır kasnaklarını, kırmızı pantolonların üzerine geçirilmiş uzun beyaz önlükleri görürdüm. Biçareler, tozlu yolun acımadan aksettirdiği göz kamaştırı-

cı ışıktan biraz olsun kaçınmak için, duvarın dibine, çitin daracık gölgesine sığınırlardı. Aman ne trampet çalıştı o! Kimbilir, susuzluktan ne kadar bağırları yanardı. O zaman kendimi uyuşukluktan zorla kurtarıp yanı başımda yerlere kadar sarken o kor altın rengindeki nefis yemişlerden birkaçını onlara fırlatmaktan zevk alırdım. Nişan aldığım trampetçi, portakal düşünce, trampeti keserdi. Bir dakika tereddüt eder, önünde hendeğe yuvarlanan nefis portakalın nereden geldiğini görmek için etrafına bir göz atardı, sonra, çabucak, portakalı yakalar ve kabuğunu bile soymadan, hemen dişlemeye başlardı.

Yine, Barbicaglia'ya bitişik, arada yalnız alçak bir duvar bulunan oldukça garip, küçük bir bahçeyi hatırlıyorum. Bulunduğum yer yüksekçe olduğu için, burasını olduğu gibi görebiliyordum. Bahçe, orta halli, akıllı uslu bir zevkle tanzim edilmiş[6] küçük bir yerdi. İki yanına gayet yeşil şimşir fidanları dikilmiş ve üstüne sarı kum döşenmiş daracık yollarıyla, kapısındaki iki servi ağacıyla, bir Marsilya köşkünü andırıyordu. Gölgeden eser yoktu. Dipte, zemin hizasında bodrum delikleriyle, beyaz taştan bir bina vardı. Evvela burasını bir sayfiye evi sanmıştım, ama daha iyi bakınca, çatısındaki salipten, uzaktan yazısını sökemediğim taşa kazılmış bir kitabeden burasının Korsikalı bir aile mezarlığı olduğunu anladım. Ajaccio'nun etrafında, çepeçevre, her biri hususi bir bahçenin içinde, böyle birçok türbecikler vardır. Her aile, pazarları buralara gelip ölülerini ziyaret eder. Böyle olduktan sonra ölüm, mezarlıkların karışıklığı, izdihamı düşünülürse, daha az korkunç geliyor. Buraların sükûnetini ancak dostların ayak sesleri bozar.

Bulunduğum yerden, nurlu bir ihtiyarın, iki yanı şimşir dikili bahçe yollarında, asude[7] bir eda ile tin tin dolaştığını görüyordum. Bütün gün ağaçları buduyor, toprağı belliyor,

6 Düzenlenmiş.

7 Rahat, sakin.

suluyor, solmuş çiçekleri titiz bir ihtimamla koparıp atıyordu; sonra güneş batarken, ailesine mensup ölülerin yattığı türbeye giriyor, beli, tırmıkları, kocaman bahçe kovalarını yerli yerine koyuyordu. Bütün bu işleri, bir mezarlık bahçıvanının sakin ve asude haliyle görüyordu. Ama yine, bu babacan adam, pek de farkına varmadan, âdeta huşu içinde çalışıyor, sanki birini uyandırmaktan korkuyormuş gibi, gürültü etmemeye dikkat ediyor ve her defasında türbenin kapısını yavaşçacık kapatıyordu. O şaşaalı sessizlik içinde bu küçük bahçenin bakımı, bir kuşun bile rahatını kaçırmıyor ve komşuluğu, insana hüzün vermiyordu. Yalnız, deniz insana daha geniş, gökyüzü daha yüksek görünüyor ve bu sonsuz uyku, fazla hayatiyetiyle ruhu şaşırtan ve ezen tabiatın içinde, bütün etrafına ebedî istirahat duygusunu sindiriyordu.

Çifte Han

Bir temmuz günü, öğleden sonra Nîmes'den dönüyordum. Hava dehşetli sıcaktı. Yol, bütün gökyüzünü dolduran ham gümüşten kocaman bir güneşin altında, zeytinliklerle küçük meşe ağaçları arasında, tozdan bembeyaz, göz alabildiğine uzanıyordu. Ne gölgeden eser vardı ne de bir nefes meltem. Yalnız sıcak havanın titreşmesi, bir de ağustosböceklerinin tiz perdeden ötüşü... Bu insanı sağır eden monoton tempolu ve çılgın musiki, o muazzam ışık titreşmesinden çıkıyor gibiydi... İki saattir, tek başıma yürürken, birdenbire yolun tozları arasından karşıma bir küme bembeyaz ev çıktı. Burası Saint-Vincent menzili[1] dedikleri yerdi: Beş altı çiftlik, kırmızı damlı uzunca ambarlar, birkaç sıska incir ağacının altında susuz bir yalak, en nihayette, yolun iki kenarında karşı karşıya iki büyücek han.

Bu karşılıklı iki han, pek garibime gitti. Yolun bir tarafında, gireni çıkanı bol, yepyeni bir bina. Bütün kapıları açık. Önünde posta arabası durmuş, terden buram buram tüten beygirleri çözüyorlar, arabadan inen yolcular da alçacık duvarların gölgesinde acele acele bir şeyler içiyor. Hanın avlusu arabalarla, katırlarla tıklım tıklım dolu, sundurmaların altında yere uzanmış arabacılar, akşam serinliğini bekliyor. İçeride haykırmalar, küfürler, masaya yumruk vurmalar, ka-

1 Konak, yolculukta mola verilen yer.

deh tokuşturmalar, bilardo gürültüsü, patlayan gazozlar... Bütün bu patırtıyı, şen ve gür bir ses, camları zangır zangır titreten bir şarkıyla bastırıyor:

Güzel Margoton kalktı
Doyamadan uykuya;
Elinde gümüş testi
Bir sabah gitti suya.

Karşıki han ise, aksine, gayet sessiz, âdeta metruk gibiydi. Avlu kapısının altında ot bitmiş, panjurları kırık, kapı kanadında köhne bir sorguç gibi asılı duran bir çobanpüskülü dalı, eşiğin basamakları yoldan toplanmış taşlarla beslenmiş... Velhasıl, hanın öyle fakir, öyle acınacak bir hali vardı ki, içine girip bir şey içmek, sadaka vermek kabilindendi.[2]

***

İçeriye girince, kendimi ıssız ve hazin, upuzun bir salonda buldum. Perdesiz üç büyük pencereden dolan göz kamaştırıcı ışık, burasını daha hazin, daha ıssız gösteriyordu. Birkaç kırık dökük masa, üstünde tozdan rengi kaybolmuş bardaklar, dört deliğini birer sebil gibi uzatan kırık bir bilardo masası, sarı bir kanepe, köhne bir tezgâh. Bütün salona kötü ve ağır bir sıcaklık çökmüş. Ya sinekler? Hele o sinekler! Salkım salkım tavana, camlara yapışmış, bardakların içine girmiş... Kapıyı açtığım zaman, arı kovanına girmişim gibi, bir vızıltı, bir kanat vızıltısıdır başladı.

Salonun bir ucunda, pencerenin önünde cama abanır gibi dışarısını seyretmeye dalmış bir kadın vardı. İki defa:

— Hey, hancı! diye seslendim.

Yavaşça bana döndü. Buruşuk, çatlamış, toprakrenginde bir yüz, memleketin ihtiyar kadınlarında âdet olduğu gibi, uzunca, kırmızıya çalan dantel bukleleriyle çevrelenmiş tam

2 Benzer, tür, gibi.

bir köylü kadın suratı. Ama göründüğü kadar ihtiyar da değildi; yalnız gözyaşları kendisini bu hale sokmuştu.

Gözlerini sile sile:

— Ne istiyorsunuz? diye sordu.

— Biraz oturup bir şeyler içmek...

Söylediğimi anlamamış gibi, yerinden kımıldamadan, şaşkın şaşkın yüzüme baktı.

— Kuzum, burası han değil mi?

Kadın içini çekti:

— Evet, dedi, han olmasına han... Ama niçin siz de ötekiler gibi karşıya gitmiyorsunuz? Orası daha neşeli...

— Neşeli ama bana gelmez... Ben burasını beğendim, dedim ve cevabını beklemeden gidip bir masaya yerleştim.

Kadıncağız, niyetimin ciddi olduğuna kanaat getirince, büyük bir telaşla gidip gelmeye, çekmeceleri çekmeye, şişeleri karıştırmaya, kadehleri silmeye, sinekleri tedirgin etmeye başladı. Hana birisinin gelmesi, âdeta başlıbaşına bir hadise olmuştu. Zavallıcık zaman zaman duraklıyor, sonunu getirmekten ümidini kesmiş gibi başını ellerinin arasına alıyordu.

Sonra, dipte salona bitişik bir odaya girince de, kocaman anahtarlarla uğraştığını, kilitleri zorladığını, ekmek teknesini karıştırdığını, üflediğini, toz silktiğini, tabak yıkadığını duydum. Arada bir, derin derin içini çektiği, hıçkırıklarını tutamadığı da oluyordu.

Böylece bir çeyrek saat geçtikten sonra, önüme bir tabak dolusu *passerille* (kuru üzüm), kaya gibi sert, bayat bir Beaucaire ekmeğiyle bir şişe şarap geldi.

Garip mahlûk:

— Yemeğiniz hazır! dedi ve hemen pencere önündeki eski yerine geçti.

***

Bir taraftan şarabımı içiyor, bir taraftan da kendisini söyletmeye çalışıyordum:

— Pek öyle kalabalığınız yoktur, değil mi hanımım?

— Ah mösyö, kimsecikler gelmez... Burada yalnız biz varken başkaydı. Yolcular bize inerdi, yaban ördeği mevsiminde avcılar bizde ziyafet çekerdi. Bütün sene, kapımızın önünden arabalar eksik olmazdı... Ama komşular gelip de karşımıza yerleşince, işlerimiz bozuldu... Artık herkes, karşıya iniyor. Bizim burasını, pek kasvetli buluyorlar. Doğrusu yerimiz pek de ferah değil, sonra, ben de güzel değilim. Sık sık beni sıtma tutar; iki kızım vardı, öldü... Karşıda ise, her zaman atarlar kahkahayı... Hanın sahibi, Arleslı bir kadın.. Danteller içinde, boynunda üç sıra altın zincir, güzel bir kadın. Posta arabasının sürücüsü de dostu... Yolcuları hep karşıya indirir. Sonra, oda hizmetçisi diye bir sürü aşüfte de var... İşlerini yoluna koymuşlar. Bütün Bezouce, Redessan, Jonquières delikanlıları, hep orada. Arabacılar bile uğramadan geçmezler... Ben de, burada bütün gün, tek başıma, çile doldururum!

Bunları, alnı hep cama dayalı, dalgın ve kayıtsız bir sesle anlatıyordu. Herhâlde karşıki handa, kendisini üzen bir şeyler olmalıydı...

Birdenbire, yolun öbür kenarında, bir kaynaşma oldu. Posta arabası, toz duman içinde, harekete geldi. Kırbaç şakladı, sürücünün borusu öttü, kapıya üşüşen kızlar:

— Güle güle! Güle güle! diye bağrıştılar. Sonra, deminki o dehşetli ses, yine şarkısını tutturdu:

Elinde gümüş testi,
Bir sabah gitti suya,
Su başında girmişti,
Üç silahlı pusuya...

Bu sesi duyar duymaz kadıncağız, ürperdi ve bana dönerek, yavaşça:

— İşitiyor musunuz? dedi, kocam... Nasıl, güzel şarkı söylüyor, değil mi?

Şaşkın şaşkın kendisine baktım:

— Nasıl? Kocanız mı? O da mı oraya gidiyor?

O zaman kadıncağız, müteessir, fakat tatlılıkla:

— Ne yaparsınız efendim, dedi, erkekler böyledir; karşılarında ağlansın istemezler. Bense, kızlarımın ölümünden sonra, hep ağlar oldum... Hem sonra, bizim burası pek sıkıntılı... Kimsecikler gelmez. Benim zavallı efendi de, pek canı sıkılınca, karşıya içmeye gider. Sesi de güzeldir; Arleslı kadın ona şarkılar söyletir. Bakın, yine başladı.

Zavallı, penceresinin önünde, titreye titreye, ellerini uzatmış, yanaklarından sızan iri gözyaşlarıyla bir kat daha çirkinleşmiş, Arleslı kadına şarkılar söyleyen efendisinin sesini vecd içinde dinliyordu:

Biri dedi: Gel seni
Seveyim doya doya!

Milyana'ya

Seyahat Notları

Bu sefer sizi, günübirliğine, değirmenden iki üç yüz fersah uzağa, Cezayir'in güzel bir kasabasına götürüyorum... Böylece dümbeleklerle ağustosböceklerinden biraz uzaklaşıp başımızı dinlemiş oluruz.

... Yağmur yağacak, gökyüzü kapalı, Zakkar Dağı'nın tepelerini sis bürümüş. Kasvetli bir pazar günü, vesselam... Oteldeki küçük odamda, Arapların kale duvarlarına bakan pencere açık, sigara üstüne sigara içerek, kendimi oyalamaya çalışıyorum... Otelin bütün kütüphanesi emrime amade. Pek mufassal[1] bir kayıt ve tescil muamelatı[2] tarihi ile Paul de Kock'un birkaç romanı arasında, Montaigne'den bir tek cilt buldum... Kitabı rasgele açtım ve La Boétie'nin[3] ölümüne dair o harikulade mektubu bir daha okudum... Bakın, şimdi de, eskisinden daha düşünceli, daha sıkıntılı oldum... Yağmur damlamaya başladı. Pencerenin pervazına düşen her damla, orada, geçen seneki yağmurlardan kalma kat-

1 Ayrıntılı.

2 İşlem.

3 Étienne de La Boétie (1530-1568), İlkçağ kültürü ile beslenmiş bir Fransız muharriri olup *Discours de la servitude volontaire* adındaki meşhur eseriyle, istibdada (despotizme) hücum etmişti. (ç.n.)

merli tozlar üstünde geniş bir yıldız çiziyor. Kitap ellerimden kayıyor ve ben bu gamlı yıldıza baka baka, epey zaman, olduğum yerde kalıyorum.

Kasabanın saat kulesi ikiyi çalıyor. Saat kulesi dediğim yer, buradan ince beyaz duvarlarını fark ettiğim eski bir türbedir. Hey gidi biçare türbe hey. Bundan otuz sene evvel, kim derdi ki bir gün, göğsünün ortasında belediyenin kocaman bir saat kadranını taşıyacak ve her pazar, saat ikide, Milyana kiliselerine ikindi duası için çan çalma işaretini verecek? Dan! Dan! Dan! İşte çanlar da ahenge başladı! Merak etmeyin, epey uzun sürer.. Doğrusu bu oda da, pek kasvetli... Felsefi düşünceler de denen iri iri örümcekler, bütün köşe bucağa ağlarını örmüşler... Güpegündüz, hayırdır inşallah! Haydi sokağa...

***

Kasabanın büyük meydanına varıyorum. 3. piyade alayının öyle birazcık yağmurdan gözü yılmayan bandosu, şeflerinin etrafına halka olmuş. Tümen karargâhının bir penceresinde, yanında kızları ile general arzıendam ediyor;[4] meydanda kaza kaymakamı ile sulh hâkimi, kol kola girmiş, bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlar. Yarım düzine kadar yarı çıplak Arap çocuğu, bir köşede cırtlak cırtlak bağrışarak, zıp zıp oynuyor. Ötede, hırpani kıyafette ihtiyar bir Yahudi, dün aynı yerde bıraktığı güneş ışığını aramaya gelmiş, bulamayınca şaşırıp kalıyor... "Bir, iki, üç, haydi!" Bando, geçen kış, laternaların penceremin altında çalıp durdukları Talexy'nin eski bir mazurkasına başlıyor. Bu mazurka, eskiden pek canımı sıkardı, bugün ise gözlerimden yaş getirecek kadar bana dokundu.

Ah, bu 3. alayın çalgıcıları, ne kadar mesut insanlar! Gözler, on altılık notalara dikilmiş, tempo ve şamata ile mest olmuşlar, usul tutmaktan başka bir şey düşünmüyorlar.

4 Boy göstermek, ortaya çıkmak, görünmek.

Ruhları, bütün ruhları, çalgılarının ucunda, iki bakır maşa arasında titreyen, o el kadar geniş, dört köşe kâğıdın içinde... Bu babacanlar için her şey bundan ibaret. Çaldıkları millî havalar, hiçbir zaman yüreklerine gurbet acısı düşürmemiş... Ne yazık ki, ben bandoya dâhil değilim. Çaldıkları parça bana dokunuyor. Uzaklaşıyorum.

***

Bu yağmurlu pazar gününün geri kalan saatlerini nerede geçirsem acaba? Ne âlâ! Seyyid Ömer'in dükkânı açık... Seyyid Ömer'e uğrayalım.

Seyyid Ömer'in dükkânı var ama kendisi dükkâncı değil. O cetbecet[5] emir, yeniçeriler tarafından boğularak öldürülen eski bir Cezayir dayısının oğludur. Babası ölünce Seyyid Ömer, pek sevdiği annesiyle birlikte, Milyana'ya sığınmış ve burada, portakal ağaçlarıyla, şadırvanlarla dolu gayet serin ve güzel saraylarda, zağarları,[6] şahinleri, atları ve kanları arasında birkaç sene, hâkim bir derebeyi gibi yaşamış. Fransızlar gelmiş, başlangıçta bizim düşmanımız ve Abdülkadir'in müttefiki olan Seyyid Ömer, sonunda emir ile bozuşmuş ve gelip bize inkıyad etmiş.[7] Emir, intikam almak için, Seyyid Ömer'in bulunmadığı bir zaman, Milyana'ya girmiş, saraylarını yağma etmiş, portakal ağaçlarını söktürmüş, atları ile karılarını alıp götürmüş ve annesini, boynunu büyük bir sandığın kapağına kıstırarak, öldürtmüş... Seyyid Ömer'in hiddeti müthiş olmuş. Hemen Fransa'nın hizmetine girmiş ve emire karşı çıktığımız sefer devam ettikçe, ondan daha mükemmel, daha yırtıcı bir askerimiz olmamış. Harp bitince Seyyid Ömer, Milyana'ya dönmüş. Ama bugün bile, önünde Abdülkadir'den bahsedildiği zaman, öfkeden rengi atar, gözlerinde şimşek çakar.

---

5 Atadan, soyca.

6 Bir tür çoban köpeği.

7 Teslim olmak, itaat etmek.

Seyyid Ömer altmış yaşındadır. Bu kadar yaşlı, üstelik bir de çiçekbozuğu olmasına rağmen, yüzü güzelliğini muhafaza ediyor. Uzun kirpikler, bir kadın bakışı, sevimli bir tebessüm, asil bir eda. Harp yüzünden malı mülkü mahvolmuş, kendisine eski varlığından Şelif ovasında bir çiftlik ile Milyana'da, gözü önünde yetiştirdiği üç oğlu ile birlikte kendi halinde yaşadığı bir ev kalmış. Yerli reisler, kendisine büyük bir saygı gösteriyorlar. Aralarında bir ihtilaf çıkınca, hemen onu hakem yapıyorlar, onun hükmü de, hemen daima kanun yerine geçiyor. Sokağa pek az çıkar. Kendisini, her gün öğleden sonra, evine bitişik ve kapısı sokağa açılan bir dükkânda bulmak mümkün. Burasının mobilyası, hiç de şatafatlı değil; badanalı beyaz duvarlar, çepeçevre tahta bir sedir, minderler, çubuklar, iki mangal... İşte Seyyid Ömer'in, herkesin derdini dinlediği ve davalarına baktığı yer, burasıdır. Sanki dükkânında hâkimlik eden bir Hazreti Süleyman.

***

Bugün pazar, içerisi hayli kalabalık. On iki kadar kabile reisi, sırtlarında bornoz,[8] çepeçevre sedire bağdaş kurmuşlar. Her birinin yanında uzun bir çubukla örme bir zarf içinde küçücük bir kahve fincanı var. İçeriye girdim, kimse yerinden kımıldamadı... Seyyid Ömer, oturduğu yerden, en şirin tebessümü ile beni karşıladı ve eliyle, yanı başında, sarı ipekten büyücek bir mindere buyur etti. Sonra, parmağını dudaklarına götürerek, işaretle, ses çıkarmayıp dinlememi anlattı.

Hadise şu: Bir arazi meselesi yüzünden Benî Zugzug kabilesinin reisiyle Milyanalı bir Yahudi arasında ihtilaf çıkmış, her iki taraf da, davayı Seyyid Ömer'e anlatmak ve onun hükmüne razı olmak hususunda anlaşmışlar. O gün de duruşma günü imiş, şahitler çağrılmış." Ama bizim Yahudi, birdenbire caymış, şahit filan getirmeden, yalnız başına gelmiş ve bu iş için artık Seyyid Ömer'e değil, Fransızların sulh

8 Kuzey Afrika'da Berberilerin giydikleri başlıklı, geniş, kısa kollu bir üstlük.

hâkimine başvurmak niyetinde olduğunu söylemiş... Ben içeriye girdiğim vakit, iş bu kertedeydi.

Sarımtırak sakallı, kahverengi setreli, mavi çoraplı, kadife kasketli, ihtiyar bir Yahudi başını yukarıya kaldırıyor, yalvaran gözleri fıldır fıldır, Seyyid Ömer'in pabuçlarını öpüyor, boynunu büküyor, diz çöküyor, ellerini kavuşturuyor... Arapça bilmem ama Yahudi'nin pandomiminden, ağzından düşürmediği *Zouge de paix, Zouge de paix*[9] lakırdısından, bütün bu dil dökmelerin manasını anlıyorum.

— Biz Seyyid Ömer'den şüphelenmeyi aklımıza getirmeyiz; Seyyid Ömer hâkimdir; Seyyid Ömer adildir... Ancak şu var ki, *Zouge de paix* bizim işimizi daha iyi görür.

Orada bulunanların hepsi bu işe fena içerlemişti, ama serde Araplık var, hiç kimse istifini bozmuyor... Seyyid Ömer –müstehziler[10] şahı– sedirine yaslanmış, gözler dalgın, dudaklarında çubuğunun kehribar ucu, bütün bu lakırdıları gülümseyerek dinliyor. Yahudi en dolambaçlı ibaresinin tam ortasında iken, biri *Caramba!*[11] diye bağırıyor ve herifin sözünü ağzına tıkıveriyor. Bu adam, kabile reisinin şahidi sıfatıyla gelmiş bir İspanyol muhaciri... Yerinden kalkıyor, çıfıta yaklaşarak, her dilden, her çeşit, hatta aralarında burada tekrarlanamayacak kadar okkalı bir Fransız lafı da dâhil, bir sepet dolusu küfrü, herifin başından aşağı boşaltıyor... Seyyid Ömer'in Fransızca bilen oğlu, babasının huzurunda böyle bir kelimenin geçtiğini duyunca, kıpkırmızı kesiliyor ve dışarıya çıkıyor. Arap terbiyesinin bu hususiyetini hatırdan çıkarmamalı.

İçeridekiler yine istiflerini bozmuyorlar, Seyyid Ömer de hep gülümsüyor. Yahudi ayağa kalkıyor, korkudan titreye titreye, ama mahut *Zouge de paix, Zouge de paix* teranesine de hız vererek, geri çekile çekile kapıyı buluyor... Çıkıyor.

---

9 Mızrakla dövüşen, atlı barış savaşçısı.

10 Alaycı.

11 "Hayda!" benzeri bir şaşırma ünlemi.

İspanyol, hiddetten kan beynine sıçramış, peşinden fırlıyor, herifi sokakta yakalayarak suratına iki sille aşk ediyor... Çıfıt, kollarını açarak, dizüstü çöküveriyor. Yaptığından biraz utanan İspanyol da, tekrar, dükkâna giriyor... İspanyol'un içeriye girmesiyle Yahudi'nin yerinden kalkması bir oluyor, etrafını saran rengârenk kalabalığı sinsi sinsi bir süzüyor. Ortada her çeşit insan var: Maltalılar, Minorkalılar, zenciler, Araplar. Ama hepsi de Yahudilere kin beslemekte birlik, bir Yahudi'ye böyle kötü muamele edildiğini görmekten memnun... Çıfıt bir an duraklıyor, sonra bir Arap'ı, bornozunun eteğinden yakalayarak:

— Sen gördün Ahmet, diyor, sen gördün. Sen buradaydın. Gâvur beni dövdü. Şahidim olursun, ha? Şahidim olursun değil mi?

Arap, bornozunu çekip kurtarıyor ve Yahudi'yi itiyor. Bir şey bildiği yok ki, hiçbir şey görmemiş: tam o anda başını çevirmiş bulunuyormuş...

Zavallı çıfıt, bir frenkinciri soymakta olan şişman bir siyahiye:

— Ama sen Kaddur, diyor, sen gördün... Gâvurun beni nasıl dövdüğünü gördün.

Zenci, tahkir[12] makamında yere tükürüyor ve kalkıp gidiyor. O da hiçbir şey görmemiş. Külahının altında gözleri kor gibi hınzır hınzır parlayan, şu ufak tefek Maltalı da hiçbir şey görmemiş. Başında nar sepeti, gülerek kaçıp giden şu karayağız Minorkalı kadın da hiçbir şey görmemiş...

Yahudi istediği kadar bağırsın, yalvarsın, tepinsin... Kimse şahit olmuyor, kimse bir şey görmemiş... Bereket versin, iki dindaşı, tam o sırada, sünepe sünepe, duvar diplerine sürtünerek sokaktan geçiyor. Bizim Yahudi onları görüyor:

— Çabuk, çabuk, kardeşlerim! Çabuk dava vekiline! Çabuk sulh hâkimine! Sizler, gördünüz elbette... Benim gibi bir ihtiyarı nasıl dövdüklerini gördünüz!

---

12 Aşağılama.

Hiç görmez olurlar mı? Elbette görmüşlerdir!

... Seyyid Ömer'in dükkânında dehşetli bir heyecan... Kahveci, fincanları dolduruyor, çubukları yakıyor, konuşan konuşana, kahkahayı atan atana. Bir Yahudi'nin dayak yediğini görmek, pek keyifli şey! Şamatanın, tütün dumanının arasından, usulcacık kapıya yaklaşıyorum. Niyetim, Yahudi mahallesinde biraz dolaşarak, çıfıtın dindaşları, kardeşlerine yapılan bu hakarete ne diyorlar, onu anlamak...

Babacan Seyyid Ömer bana:

— Bu akşam yemeğe gel *moussiou*![13] diye bağırıyor.

Daveti kabul ederek teşekkür ediyorum. Artık dışarıdayım.

Yahudi mahallesinde herkes ayakta. Hadise çoktan almış yürümüş. Dükkânlarda kimsecikler yok. İşlemeciler, terziler, saraçlar, velhasıl bütün Benî İsrail, sokağa dökülmüş... Kadife kasketli, mavi çoraplı adamlar, öbek öbek toplanmış, çırpına çırpına bağrışıp duruyorlar... Solgun benizli, yahni yanaklı, yüzleri siyah şeritlerle çevrili, sırma göğüslü, düpedüz entarileri içinde tahtadan oyulmuş putperest heykelleri gibi dimdik duran kadınlar, miyavlaya miyavlaya, bir kümeden öbürüne geliyorlar... Tam oraya vardığım sırada, kalabalık dalgalanır gibi oldu. Herkes koşuştu, itişip kakıştı... Maceranın kahramanı Yahudi, şahitlerinin omzuna dayanmış kadife kasketlilerin arasından, bir "Ha babam gayret!" tufanı içinde geçiyor:

— Al öcünü kardeş, öcümüzü al, Yahudi milletinin intikamını al. Hiç korkma, arkanda kanun var.

Çamsakızı ile meşin eskisi kokan suratsız bir cüce, miskin miskin, ahlaya uflaya, yanıma sokuluyor ve bana:

— Görüyorsun ya, diyor. Biz, biçare Yahudilere, neler yapıyorlar! Şu zavallı ihtiyara bak. Zavallıyı öldüresiye dövmüşler.

Hakikaten zavallı çıfıt, canlı cenaze gibi. Gözlerinin feri uçmuş, surat allak bullak, önümden geçiyor. Geçiyor ama yürümüyor, sürükleniyor. Onu ancak, bolca bir tazminat iyi

13 Kuzey Afrika'daki söylenişiyle "mösyö".

edebilir. İşte zaten bunun için herifi hekime değil, dava vekiline götürüyorlar.

***

Cezayir'de ne kadar çekirge varsa, hemen hemen o kadar da dava vekili vardır. Anlaşılan bu meslek, pek kârlı... Herhâlde şu iyiliği var ki, insan bu mesleğe imtihansız, kefaletsiz, stajsız, değirmene girer gibi girebiliyor. Nasıl biz Paris'te edebiyatçı oluveriyorsak, Cezayir'de de insan öyle dava vekili olabiliyor. Bunun için de biraz Fransızca, İspanyolca ve Arapça bilmek, dağarcığında daima bir kanun kitabı bulundurmak ve her şeyden evvel de işin ehli olmak kâfi.

Dava vekilinin türlü türlü işleri olur; sırasına göre avukat, noter, simsar, uzman, tercüman, muhasip,[14] komisyoncu, arzuhalcidir, velhasıl müstemlekenin[15] Üstat Jacques'ı! Yalnız, Harpagon'un bir tek Üstat Jacques'ı vardı,[16] müstemlekede ise lüzumundan fazla mevcut. Yalnız Milyana'da bile bunlar sürü ile... Yazıhane masrafından kurtulmak için bu efendiler, çokluk, müşterilerini büyük meydandaki kahvede kabul ederler ve akıl danışanlara, absent ile *champoreau*[17] faslı arasında akıl öğretirler. (Artık nasıl öğretirler, bilmem.)

İşte bizim haysiyetine düşkün çıfıt da, yanında iki şahidi, büyük meydandaki kahveye doğru yola düzüldü. Artık onların peşini bırakalım.

***

Yahudi mahallesinden çıktım, Arap işlerine bakan dairenin önünden geçiyorum. İnsan dışarıdan bakınca, arduvaz örtülü çatısı ve üstünde dalgalanan Fransız bayrağı ile burasını bir köy belediye dairesi zanneder. Tercümanı

---

14 Sayman.

15 Sömürge.

16 Molière'in *Cimri* oyunundan iki karakter.

17 Sütlü kahveye alkollü içki ilavesiyle yapılan bir nevi likör, Afrika'daki Avrupalılar arasında pek rağbettedir. (ç.n.)

tanırım. Haydi girelim de, karşı karşıya birer sigara içelim. Zaten bu güneşsiz pazar gününün sonunu sigara içe içe getireceğiz galiba.

Kalemin önündeki avlu, hırpani kıyafetli Araplarla tıklım tıklım. Elli kadarı, bornozlarıyla duvar boyunca çömelmişler, sıra bekliyorlar. Açık havada olmasına rağmen, bedevilerin bu bekleme salonundan müthiş bir ter kokusu geliyor. Çabuk geçelim... Kalemde bizim tercümanı, çıplak tenlerine kir içinde birer uzun entari geçirmiş, çileden çıkmış gibi kaş göz işaretleriyle, bilmem hangi tespih hırsızlığını anlatan iki yaygaracı ile boğaz boğaza buluyorum. Köşede bir hasıra oturup bakıyorum... Doğrusu bu tercüman üniforması da pek güzel, Milyana tercümanına da pek yakışmış. Allah için üniforma ile tercüman, tam birbirine denk. Elbise, havai mavi renkte, sonra siyah şeritleriyle parlak yaldızlı düğmeleri de var. Tercüman ise sarışın, pembe beyaz, kıvırcık saçlı, şen şakrak, yakışıklı bir hüsar,[18] biraz geveze, eh, o kadar çok dil biliyor. Biraz şüpheci, şark dilleri mektebinde Renan'ın talebesi imiş! Spora pek düşkün, kaymakamın karısının tertip ettiği gece toplantılarında nasılsa, çölde Arap çadırında da o kadar keyifli, herkesten iyi mazurka oynar, kuskus pişirmekte eşi akranı yoktur. Velhasıl Parisli, işte bizim delikanlı, böyle bir delikanlı. Kadınların ona bayılmasına şaşırmamak lazım. Şıklıkta tek bir rakibi var, o da dairenin çavuşu. Çavuş –âlâ çuhadan setresi ve sedef düğmeli tozluluğuyla– garnizonda herkesi yeis ve haset içinde bırakmış. Daireye bağlı olduğu için, angaryalardan muaf, çarşı pazarda elde beyaz eldiven, sinekkaydı tıraş olmuş, koltuğunda büyük defterler, dolaşır durur. İtibarına diyecek yoktur.

Anlaşıldı, bu tespih çalma hikâyesi, kurt masalı gibi uzayacak galiba. Sonunu bekleyemeyeceğim.

Çıkıp giderken bekleme yerini heyecan içinde görüyorum. Kalabalık, uzun boylu, soluk benizli, siyah bir bornoza

18 Hafif süvari.

bürünmüş, babayiğit bir yerlinin etrafını alnıış. Bu adam, sekiz gün evvel Zakkar Dağı'nda bir parsla boğuşmuş. Pars ölmüş, ama adamın da kolunun yarısını yemiş. Şimdi sabah akşam, daireye gelip kolunu pansuman ettiriyor. Her defasında, macerayı kendi ağzından dinlemek için adamcağızı avluda yakalıyorlar. Ağır ağır, gırtlaktan gelen güzel bir sesle söz söylüyor. Vakit vakit bornozunu açıyor ve göğsü üzerine asılmış, kanlı bezlere sarılı sol kolunu gösteriyor.

***

Sokağa çıkar çıkmaz, müthiş bir fırtına koptu. Yağmur, gök gürlemesi, şimşek, samyeli. Çabuk bir yere sığınalım. Rasgele bir kapıdan içeriye daldım ve Mağrip usulünde bir avlunun kemerleri altına istif olmuş bir alay çingenenin içine düştüm. Bu avlu, Milyana camisine aittir. Müslümanların aceze[19] takımı hep buraya sığındığı için adına *fukara avlusu* derler.

Tüyleri haşaratla dolu kocaman sıska tazılar, kötü kötü etrafımda dolaşmaya başladılar. Dehlizin sütunlarından birine dayanmış, hiç oralı olmamaya çalışıyorum. Kimseye bir şey söylemeksizin, avlunun renkli taşları üzerinde seken yağmuru seyrediyorum. Çingeneler, yığın yığın, yerlere uzanmışlar. Yanı başımda, göğüs ve bacakları açık, elleriyle ayaklarında kocaman demir bilezikler, âdeta güzel bir genç kadın, hazin ve hımhımca bir sesle üç perdeden bir şarkı tutturmuş söylüyor. Şarkı söylerken de, hem kızıl bakırrenginde çırılçıplak bir yavruya meme veriyor hem de serbest eliyle, bir taş havanda arpa döğüyor. Şiddetli bir rüzgârın kamçıladığı yağmur, bazen kadının ayaklarıyla çocuğun vücudunu sırılsıklam ediyor. Kadın hiç oralı olmuyor, arpasını döverek, çocuğunu emzirerek şarkısına devam ediyor.

Sağanak kesilir gibi oldu. Havanın biraz açıldığını görünce, hemen bu mucizeler avlusundan kendimi dışarıya atıyo-

19 Acizler.

rum ve Seyyid Ömer'in ziyafetine yollanıyorum. Zaten vakit de gelmiş. Büyük meydandan geçerken yine bizim ihtiyarı Yahudi'ye rastlıyorum. Dava vekilinin koluna dayanmış, gidiyor. Arkasında da şahitleri, neşeli neşeli yürüyorlar. Etraflarında bir sürü murdar Yahudi çocuğu, sıçrayıp duruyor... Herkesin keyfi yerinde. Dava vekili, davayı üzerine almış, mahkemede iki bin frank tazminat isteyecekmiş.

***

Seyyid Ömer'in konağında muhteşem bir ziyafet. Yemek odası, Mağrip biçiminde zarif bir avluya açılıyor, avludaki iki üç şadırvanda şırıl şırıl su akmakta... Nefis alaturka yemekler... Baron Brisse'e tavsiye ederim! Birçok yemek arasında bilhassa bademli pilice, vanilyalı kuskusa, biraz ağır olmakla beraber, gayet leziz bir kaplumbağa yahnisine ve *kadı lokması* dedikleri ballı bir hamur tatlısına mim koydum... Şarap olarak da yalnız şampanya vardı. Seyyid Ömer, haram olmasına rağmen, hizmetkârlar sırtlarını döner dönmez biraz şampanya atıştırıyor. Yemekten sonra, ev sahibinin odasına geçiyoruz. Bize macun, çubuk ve kahve getiriyorlar... Bu odanın eşyası, pek sade: Bir sedirle birkaç hasır; dipte gayet yüksek büyük bir karyola var, üstüne sırma işlemeli küçük kırmızı yastıklar serpiştirilmiş... Duvara Hamadi adında bir amiralin zaferlerini gösteren eski bir Türk tablosu asılmış. Anlaşılan Türkiye'de ressamlar her tabloda tek bir renk kullanıyorlar. Bu tablo da yalnız yeşille yapılmış, deniz, gökyüzü, gemiler, bizzat amiral Hamadi de dâhil, her şey yeşil, hem de ne yeşil!

Arap âdetine göre, erken kalkıp gitmek lazım. Kahveyi içip çubuğu da çektikten sonra ev sahibine "Allah rahatlık versin!" dedim ve kendisini karılarıyla baş başa bıraktım.

***

Nerede vakit geçirmeli? Yatmak için daha pek erken, henüz sipahi kışlasında bile yatma borusu çalınmadı. Zaten Sey-

yid Ömer'in sırmalı küçük yastıkları da, etrafımda harikulade bir *farandole*'dur tutturdu. Bunlar beni uyutmaz ki! Hem tiyatronun önüne de geldim, bari biraz da buraya uğrayayım.

Milyana'nın tiyatrosu, iyi kötü bir tiyatro salonu haline sokulmuş eski bir ot ambarıdır. Gazı perde arasında doldurulan kocaman asma lambalar, avize vazifesini görüyor. Parterdekiler[20] ayakta, orkestraya sıralar konmuş. Locaların çalımına diyecek yok, çünkü hasır iskemleleri var... Salonun çepeçevre etrafında karanlık, parkesiz uzun bir geçit... İnsan kendini sokakta zanneder, sokaktan hiç farkı yok... İçeriye girdiğim zaman oyun başlamış bulunuyordu. Şaşırdım kaldım, aktörler hiç de fena değil. Erkeklerinden bahsediyorum. Hepsi de cerbezeli,[21] canlı. Bunların hemen hepsi de amatör, 3. alayın askerleri. Bütün alay kendileriyle iftihar ediyor ve her akşam bunları alkışlamaya geliyor.

Kadınlara gelince, heyhat! Hepsi de o küçük taşra tiyatrolarındaki kadınlar gibi iddialı, cırtlak ve sahte... Mamafih bu hanımların arasında iki tanesi, henüz tiyatroya başlamış, Milyanalı pek genç iki Yahudi kızı, dikkatimi çekiyor... Ana babaları da seyirciler arasında, pek memnun. Kızlarının bu işte binlerce duoro[22] kazanacaklarına imanları var. Tiyatrodan milyonlar kazanmış Yahudi kızı Rahel'in efsanesi, şark Yahudileri arasında pek yayılmış.

Bu iki küçük Yahudi kızının sahnedeki halleri, ne kadar komik ve acıklı! Pudra allık yerinde, kıyafet dekolte, sahnenin bir ucunda kaskatı, mahcup mahcup duruyorlar. Hem üşüyor hem de utanıyorlar. Arada sırada, manasını anlamadan, kafasını gözünü yararak bir cümle söylüyorlar ve söz söylerken de, iri Yahudi gözleriyle, aval aval seyircilere bakıyorlar.

***

20 Tiyatro, sinema vs. yerlerde, sahnenin bulunduğu ilk kat ve burada bulunan koltuklar.

21 Güzel konuşan, becerikli.

22 Bir vakit Cezayir ve Tunus'ta kullanılan para birimi.

Tiyatrodan çıkıyorum. Etrafımı saran karanlığın içinden, meydanın bir köşesinden bağrışmalar duyuyorum... Herhâlde kozlarını bıçakla pay eden birkaç Maltalı olmalı...

Surlar boyunca ağır ağır yürüyerek otele dönüyorum. Portakal ve mazı ağaçlarının o güzelim kokuları, ovadan yükseliyor. Hava ılık, gökyüzü âdeta bulutsuz... Ötede, yolun ucunda eski bir mabedin enkazı olan köhne bir duvar hayaleti peyda oluyor. Bu duvarın kutsiyeti var. Her gün Arap karıları buraya gelip ihram ve futa[23] parçalarıyla bornoz eteklerini, gelin teline sarılmış uzun kızıl saç örgülerini *ex voto*[24] gibi asarlar... Bütün bunlar, ince bir ay ışığı altında, gecenin ılık nefesiyle dalgalanıp duruyor.

23 İpekli peştamal.

24 Lat. *Ex voto suscepto*. Adak.

Çekirgeler

Bir Cezayir hatırası daha, sonra yine değirmene döneceğiz...

O Sahel çiftliğine geldiğim günün gecesi, bir türlü uyuyamamıştım. Yerimi yadırgamak, yolculuğun rahatsızlığı, çakalların ulumaları, sonra insanın sinirlerini bozan, boğucu bir sıcak, sanki cibinliğin deliklerinden içeriye bir nefeslik hava girmemiş gibi, tam bir boğulma... Sabaha karşı, penceremi açtığım vakit, yavaş yavaş kımıldanan, kenarları siyah ve pembe saçaklı ağır bir yaz sisi, havada, bir muharebe meydanını kaplayan barut dumanı gibi, dalgalanıyordu. Bir tek yaprak bile kımıldamıyordu; gözlerimin önüne serilen bu güzel bahçelerde, bayır üstüne, şaraba tatlılık veren güneşin alnına aralıklı dikilmiş asma kütüklerinde, gölgeliğe konmuş Avrupa cinsi yemiş ağaçlarında, boysuz portakallarda, dizi dizi sıralanmış küçücük mandalina ağaçlarında hep o kapanık ve kasvetli hal, fırtına bekleyen yaprakların hareketsizliği vardı. Bir nefesle, hemen pek hafif ve ince saçları birbirine dolanmış, çırpınan muz ağaçları, o açık yeşil renkte kocaman kamışlar bile, derli toplu birer sorguç gibi, sessiz ve dimdik duruyorlardı.

Dünyanın bütün ağaçlarını içinde toplamış, her biri mevsiminde gurbetzede çiçeğini açıp yemişini veren bu harikulade çiftliği bir an seyre daldım. Buğday tarlaları ile sık mantar

meşelikleri arasında, böyle boğucu bir sabah vaktinde manzarası insanın içini serinleten bir arık, parıldaya parıldaya akıyordu. Bütün bu şeylerin güzellik ve intizamına, Mağrip usulü kemerleriyle bu güzel çiftlik binasına, şafakla bembeyaz kesilmiş taraçalarına, etrafına sıralanmış ahırlarına ve ambarlarına hayran olurken, yirmi sene evveli, o babacan insanların bu Sahel vadisine yerleşmeye gelip de, ortada kötü bir yol amelesi barakasından, bodur hurma ve yabani sakız ağaçlarıyla diken diken olmuş bakımsız bir topraktan başka bir şey bulamadıkları zamanı düşünüyordum. Her şeyi yoktan var etmek, her şeyi yeni baştan kurmak icap etmişti. Yerli Arapların isyanları da eksik olmuyordu. Sapanı bırakıp silaha sarılmak lazım geliyordu. Üstelik bir de hastalıklar, göz ağrıları, sıtmalar, kötü ve eksik mahsuller, tecrübesizliğin acemilikleri, ne yaptığını bilmeyen, dar düşünceli bir idare ile çekişmeler... Bu ne emekti, bu ne yorgunluktu! Hiç durup dinlenmeden her şeye gözünü dört açmak lazım geliyordu!

Şimdi bile, kötü günlerin maziye karışmış olmasına ve alınteriyle pek pahalıya kazanılan zenginliğe rağmen, karı koca, her ikisi de, çiftlikte herkesten evvel ayakta idiler. Sabah sabah, onların zemin katındaki büyük mutfaklarda dolaşarak işçilerin kahvaltısına nezaret ettiklerini duyuyordum. Biraz sonra çan çaldı ve arkasından da işçiler yola düzüldü: Burgonya'dan gelme bağcılar, başlarında kırmızı bir fes, hırpani kıyafetli Kabiliye rençperleri, Minorkalı baldırı çıplak yol ameleleri, Maltalılar, Luccalılar, velhasıl idaresi güç, karmakarışık bir güruh... Çiftlik sahibi, kapının önünde, her birine, amirane ve sertçe bir sesle, o gün yapacağı işi söylüyordu. Bu da bitince, adamcağız başını kaldırdı ve meraklı meraklı gökyüzüne baktı. Sonra, beni pencerede görünce:

— Ekin için kötü hava, dedi. Samyeli geliyor.

Hakikaten, güneş yükseldikçe, cenuptan, bir fırının kapağı açılıp kapanıyormuş gibi, yakıcı ve boğucu nefesler gelmeye başladı. İnsan nereye oturacağını, ne yapacağını şaşı-

rıyordu. Bütün sabah, böyle geçti. Kahvelerimizi dehlizdeki hasırların üstünde içtik. Ne konuşacak ne de kımıldanacak halimiz vardı. Köpekler uzanmış, döşeme taşlarından serinlik umarak, bitkin bitkin yerlere yamanıyordu. Öğle yemeğini yiyince biraz kendimize geldik. Bu tuhaf ve çeşidi bol yemekte neler yoktu: Sazan, alabalık, yaban domuzu, kirpi eti, Staouéli tereyağı, Crescia şarapları, Hint armutları, muzlar, velhasıl etrafımızdaki karmakarışık tabiata pek benzeyen bir sürü gurbetzede yemek... Tam sofradan kalkılacağı sırada, fırın gibi bahçeden sıcak girmesin diye kapalı duran balkon kapısının önünde, birdenbire bağrışmalar yükseldi:

— Çekirge geliyor! Çekirge geliyor!

Ev sahibinde, sanki büyük bir felaket haberi almış gibi, bet beniz kalmadı. Hemen dışarıya fırladık. Az evvel çıt bile duyulmayan binada, on dakika kadar, bir koşuşmadır başladı; uyanmanın telaşı içine karışıp kaybolan karmakarışık sesler duyuldu. Hizmetkârlar, öğle uykusuna yattıkları dehlizlerin gölgesinden, bakır kazan, leğen, tencere gibi ellerine geçirdikleri bütün madenî kap kacaklara sopa ile, yaba ile, düvenle vura vura, dışarıya fırladılar. Çobanlar borularını öttürüyorlardı. Bazılarının ellerinde de üfleyince ses çıkaran kavkılar,[1] av boruları vardı. Korkunç, bozukdüzen bir şamatadır başladı. Civardaki çadırlardan koşup gelen Arap karılarının tiz perdeden "Lu! Lu!" sesleri hepsini bastırıyordu. Söylendiğine bakılırsa, çekirgeleri kaçırmak, yere konmalarına mâni olmak için, çokluk, büyük bir gürültü, havanın sesle sarsılması kâfi gelirmiş.

Peki ama şu korkunç hayvanlar da neredeydi acaba? Sıcaktan titreyen gökyüzünde, ufuktan, bir dolu bulutu gibi, bakırrenginde, yekpare bir bulutun, tıpkı bir ormanın içine saldırmış kasırga gürültüsüyle sökün etmesinden başka bir şey gördüğüm yoktu. İşte bunlar, çekirgeydi. Birbirlerine kuru ve gergin kanatlarıyla destek olarak, kütle halinde

1 Sert hayvan kabuğu.

uçuyorlardı. Bağırmalarımıza, bütün emeklerimize rağmen, bulut, ovaya düşen o muazzam gölgesiyle, hep ilerliyordu. Çok geçmeden tepemize kadar geldi. Bir an, kenarlarında bir saçaklanma, bir yırtılma peyda oldu. Sağanağın ilk damlalarına benzeyen kırmızımtırak bazı çekirgeler besbelli, sürüden ayrıldı. Sonra bütün bulut patlayıverdi ve bu böcek yağmuru, gür ve gürültülü, toprağa düştü. Göz alabildiğine kadar tarlalar çekirge ile, parmak boyunda kocaman çekirgelerle örtüldü.

İşte o zaman katliam başladı. İğrenç bir ezilme, çiğnenen saman hışırtısı... Tırmıklarla, çapalarla, sabanlarla bu kıvır kıvır toprağın altı üstüne getiriliyordu. Ne kadar öldürülse, daha fazlası çıkıyordu. Uzun bacakları birbirine geçmiş, kat kat kaynaşıp duruyorlar, üsttekiler can havliyle zıplıyor ve böyle garip bir tarla sürme işi için sabana koşulan beygirlerin burnuna sıçrıyordu. Tarlaların içine bırakılıveren çiftlik köpekleri ile civardaki arpaların çomarları, çekirgelere saldırıyor ve hırsla paramparça ediyordu. O sırada, önde borazanlarıyla, iki *Turco*[2] bölüğü, zavallı çiftlik sahiplerinin yardımına geldi ve katliamın manzarası değişti.

Askerler, çekirgeleri ezeceklerine, yere bol bol barut serperek tutuşturuyorlardı, öldürmekten bitap düşmüş, iğrenç kokudan içim kabarmış, eve döndüm. Binanın içinde de, dışarıdaki kadar çekirge vardı. Bunlar, kapı, pencere aralıklarından, baca deliklerinden içeriye dalmışlardı. Tahta kaplamaların kenarında, çoktan yiyip bitirdikleri perdelerin üstünde sürükleniyor, uçuşuyor, çirkinliklerini bir kat daha artıran koskocaman gölgeleriyle beyaz duvarlara tırmanıyorlardı. O iğrenç kokunun da bir türlü sonu gelmiyordu.

Akşam yemeğinde su içmekten vazgeçmek icap etti. Sarnıçlar, hazneler, kuyular, havuzlar, her taraf berbat olmuştu. Odamda da sürü sürü çekirge öldürmüşlerdi, ama akşam, yatmaya gittiğim zaman, eşyanın altında yine kaynaşmalar,

2 Türk.

sıcak basınca çatlayan bezelye kabuklarının çıtırtısına benzer gevrek kanat sesleri duydum. O gece de bana uyumak nasip olmadı. Zaten çiftliğin etrafında her şey uyanıktı. Alevler toprağı yalayarak, ovanın bir ucundan öbür ucuna gidip geliyordu. *Turco*'lar boyuna çekirge öldürüyordu!

Ertesi gün, bir gün evvelki gibi penceremi açtığım zaman, çekirgeler kalkıp gitmişti. Ama arkalarında bıraktıkları harabeyi görmeliydiniz! Ne bir tek çiçek, ne de bir ot kalmıştı. Her şey kapkara, kemirilmiş, kömür olmuştu. Muz, kayısı, şeftali, mandalina ağaçları, ağaç dediğimiz şeyin hayatı olan yaprağın güzelliği ve neşesinden mahrum, ne ağacı oldukları ancak cascavlak olmuş dallarının duruşundan belli oluyordu. Su haznelerini, sarnıçları temizliyorlardı. Her yerde rençperler, böceklerin bıraktığı yumurtaları öldürmek için toprağı kazıp duruyorlardı. Her toprak topağı altüst ediliyor ve iyice eziliyordu. Bereketli toprağın böyle didik didik edilmesiyle meydana çıkan usareyle dolu binlerce bembeyaz kökün manzarası, insanın yüreğini burkuyordu.

Muhterem Baba Gaucher'nin İksiri

— Hele şunu bir için de, komşum, sonra bana nasıl bulduğunuzu söylersiniz.

Graveson papazı, inci sayan bir kuyumcunun titiz ihtimamıyla, bardağıma iki parmak kadar yeşil, yaldız yaldız, sıcak, kıvılcımlı, nefis bir likör akıttı. İçtim, içince de güneşi yutmuş gibi oldum. Adamcağız muzafferane:

— Bu, Baba Gaucher'nin iksiridir, bizim Provence'ın neşesi ve sıhhati! Bunu, sizin değirmenden iki fersah ötede, Prémontrélerin manastırında yaparlar. Nasıl, dünyanın bütün şartrözlerine[1] üstün değil mi? Hele hikâyesini bir bilseniz! O kadar hoştur ki... Dinleyin de bakın.

Papaz, masum masum, hiçbir şeytanlık düşünmeden, İsa'nın çarmıhını yüklenerek malum tepeye yollanışını tasvir eden bir sıra küçük tablosu ve kilisede giydiği beyaz önlük gibi kolalı, açık renk o güzelim perdeleriyle o pek saf ve sakin yemek odasında, Erasmus'un veya D'Assoucy'nin hikâyeleri çeşnisinde, oldukça septik ve hafif tertip mübalatsız[2] bir hikâyeye başladı.

***

1 Bir Fransız likörüdür, adını likörü gizli bir tarife göre ilk kez yapan keşişlerin yaşadığı Chartreux Manastırı'ndan alır.

2 Saygısız, ciddiyetsiz.

Bundan yirmi sene evvel Prémontréler, daha doğrusu bizim Provencelıların dediği gibi akkeşişler, müthiş bir yoksulluk içindeydi. O zaman manastırlarını görseydiniz, acırdınız.

Manastırın büyük duvarı, Pacôme Kulesi, parça parça, dökülüyordu. Avluyu otlar bürümüştü, etrafındaki küçük sütunlar çatlamış, azizlerin taştan heykelleri kovuklarında çöküvermişti. Ne kırılmadık bir cam kalmıştı ne de sağlam bir kapı. Dehlizlerde, dua edilen yerlerde, Rhône rüzgârı, mumları söndürerek, mozaik camların kurşun çerçevelerini kırarak, mukaddes su kaplarının içindeki suyu havaya savurarak, Allah'ın kırındaymış gibi esip duruyordu. Fakat en hazini, manastırın boş bir güvercinlik gibi sessiz duran çan kulesiydi. Parasızlıktan bir tek çan bile satın alamayan keşişler, cemaati sabah duasına tahta kaşık çalarak davet ediyorlardı!

Zavallı akkeşişler! *Corpus Cristi*[3] gününde yapılan dini alayda biçareler, benizleri solmuş, kavun karpuzla geçinmekten imanları gevremiş, yamalı harmaniler içinde geçerlerdi. Arkalarında da başkeşiş cenapları, yaldızı uçmuş asasıyla güve yemiş yün külahını elâleme göstermekten utanıyormuş gibi, kös kös giderdi. Tarikat mensubu kadınlar, saf tutar, bu acıklı hale ağlarlar, sancak taşıyan şişko herifler, zavallı keşişleri birbirlerine göstererek, pes perdeden alay ederlerdi:

— Sürüyle giden sığırcık kuşu, sıska olur!

Doğrusu, bu talihsiz keşişler de, diyar diyar göç edip başlarını sokacak birer delik aramanın daha münasip olup olmayacağını düşünmek raddesine gelmişlerdi.

İşte manastır meclisinde bu pek ciddi meselenin müzakere edildiği bir sırada Gaucher Kardeş'in[4] heyete maruzatta bulunacağı başkeşişe arz edildi. Berâyımalumat[5] arz edelim ki, bu Gaucher Kardeş, manastırın inek çobanıydı,

3 Bir Katolik yortusu.

4 Bazı tarikat mensubu ruhanilere kardeş (*frère*) denir. (ç.n.)

5 Bilgi için.

yani bütün ömrünü, kaldırım taşları arasında ot arayan iki sıska ineği önüne katarak, avluda, şu kemer senin, bu kemer benim, dolaşmakla geçirirdi. On iki yaşına kadar, Baux diyarında. Bégon teyze dedikleri zırdeli bir kocakarının yanında kalmış, sonra manastıra alınmıştı. Zavallı inek çobanı, hayvan gütmekten ve *Pater noster*'i[6] ezbere okumaktan başka bir şey öğrenmemişti. Bir parça kafası kalın, aklı da kurşun gibi oturaklı olduğundan bu duayı bir Provence dilinde bellemişti. Mamafih, kısmen ileri görüşlü biri olmasına rağmen, abasından memnun, dini bütün bir Hristiyan'dı. Kendini biraz iman, biraz da kol kuvvetiyle, tarikıhaktan[7] ayırmamaya dikkat ederdi.

Onun böyle bön bön ve abullabut[8] divanhaneye girip, bir bacağı geride, heyeti selamladığını gören başkeşiş, müşavirler, kesedar, velhasıl herkes gülmeye başladı. Zaten bu keçisakallı, biraz deli gözlü, ablak ve kıranta[9] surat, nereden zuhur ederse etsin, hep böyle karşılanırdı. Onun için Gaucher Kardeş, bu kahkahaya aldırmadı... Yalnız, zeytin çekirdeğinden tespihini evire çevire, safça:

— Hazretlerim, dedi, içi boş fıçı çok ses verir, derler, doğrudur. Bakın ben de, şu kuru kafamı oya oya, hepimizi sıkıntıdan kurtaracak bir çare buldum galiba. Bakın nasıl? Bégon teyzeyi, hani canım, küçüklüğümde bana bakan kadıncağızı hep bilirsiniz. (Allah rahmet eylesin acuzeye! Kafayı çekti mi ne ağza alınmaz şarkılar söylerdi.) Velakin, hazretlerim, demek istediğim şey şu ki, Bégon teyze, sağlığında, dağlarda biten çeşit çeşit otları, Korsika'nın kocamış karatavuklarından daha iyi bilirdi. Hatta ölümüne yakın, birlikte gidip de küçük Alpler'den topladığımız beş altı çeşit otu birbirine karıştırarak emsalsiz bir iksir bile yapmıştı. Aradan uzun

6 Bir Katolik duası. (ç.n.)
7 Tanrı'nın yolu.
8 Kötü, biçimsiz, özensiz giyinen.
9 Kırlaşmış.

yıllar geçti, ama Aziz Augustinus'un yardımıyla ve başımızın izniyle, şöyle bir paçaları sıvayacak olursam, o esrarengiz iksirin nasıl yapıldığını bulurum. Artık o zaman, şişelere doldur doldur, sat. Biraz da pahalıca sattık mı, manastırımız, hafif tertip, zengin bile olur. Zaten öteki tarikatlar da böyle yapmıyorlar mı?

Daha sözünü bitirmemişti ki başkeşiş, yerinden kalkarak boynuna sarıldı. Müşavirler ellerinden yakaladılar. Ötekilerden daha fazla heyecana kapılan kesedar, saygıyla, lime lime olmuş abasının eteğini öptü... Sonra her biri, meseleyi bir karara bağlamak üzere gelip koltuğuna oturdu ve hemen meclis, o anda, Gaucher Kardeş'in kendisini bütün bütüne iksir imaline verebilmesi için ineklerin Thrasybule Kardeş'e devredilmesini kararlaştırdı.

***

Acaba nasıl oldu da bu mübarek adam, Bégon teyzenin tertibini tekrar elde edebildi? Ne emekler, ne uykusuz geçen geceler pahasına! Hikâyede bundan bahis yok. Yalnız şurası muhakkak ki, altı ay geçmeden, akkeşişlerin iksiri, halk arasında pek rağbet kazanmıştı. Bütün o havalide,[10] hatta bütün Arles memleketinde, bir tek çiftlik, bir tek ambar yoktu ki kilerinde, sıcak şarap şişeleriyle zeytinyağı küpleri arasında, Provence armasıyla mühürlü ve gümüş yaldızlı etiketi üzerinde bir keşişin keyifli suratı görülen küçücük bir toprak testi bulunmasın. İksirlerinin kazandığı rağbet sayesinde Prémontrélerin manastırı, çabucak zengin oldu. Pacôme Kulesi tamir edildi. Başkeşişe yepyeni bir külah, kiliseye sanatkârane işlenmiş mozaik camlar alındı ve bir paskalya sabahı, irili ufaklı bir sürü çan, kıyametler koparark geldi, çan kulesine konuverdi.

Gaucher Kardeş'e gelince, kaba saba halleriyle bütün meclisi keyiflendiren bu keşiş yanaşmasından manastırda

10 Yöre.

bahsedilmez oldu. Artık herkesin ağzında bir Muhterem Rahip Gaucher cenaplarıdır, dolaşmaya başladı. Otuz keşiş, dağ dağ dolaşıp kendisine kokulu otlar ararken bu kafalı ve bilgili adam, manastır hayatının o ufak tefek bir sürü meşguliyetinden tamamıyla uzakta, bahçenin bir ucunda, metruk bir eski kiliseye yerleştirilmişti. Buraya kimsenin, hatta başkeşişin bile girmesi yasaktı. Keşişlerin safdilliği yüzünden burası, esrarengiz ve müthiş bir mahiyet kazanmıştı. Şayet genç ve gözüpek bir keşiş, merakından dayanamaz da, sarmaşıklara tırmana tırmana, büyük kapının üstündeki yarı toparlak pencereye erişirse, büyücü sakalıyla, elinde mayiat ölçeği,[11] ocaklarına eğilip bakan Gaucher Baba'yı görür görmez, ödü koparak, teker teker aşağıya yuvarlanırdı. Yarabbi, ne manzara! Hazretin dört bir yanında fırınlar, pembe balçıktan karniler, devasa imbikler, billur helezonlar, velhasıl mozaik camların kızıl ışığında, büyülü gibi alev alev yanan bir sürü takım taklavat...[12]

Gün batıp da son Angelus çalınca bu esrarengiz yerin kapısı usul usul açılır ve muhterem peder akşam duası için kiliseye giderdi. Manastırdan gelip geçerken kendisine gösterilen hürmeti görmeliydiniz! Kardeşler, geçeceği yola, iki keçeli dizilirlerdi:

— Aman susun! İlahî sırra erdi artık! denirdi.

Kesedar peşinden gider ve kendisiyle süklüm püklüm konuşurdu... Bu pohpohlamalar karşısında Gaucher Baba, geniş kenarlı şapkasını bir hale gibi arkaya itmiş, alnını sile sile, etrafına portakal ağaçları dikilmiş büyük avlulara, üstünde yepyeni rüzgâr işaretleri dönen mavi damlara ve bembeyaz iç avluda zarif ve çiçekli sütunlar arasında yeni elbiselerini giymiş, pürtaravet,[13] ikişer ikişer dolaşan keşişlere mültefitane nazarlarla bakına bakına yürürdü.

Hazret, kendi kendine:

---

11 Sıvıların yoğunluğunu ölçen araç.

12 Araç gereçlerin bütünü.

13 Taptaze.

"Bütün bunlar, benim sayemde oldu," der ve bunu her hatırlayışında, biraz böbürlenir gibi olurdu.

Zavallıcık bu gururunun cezasını çekti. Bakın nasıl...

***

Bir akşam, dua esnasında, kiliseye müthiş bir heyecan içinde geldi. Kıpkırmızı, nefes nefeseydi. Kukuletası çarpılmıştı. O kadar kendinde değildi ki, mukaddes sudan alırken kolunu ta dirseğine kadar içine soktu. Bunu evvela, geç kalmak yüzünden düştüğü heyecana hamlettiler.[14] Fakat asıl ,mihrabı selamlayacak yerde orga ve balkonlara reveranslar yaptığı, kilisede yıldırım gibi dolaştığı, oturacağı yeri bulmak için tam beş dakika çırpınıp durduğu, yerine oturunca da keyifli keyifli gülümseyerek sağa sola gerdan kırdığı görülünce, herkes, hayret içinde, birbiriyle fısıldaşmaya başladı. Fısıltılar bir rahleden öbürüne sekti durdu:

— Bizim Gaucher Baba'nın nesi var? Ne oldu bizim Gaucher Baba'ya?

Başkeşiş, iki defa, sabırsızlanarak, herkesi sükûta davet etmek için, asasıyla taşlara vurdu. Ötede ilahiler yolundaydı ama mukabelelerde aksamalar oluyordu.

Birdenbire, *Ave verum*'un tam ortasında, bizim Baba Gaucher koltuğuna şöyle bir yaslandı ve tiz perdeden bir şarkı tutturdu:

Paris'te var bir akkeşiş,
Aman bu iş, canım bu iş...

Herkes, yeis içinde, yerinden kalktı.

— Alın, götürün şunu... Zavallıyı cin çarpmış! diye bağrışmalar oldu.

İstavroz çıkaran çıkarana, başkeşişin asası, ine kalka hal oldu... Ama Baba Gaucher'nin kimseyi gördüğü ve dinlediği

14 (Bir durumu, olayı, tutumu) bir nedene yormak.

yoktu. Güçlü kuvvetli iki keşiş kendisini yakalayıp kilisenin bir kapısından dışarıya zor attılar. Adamcağız, babaları tutmuş gibi çırpınıyor ve avazı çıktığı kadar *aman bu iş, canım bu iş*'lerine devam ediyordu.

***

Ertesi gün, daha şafak sökmeden, zavallı adamcağız, başkeşişin ibadethanesinde yere diz çökmüş, gözlerinden kanlı yaşlar aka aka, tövbe ve istiğfar ediyordu. Dövüne dövüne:

— Hazretim, diyordu, vallahi kabahat iksirin! Beni o bu hale soktu.

Başkeşiş onu bu kadar nadim,[15] bu kadar candan müteessir görünce, kendisi de üzüldü.

—Gaucher Baba, canım bu kadar üzülmeyin. Bu da geçer yahu! Hem sonra dünkü rezalet, o kadar da izam edilecek[16] şey değil. Yalnız şarkı biraz... şeydi... İnşallah genç keşişler duymamıştır... Şimdi anlatın bakalım, ne oldu? Başınıza neler geldi? İksirin tadına bakayım derken, değil mi? Galiba biraz fazlaca kaçırdınız. Evet evet, mutlaka böyle olacak... Siz de, barutun mucidi Schwartz Kardeş gibi, kendi icadınızın kurbanı oldunuz. Söyleyin bana dostum, iksiri mutlaka bizzat tecrübe etmeniz lazım mı?

— Maalesef lazım, hazretim... Miyara[17] vurunca alkolün kuvvetini, derecesini anlıyorum ama kıvamını, nefasetini kavramak için mutlaka tatmalıyım...

— Ya! Pekâlâ... Ama size bir şey soracağım... Zaruret icabı iksirden tattığınız zaman hoşunuza gidiyor mu? Bundan zevk alıyor musunuz?

Zavallı Gaucher Baba, kıpkırmızı kesilerek:

— Heyhat, hazretim... dedi, hele iki akşamdır kâfirin öyle bir lezzeti, öyle bir kokusu var ki! Herhâlde bu kötü oyunu

15 Pişman.

16 Abartılacak.

17 Saflık ölçen ölçü.

bana şeytan oynadı... Artık ben de karar verdim; bundan sonra yalnız miyarla iş göreceğim. Varsın likör, eskisi gibi nefis olmasın, eskisi kadar incilenmeyiversin!

Başkeşiş heyecanla atıldı:

— Sakın ha! Müşterileri kaçırmaya gelmez. Mademki işin aslını biliyorsunuz, yapacağınız şey, tetik davranmak olsun... Peki, tecrübe için ne lazım? On beş, yirmi damla değil mi? Haydi, yirmi diyelim... Eh, artık yirmi damlayla da size külah giydirebilecek şeytana aşk olsun! Sonra, ne olur ne olmaz, bir kaza çıkmasın diye, sizi kiliseye gelmekten de muaf tutuyorum. Akşamları taktirhanede[18] ibadet edersiniz... Şimdi, huzurukalple işinize bakın, hazretim ve damlalarınızı da iyi sayın.

Heyhat! Zavallı hazret damlaları istediği kadar sayadursun, yakayı bir kere şeytana kaptırmıştı, bir türlü kurtaramıyordu.

Artık taktirhanede ne cümbüşlü ibadetler oldu, o tarafını hiç sormayın!

***

Gündüzleri her şey yolunda gidiyordu. Muhterem peder, oldukça sakindi, ocaklarını, imbiklerini hazırlar, otlarını ayıklardı. Çeşit çeşit otlar, incesi, türlü renklisi, diş diş olanı, güneşle ve kokuyla kavrulmuşu, velhasıl Provence'ın ne kadar otu varsa... Ama akşam olup da kaynatılan otların usaresi, kocaman bakır kazanlarda soğumaya bırakılınca, adamcağızın çilesi de başlıyordu.

— On yedi... On sekiz... On dokuz... Yirmi!

Damlalar incecik cam borudan gümüş bir kadehe dökülüyordu. Hazret, bu yirmi damlayı, bir nefeste, hemen hemen hiç zevk almadan, dikiveriyordu. Dikiveriyordu ama gözü de yirmi birinci damlada kalıyordu. Ah şu yirmi birinci damla! İşte o zaman, şeytana uymamak için, laboratuvarının

18 Damıtım evi.

bir köşesinde diz çöküyor ve habire dua okuyordu. Fakat henüz iyice soğumamış olan likörden mis kokulu hafif bir duman yükselip hazretin etrafında gezinmeye başlayınca, bizimki ister istemez, kazanlarının başına dönüyordu... Likör, yaldız yaldız ve yemyeşil... Gaucher Baba, burun kanatları açılmış, kazana eğilerek, cam borusuyla likörü yavaş yavaş karıştırıyor, zümrüt dalgalarının alıp sürüklediği o küçücük kıvılcımlı pullarda Bégon teyzenin kendisine bakarak gülen ve pırıl pırıl yanan gözlerini görür gibi oluyordu...

— Haydi canım, bir damla daha!

Bir damla, bir damla daha derken zavallının kadehi ağzına kadar doluyordu. Kadeh dolunca da, dayanamayarak, kendini büyük bir koltuğa atıyor, gözler süzülmüş, mest, nefis bir vicdan azabı içinde:

— Ah kör olası! Ah kör olası! diye diye, yudum yudum günaha giriyordu.

İşin asıl kötü tarafı, bu şeytani likörün, kendisine, ne sihirdir ne keramet, Bégon teyzenin bütün o çirkin şarkılarını hatırlatmasıydı: *Ziyafet çekmekten bahseden üç mahalle karısı...* Veya *André Ağa'nın tek başına ormana giden çoban kızı* ve sonunda o mahut akkeşiş: *Aman bu iş, canım bu iş...*

Sabah olup da hücre komşuları, kendisine alaylı alaylı:

— Maşallah Gaucher Baba, dün gece yatarken, yine keyfiniz yerindeydi! deyince, zavallı utancından yerin dibine geçiyordu.

O zaman gelsin gözyaşları, nedametler, perhizler, çileler. Lakin iksirin şeytanına karşı bunlar para etmiyordu ve her akşam, aynı saatte Gaucher Baba'yı yine cin çarpıyordu.

***

Bu esnada manastıra sipariş yağıyordu. Allah razı olsun, Nîmes'den, Aix'den, Avignon'dan, Marsilya'dan ısmarlayan ısmarlayana! Manastır, günden güne, bir fabrika haline geliyordu. Keşişlerin bir kısmı ambalaj yapıyor, bir kısmı etiket yapıştırıyor, bir kısmı muhasebede çalışıyor, bir kısmı

da arabacılık ediyordu. Bu gürültü patırtı arasında ibadetin hakkı da biraz yenmiyor değildi ama, bundan emin olun, ahalinin bir şey kaybettiği yoktu...

İşte bir pazar sabahı, kesedar, mecliste senelik bilançosunu okur ve müşavirler de kendisini tatlı tatlı dinlerken, bizim Gaucher Baba:

— Bitti artık. Yapamam... Bana ineklerimi verin! diye bağırarak içtimaya[19] damladı.

İşin aslını anlar gibi olan başkeşiş sordu:

— Ne oldu yine Gaucher Baba?

— Daha ne olsun hazretim? Bu gidişle ahiretten hayır kalmadı, cehennemin yolunu tuttum artık... Daha ne olsun, ayyaş gibi boyuna kafayı çekiyorum...

— Lakin ben size damlaları iyice sayın, demedim mi?

— Damla saymak, ha? Şimdi kadeh saymak bile vız geliyor... Evet hazretlerim, bakın ne hale geldim. Her akşam tam üç şişe... Tabii bu böyle devam edemez. O halde, iksiri kime isterseniz ona yaptırın... Cehennemin ateşine çarpılayım artık bu işle uğraşırsam...

Meclisin keyfi kaçmıştı.

Kesedar defterikebirini havaya kaldırarak bağırdı:

— Bizi mahvedeceksin bedbaht!

— Peki ne yapayım? Cehennemlik mi olayım?

O zaman başkeşiş ayağa kalktı ve mühürlü yüzüğünün pırıldadığı beyaz elini uzatarak:

— Hazretlerim, dedi, her şeyin bir çaresi vardır... Size şeytan akşamları musallat oluyor, değil mi, sevgili evladım?

— Evet hazretim, her akşam, muntazaman... Artık vaktikerahet[20] geldi mi, sözüm meclisten dışarı, semerini gören Capitou'nun eşeği gibi, benden bir terdir boşanıyor.

— O halde mesele yok. Müsterih olun. Bundan sonra, her akşam kilisede, sizin için Aziz Augustinus duasını oku-

19 Toplantı.

20 Akşamcılar arasında içkiye başlama zamanı.

yacağız. Bu duanın tesirini bilirsiniz, sizi ilahî gufrana mazhar eder. Artık başınıza ne gelirse gelsin, emniyettesiniz... Günah işlerken bile affa nail olursunuz.

— Öyleyse pekâlâ, hazretim! Teşekkür ederim.

Gaucher Baba, daha fazlasını sormadan, kuş gibi hafif, imbiklerinin yanına döndü.

Hakikaten o günden itibaren her akşam, kilisede ayini idare eden kimse, duadan sonra:

— Ahiretini cemaatin menfaatlerine feda eden zavallı Gaucher Babamız için dua edelim... *Oremus Domine*... demeyi ihmal etmiyordu.

Bütün beyaz kukuletaler, kilisenin alacakaranlığında yerlere kadar eğilip de dua bunların üzerinde, karda meltem gibi ürpererek dolaşırken, ötede, manastırın ta öbür ucunda, taktirhanenin alev alev yanan mozaik camları ardında, Gaucher Baba'nın, avazı çıktığı kadar, şarkı söylediği duyuluyordu:

Paris'te var bir akkeşiş,
Aman bu iş, canım bu iş
Paris'te var bir akkeşiş,
Genç kızları dans ettirir
Bir bahçede tıpış tıpış...
Genç kızları...

Hikâyenin burasında bizim papaz, dehşet içinde, sözünü kesti:

— Aman Allahım! Bizim mahalleli beni bir duyarsa!

Camargue'da

I
Yola Çıkış

Şato telaş içinde. Postacı, korucudan, yarısı Fransızca, yarısı Provence dilinde yazılmış bir pusula getirdi. Şimdiye kadar iki üç kere, sürü sürü Galéjon ve Charlotine gelip geçmiş, mevsim kuşları da eksik olmuyormuş.

Nazik komşularım beni, "Sizi de aramızda görmek isteriz," diye davet etmişlerdi. O sabah da, saat beşe doğru, henüz şafak atmadan, tüfekler, köpekler ve yiyeceklerle yüklü büyük brikleri, beni almak üzere, yamacın altına geldi. Artık Arles yolu üzerinde tıngır mıngır gidiyoruz. Zeytin ağaçlarının solgun yeşilinin zar zor seçilebildiği ve pırnalların yeşilinin biraz fazla kışıl ve yapay gösteren bir aralık sabahında, manzara biraz kuru, biraz çıplak.

Sığır ahırlarında kıpırdanmalar oluyor. Ortalık ağarmadan uyananlar var, çiftliklerin pencereleri aydınlık. Montmajour Manastırı'nın taştan silüetinde, henüz uyku sersemi tavşancıllar, harabelerin içinde kanat çırpıyor. Ama yine hendekler boyunca eşeklerinin yanında pazara giden ihtiyar köylü kadınlarıyla karşılaşıyoruz. Bunlar Baux diyarından geliyorlar. Topu topu bir saat Saint-Trophime'in basamakla-

rına oturup da dağdan topladıkları şifalı otları paket paket satmak için altı fersahlık yolu göze almışlar.

İşte Arles surları da göründü. Hani, mızraklı askerlerin kendi boylarından daha kısa çentikler üstünde gezindiği görülen eski zaman işi basma resimler yok mu? Arles'ın surları da tıpkı öyle basık ve mazgallı. Dar yollarının ortasına kadar cumba gibi çıkmış oymalı, yuvarlak balkonlarıyla, Burunsuz Guillaume ve Endülüs Arapları devrini hatırlatan, Mağrip biçiminde, kemerli, basık ve küçük kapılı eski ve kapkara evleriyle, Fransa'nın en görülmeye değer yerlerinden biri olan bu harikulade güzel kasabadan dörtnala geçiyoruz. O saatte, henüz sokaklarda kimsecikler yok. Yalnız Rhône boyundaki rıhtımda canlılık var. Camargue'a işleyen vapur, basamakların aşağısında istim tutmuş, kalkmak üzere. Kırmızıya çalan şayak[1] setreler giymiş rençperler ve çiftliklerde çalışmaya giden La Roquetteli kızlar, aralarında konuşarak, gülüşerek, bizimle birlikte vapurun güvertesine çıkıyorlar. Sabahın ayazına karşı koyu renkli uzun harmanilerine sıkı sıkı sarınmışlar, Arles usulü yüksek hotozları, başlarını daha zarif, daha küçük gösteriyor. Bu başlarda birazcık da o hoş küstahlıktan eser var, sanki kahkahayı veya muzipliği daha uzaklara yetiştirmek arzusuyla kalkık duruyor... Çan çaldı, artık gidiyoruz. Rhône Nehri'nin, pervanenin ve *mistral*'in üç başlı hızı ile her iki sahil, mütemadiyen değişiyor. Bir tarafta Grau, çorak ve taşlık bir ova; öbür tarafta, kısacık otları ve sazlı bataklıklarıyla ta denize kadar uzanan Camargue. Burası, öteki taraftan daha yeşil.

Ara sıra vapur, kâh sağa, kâh sola, kâh krallığa, kâh imparatorluğa yanaşıp bir dubanın yanında duruyor. Ortaçağ'da, Arles Krallığı devrinde kullanılan bu tabirleri, bugün Rhône'da dolaşan ihtiyar gemiciler hâlâ unutmamış. Her dubanın civarında beyaz bir çiftlik binası, bir ağaçlık var. Rençperler aletlerini yüklenerek, kadınlar, kollarında

1 Kaba dokunmuş, dayanıklı bir çeşit yün kumaş.

sepetleri, dimdik, dubaya verilen iskeleden iniyorlar. Kâh imparatorluğa, kâh krallığa uğraya uğraya vapurumuz yavaş yavaş boşalıyor. Bizim de ineceğimiz Mas-de-Giraud iskelesine varıldığı zaman vapurda hemen hemen kimse kalmamış bulunuyor.

Mas-de-Giraud, Barbentane senyörlerine ait eski bir çiftliktir. Bizi gelip alacak olan korucuyu beklemek üzere çiftliğe giriyoruz. Yüksek tavanlı mutfakta rençperler, bağcılar, çobanlar ve yanaşmalar, velhasıl çiftliğin bütün erkekleri, sofraya oturmuş, ciddi ciddi, sessizce, ağır ağır yemek yiyorlar. Kendilerine hizmet eden kadınlar, ikinci partide sofraya oturacaklar. Biraz sonra korucu, iki tekerlekli talikasıyla,[2] sökün ediyor. Adam, Fenimore'a layık tiplerden biri. Karada, suda tuzakla avlanan, balığa ve ava bekçilik eden bu adama, bura halkı *Lou Roudeïroù* (gezgin) adını takmış. Çünkü her seferinde kendisine, şafağın yahut akşamın sisleri içinde, ya sazlıklar arasında pusuya yatmış yahut göllerde ve sulama kanallarında küçük kayığının içerisinde, hiç kıpırdamadan, suya saldığı balık sepetlerini gözetlerken rastlıyorlar. Herhâlde mütemadiyen gözcülük etmekten olacak, adamcağız o kadar sessizleşmiş, o kadar kendi içine çekilmiş ki. Ama yine, tüfeklerle sepetleri yüklediğimiz talika önümüzde giderken, bize av hakkında, kuşların kaç defa sürüyle gelip geçtiğine, muhacir kuşların nerelere konduğuna dair malumat veriyor. Böyle konuşa konuşa, memleketin içine dalıyoruz.

Ekilmiş araziyi geçtikten sonra, artık yabani Camargue'ın tam göbeğindeyiz. Göz alabildiğine uzanan meralar arasında, bataklıklar ve sulama kanalları, çöven otlarının içinden parıldıyor. Küme küme ılgın ağaçlarıyla sazlıklar, sakin bir denizin üstündeki adacıklara benziyor. Boylu ağaçlardan eser yok. Ovanın yekpare, uçsuz bucaksız manzarasını hiçbir şey bozmuyor. Tek tük görülen mandıraların çatısı da,

2 Dört tekerlekli, üstü kapalı, yaylı bir tür at arabası.

hemen hemen yerle bir. Öteye beriye dağılarak tuzlu otların arasına yatan yahut çobanın kızıla çalan harmanisi etrafında birbirlerine sokularak giden sürüler, bu sonsuz mavi ufuklar ve açık gökyüzü diyarında, o kadar ufalıyor ki, manzaranın biteviyeliğine hiç dokunmuyor. Nasıl, dalgalarına rağmen, yekpare denizden bir tenhalık ve sonsuzluk hissi gelirse, bu ovadan da, mâniasız,[3] durup dinlenmeden esen ve o kudretli nefesiyle âdeta manzarayı dümdüz edip genişleten *mistral*'in bir kat daha artırdığı bir yalnızlık ve payansızlık duygusu yükseliyor. Her şey *mistral*'in önünde eğilmiş. Bodur fundalar bile, onun damgasını taşıyor ve eğri büğrü olmuş, sonu gelmeyen bir kaçış halinde, cenuba doğru uzanmış, yatıyor...

II
Kulübe

Sazdan bir çatı, kurumuş ve sararmış kamışlardan duvarlar, işte kulübe burası. Bizim av köşkümüzün adı bu. Camargue'daki bütün evler gibi, kulübemiz de yüksek tavanlı, geniş, penceresiz, camlı bir kapıdan ışık alan bir tek odadan ibaret. Akşam olunca camlı kapının kepenkleri çekilir. Sıvası beyaz badanalı pütür pütür yüksek duvarları boyunca çakılmış askılara tüfekler, av çantaları, bataklık çizmeleri asılır. Dipte zemine kakılıp da bir ucu tavana kadar yükselen ve çatıya desteklik eden kalın bir direğin etrafına, beş altı tane kadar, yuvarlakça payanda sıralanmış. Geceleri, *mistral* esip de bütün ev çatırdamaya başlayınca, uzaklarda kalan denizle, denizi yaklaştırarak gürültüsünü getiren ve bu gürültüyü büyüterek devam ettiren rüzgârla, insan kendini bir geminin kamarasında uyuyor zanneder.

Ama kulübe asıl öğleden sonraları hoş oluyor. Bizim cenubun o güzel kış günlerinde, birkaç ılgın kökünün tüte tüte

3 Engelsiz.

yandığı büyük ocağın yanında, tek başıma kalmayı pek severim. *Mistral* veya kuzey rüzgârı esince kapı sarsılır, kamışlar inler. Bütün bu sarsıntılar, etrafımdaki tabiatın o büyük sarsıntısının küçücük bir aksidir. Muazzam bir cereyanın kamçıladığı kış güneşi, dağılır, ışıklarını toplar, yayar. Masmavi gökyüzünün altında büyük gölgeler koşuşur. Işık kesik kesik gelir, gürültüler de öyle. Sürülerin birdenbire duyulan çıngırak sesleri, bir anda rüzgâra karışır ve unutulur; daha sonra, sarsılan kapının altından, bir nakarat güzelliği ile, tekrar gelir... Zamanın en nefis saati, akşamın alacakaranlığında, avcıların dönüşünden biraz evvel başlar. Artık rüzgâr sakinleşmiştir. Bir an dışarıya çıkarım. Büyük ve kıpkızıl güneş, alevler içinde, fakat hararetsiz, rahat rahat batar. Ortalık kararır ve gece, inerken nemli ve siyah kanadıyla size sürünür. Ta ötede bir tüfek patlar ve namludan çıkan ateş, etrafındaki karaltıyla rengi bir kat daha kızaran bir yıldız parıltısıyla, yeri yalayarak geçip gider. Aydınlığın tutunduğu yerlerde, hayat telaş içindedir. Uzun bir ördek üçgeni, sanki yere konacakmış gibi alçaktan uçar. Fakat lambası yanan kulübeyi görünce, birdenbire uzaklaşır. Kafilenin başındaki ördek boynunu doğrultur ve yükselir, bütün arkasındakiler de, acı acı bağrışarak daha yükseklere fırlarlar.

Çok geçmeden, yağmur sesini andıran sürekli bir tepinme, hızlı hızlı kulübeye doğru yaklaşır. Çobanların çağırdığı, karmakarışık seğirtişleri ve ulumaları duyulan köpeklerin sıkıştırdığı binlerce koyun, kimi ürkek kimi serkeş,[4] ağıllara doğru koşuşur. Bu kıvır kıvır yün ve meleme girdabı, beni de kapar ve içine alır. Bu coşkun denizde, çobanları, gölgeleri ile birlikte, sıçrayan dalgalar alıp götürüyor gibidir... Sürülerin ardından, tanıdık ayak sesleri, neşeli konuşmalar gelir. Kulübe dolar, canlanır, şenlenir. Asma dalları, alev alev yanar. Herkes, ne kadar bitkinse, o kadar candan kahkaha atar. Tüfekler bir köşede, kocaman çizmeler karmakarışık atıl-

4 Kafa tutan, başkaldıran.

mış, av çantaları boşalmış ve yanı sıra, hepsi de kana bulanmış kızıl, altın sarısı, yeşil, gümüş tüy yumakları. Herkeste hayırlı bir yorgunluğun sersemliği vardır. Sofra kurulmuştur. Nefis bir yılanbalığı çorbasının dumanları savrulunca herkes susar. Kuvvetli iştahların bu derin sessizliğini, yalnız kapının önünde, çanaklarının içindekini yoklaya yoklaya yalayıp yutan köpeklerin vahşi hırıltıları bozar...

Akşam yemeğinden sonra çok oturulmaz. Daha şimdiden, göz kırpmaya başlayan ocağın karşısında korucuyla benden başka kimse kalmadı. Konuşuyoruz, daha doğrusu, köylü usulünce, arada sırada birbirimize yarım yamalak birer kelime söylüyoruz. Yanıp kül olan asma dallarının son kıvılcımları gibi çabucak sönen, kısa, âdeta Kızılderililer kabilinden bazı nidalarla anlaşıyoruz. Nihayet korucu yerinden kalkıyor, fenerini yakıyor. Ben de onun geceye karışan okkalı adımlarını dinliyorum.

III
Pusuda

Burada pusuya *umut* diyorlar. Bu isim, pusuya yatmış avcının bekleyişine, gündüz ile gece arasında her şeyin beklediği, umduğu, tereddüt ettiği o kararsız saatlere ne kadar da yakışıyor. Sabah pususu, güneşin doğmasından biraz evvel, akşam pususu ise, alacakaranlıkla başlar. Ben, bilhassa, güneş ışığının küçücük göl sularında uzun müddet kaldığı bu bataklık havalide akşam pususunu tercih ederim... Bazen *negochin* denen omurgasız, daracık, en ufak bir hareketle yer değiştiren küçücük bir kayıkta pusuya yatılır. Avcı, sazların arkasına gizlenerek, kayığının içinden yaban ördeklerini gözetler. Dışarıya ancak bir kasket siperi ile tüfeğin namlusu, bir de havayı koklaya koklaya sivrisinek kapan veyahut kocaman ayaklarını uzatarak kayığı bir yana eğip suya gömen

köpeğin başı çıkar. Bu pusu, benim gibi tecrübesizler için fazla külfetli. Ben de, ekseriya, yekpare meşinden kocaman çizmelerle bataklığın içinden bata çıka geçerek, pusuya giderim. Çamura saplanmamak için yavaş yavaş, ihtiyatla yürürüm. Deniz kokusu ve zıp zıp sıçrayan kurbağalarla dolu sazları aralayarak geçerim.

Nihayet karşıma beş on ılgın ağacı ile daracık bir kuru toprak çıkar. Ben de hemen oraya yerleşirim. Korucu, cemile olsun diye, bana köpeğini bırakmıştır. Uzun beyaz tüylü, iri bir Pirene dağ köpeği. Avcılıkta ve balık tutmakta birincidir. Yalnız şu var ki, yanımda oluşu beni biraz sıkar, doğrusu. Yakından bir su tavuğu geçmeyegörsün, sanatkârane bir eda ile başını şöyle bir silkip gözlerinin üzerine sarkmış uzun ve gevşek kulaklıklarını geriye atarak, bana öyle müstehzi bir bakışı vardır ki. Sonra kıpırdamadan durur, kuyruğu titrer, bütün bu sabırsızlanma halleriyle bana:

— Ne duruyorsun? Tetiği çeksene! demek ister.

Tetiği çekerim ama vuramam. O zaman boylu boyunca yere uzanır, bitkin, ümitsiz ve küstah bir tavırla esner ve gerinir.

Eh, ne yapalım, doğrusu hakkı da var. Attığını vuran avcılardan değilim. Bence pusu demek, havanın kararması, suya sığınan ışığın azalması, küçücük göllerin, kapalı gökyüzündeki koyuluğu açık gümüş rengine çevirerek parıldaması demektir. Ben o su kokusunu, böceklerin sazlara o esrarlı sürtünmelerini, ürperen uzun yaprakların o hafif mırıltısını severim. Ara sıra, gökyüzünden, öttürülen bir deniz kavkısının hırıltısı gibi hazin bir ses gelip geçer. Bu, balık avlamak için kocaman gagasını suyun dibine daldırıp püsküren balaban kuşudur: "Rrruuu!" Başımın üzerinden balıkçıllar geçer... Serin havada tüylerin buruştuğunu, inceciklerinin birbirine karıştığını, hatta bitap düşen o küçük ten kafesinin çatırdadığını bile duyarım. Sonra, her şey silinir. Sularda kalmış bir parçacık aydınlıkla, derin bir gece başlar.

Birdenbire, kendimde bir ürperti, sanki arkamda biri varmış gibi, bir nevi asabi huzursuzluk duyarım. Başımı çeviririm ve güzel gecelerin yoldaşını, ayı, evvela hissedilir bir hızla, sonra ufuktan uzaklaştıkça hızı kesilerek yavaş yavaş yükselen geniş ve tostoparlak ayı görürüm.

Ayın ışık yumaklarından biri hemen yanıma, bir başkası da daha uzağa düşer... Şimdi artık bütün bataklık aydınlanır. Bir tutamlık otun bile gölgesi vardır. Pusu artık sona ermiştir. Kuşlar bizi görür. Kulübeye dönmeli. Mavi, hafif, tozlu bir ışık fezeyanı[5] içinden geçilir. Gölcüklerde, sulama kanallarında her adımımız, suya düşmüş yığın yığın yıldızlarla ta dibe kadar dalan ay ışığını karıştırır.

IV
Kızıl ve Beyaz

Yanı başımızda, kulübeden bir kurşun atımı uzakta, bizimkinin eşi, ama daha sadesi, bir başka kulübe var. Bizim korucu, karısı ve büyük iki çocuğuyla orada oturuyor. Kızı, evin erkeklerine yemek pişirir, balık ağlarını tamir eder. Oğlu da sudaki balık sepetlerini çıkarmakta, göllerdeki olukları (savakları) gözetmekte babasına yardım eder. Korucunun bunlardan küçük iki çocuğu daha var. Bunlar Arles'da, büyükannelerinin yanındadır ve okuma yazma öğrenip de ilk *iyi günleri* (ilk komünyonları) yapılıncaya kadar da orada kalacaklar. Sebebi şu: Yakında ne kilise ne de mektep var, hem sonra Camargue'ın havası da küçüklere hiç yaramıyor. Hakikaten yazın bataklıklar kuruyunca, sulama kanallarının beyaz çamuru da şiddetli sıcaklarda çatlayınca, adada artık oturulamaz olur.

Ben bunu bir kere, ağustos ayında yaban ördeği palazı avına geldiğim zaman görmüştüm. Sıcaktan cayır cayır ya-

5 Sel, taşkın.

nan bu civarın o hazin ve yabani manzarası, hatırımdan hiç çıkmaz. Göller, ta diplerinde kımıldanan bir hayat tortusu ile nemli köşeler arayan bir kertenkele, örümcek ve susineği cümbüşü ile, yer yer güneşin alnında, kocaman üzüm tekneleri gibi buram buram tütüyordu. Etrafta bir taun[6] havası vardı, sayısız sivrisinek kasırgalarının bir kat daha koyulaştırdığı bir kokuşma buğusu, ağır ağır dalgalanıyordu. Korucunun evinde herkes tir tir titriyordu. Herkesi sıtma tutuyordu. Sıtmalıları ısıtmadan yakan o zalim güneşin alnında, tam üç ay sürünmeye mahkûm bu zavallıların erimiş ve solmuş yüzleriyle, haddinden fazla büyümüş, etrafı morarmış gözlerini görmek, insanın yüreğini sızlatıyordu... Camargue'da koruculuk etmek hakikaten pek hazin, pek acı! Hiç olmazsa bizimkinin, karısıyla çocukları yanında. Fakat iki fersah ötede, bataklıkların göbeğinde, atlara bekçilik eden biri var, senenin başından sonuna kadar, tek başına yaşıyor, tam manasıyla bir Robinson ömrü sürüyor. Kendi eliyle kurduğu kamış kulübesinde, hasır hamaktan, ocak şeklinde yan yana getirilmiş üç kara taştan, ılgın ağacı gövdesinden yapılmış arkalıksız iskemlelerden tutunuz da, bu garip meskeni kapayan tahta kilitle anahtara varıncaya kadar, bir tek eşya yok ki, kendi marifeti olmasın.

Adamın kendisi de, kulübesi kadar garip. Tek başına yaşayanlar gibi sükûti, bir nevi filozof. Birbirine girmiş kalın kaşlarının altında bir köylü itimatsızlığı gizlidir. Otlakta bulunmadığı zamanlar, kapısının önüne oturur, beygirleri için aldığı ilaç şişelerine sarılı o pembe, mavi veya sarı renkte küçük broşürlerden birini, ağır ağır, insanın yüreğine dokunan çocukça bir gayretle sökmeye çalışır. Adamcağızın okumaktan başka eğlencesi, bunlardan başka da kitabı yoktur. Kulübe komşusu oldukları halde bizim korucu ile bu adam, birbirleriyle hiç görüşmezler. Hatta birbirlerine rastlamamaya dikkat ederler. Bir gün, bizim "gezgin"e, aradaki bu

6 Veba.

soğukluğun sebebini sorduğum vakit, bana ciddi ciddi ne cevap verse beğenirsiniz:

— Siyasi kanaatlerimiz ayrı. Herif kızıllardan. Ben ise beyazlardanım.

Birbirinden daha saf, birbirinden daha cahil, senede ancak bir kere şehre inip de, Arles'ın yaldızlı ve aynalı küçük kahvehanelerinde Batlamyusların sarayındaymış gibi gözleri kamaşan bu iki yabani, Theokritos devrinden kalma bu iki sığırtmaç, bu ıssız çölün inzivasında birbirlerine sokulacakları yerde, siyasî kanaatleri yüzünden birbirlerinden nefret edebilmenin yolunu bulmuşlar demek!

Vaccarès

Camargue'da en güzel şey, Vaccarès'dir. Ekseriya avlanmayı bırakarak, bu tuzlu gölün, büyüğünün, karalar arasına hapsedilmiş ve bu esaretiyle munisleşmiş[1] bir parçası gibi olan bu deniz yavrusunun kenarına gider, otururum. Ekseriya, sahillere kasvet veren o kuraklık, o çoraklık yerine, Vaccarès, ince, kadife gibi otlarla yemyeşil ve yüksekçe kıyılarına bambaşka ve pek hoş bir nebat âlemi serer: kantaronlar, su yoncaları, yılanotu ve kışın mavi, yazın kırmızı, havalar değiştikçe renk değiştiren ve mütemadiyen çiçek açarak türlü türlü renkleriyle mevsimleri belirten o canım *saladelle*'ler.[2]

Akşamları, saat beşe doğru, güneşin ufka süzüldüğü anlarda, genişliğini daraltacak, bozacak bir tek kayık, bir tek yelken bile bulunmayan bu üç fersahlık suyun öyle nefis bir manzarası vardır ki, altından, zeminin küçücük bir çöküntüsüne rastlayınca tekrar meydana çıkmaya hazır suların her taraftan sızdığı hissedilen marnlı[3] bir arazinin kıvrımları arasında yer yer görünen gölcüklerin, sulama kanallarının o sade, teklifsiz güzelliğine hiç benzemez. Burası, insana bir büyüklük, bir genişlik intibası verir.

---

1 Alışılmış, uysal, sevimli.

2 Çalı benzeri çiçekli bir yabani bitki. Deniz lavantası.

3 Çok ince taneli kil minerallerinden ve kalsitin değişik oranlardaki karışımından oluşan tortul kayaç, pekmeztoprağı.

Dalgaların bu parıltısı, uzaktan, kılkuyruk, balıkçıl, balaban, beyaz karınlı ve pembe kanatlı telliturna sürülerini çeker. Bunlar, çeşitli renkleriyle, aynı boydan bir şerit gibi, balık avlamak için bütün sahil boyuna dizilirler. Sonra karaleylekler, bu parlak güneşin altında, bu sessiz diyarda, kendi öz yurtlarındaymış gibi dolaşan Mısır'ın o hakiki karaleylekleri... Hakikaten, bulunduğum yerden, suyun çalkantısıyla, sahillere dağılmış beygirlerini çağıran bekçinin sesinden başka bir şey işitmem. Bu beygirlerin hepsinin de *Cifer* (Lucifer), *Estello Estournello* gibi şatafatlı adları vardır. Her beygir, kendi ismini duyunca, yelesi rüzgârla dalgalana dalgalana koşup gelir ve bekçinin elinden yulaf yer...

Daha uzakta, hep aynı sahilde, beygirler gibi başıboş otlayan kalabalık bir öküz *manado*'su (sürü) vardır. Ara sıra, bir ılgın korusunun üstünden, çökük sırtlarının çizgisini ve hilal şeklinde, kalkık küçük boynuzlarını görürüm. Bu Camargue öküzlerinin çoğu, *ferrade*'larda, köy şenliklerinde dövüş için yetiştirilir; bazıları, bütün Provence ve Languedoc dövüş meydanlarında nam vermişlerdir. Nitekim bize komşu *manado*'da, diğerleri arasında, *le Romain* (Romalı) adında öyle müthiş bir dövüşken boğa vardır ki, Arles, Nîmes ve Tarascon'da yapılan dövüşlerde bilmem kaç adamın ve beygirin karnını deşmiştir. Sürü arkadaşları da onu kendilerine baş yapmışlar. Çünkü bu garip sürülerde hayvanlar, kendilerine baş yaptıkları bir yaşlı boğanın etrafına toplanarak, kendi kendilerini idare ederler. Camargue'da bir fırtına kopunca, dümdüz ovada hiçbir mânianın çeviremediği, durduramadığı böyle müthiş bir hengâmede, bütün sürünün, yaşlı boğanın arkasında, birbirine nasıl sokulduğunu görmeli. O vakit bütün o eğik başlar, öküz kuvvetinin toplandığı o geniş alınlarıyla, rüzgârın geldiği tarafa çevrilir. Bizim Provence çobanları bu manevraya *vira la bono au giscle* (rüzgâra boynuz çevirmek) derler. Bu kaideye uymayan sürünün vay haline! Yağmurla etrafı göremez hale gelen, fırtına ile sü-

rüklenen, bozguna uğramış *manado*, olduğu yerde döner, büsbütün ürker, dağılır ve fırtınadan kaçmak için, şaşkına dönmüş, can havliyle rasgele koşan öküzler, kendilerini ya Rhône Nehri'ne, ya Vaccarès Gölü'ne yahut denize atarlar.

Kışla Hasreti

Bu sabah, henüz şafak sökerken müthiş bir trampet sesiyle yatağımdan sıçrayarak uyandım. "Tam tram tram! Tam tram tram!"

Allah Allah, bu saatte bizim çamlıkta trampetin ne işi var? Garip şey!

Hemen yataktan fırlayarak koştum, kapıyı açtım.

Kimsecikler yoktu! Gürültü de kesilmişti... Islak yabani asmalardan, iki üç kervançulluğu kanat çırpa çırpa uzaklaştı... Hafif bir meltem ağaçların arasında şarkı söylüyordu. Doğuda, küçük Alpler'in sivri zirvelerinde, bir yığın altın tozu peyda oldu ve içinden yavaşça güneş sıyrılıp çıktı. İlk ışığı henüz bizim değirmenin çatısına değmişti ki, trampet tam siper, bir selam havası tutturdu... "Tam tram tram, tram tam!"

Hay Allah müstahakını versin! Ben trampeti filan unutup gitmiştim. Kim bu, Allah aşkına, korunun içinde trampet ile güneşi selamlayan yabani? Etrafıma bakındım durdum. Kimsecikler yok. Yalnız lavanta kümeleriyle, aşağıda, ta yola kadar yuvarlanıp giden çam ağaçları... Herhâlde, şurada, fundalıklar arasına gizlenmiş bir orman cücesi benimle alay ediyor olmalı... Bu olsa olsa Ariel yahut Üstat Puck'tır.

Zevzek, bizim değirmenin önünden geçerken, kendi kendine, "Şu bizim Parisli de pek rahatına düşkün," demiş olmalı. Sabah sabah şuna bir mızıka çalalım!

Sonra da almış eline kocaman bir trampet, "Tam tram tram! Tam tram tram!" Artık susacak mısın Puck edepsizi? Ağustosböceklerimi uyandıracaksın!

***

Meğer Puck değilmiş!

Pistolet imiş, asıl adıyla Gouguet François, 31. piyade alayının trampetçisi; memleketine izinli gelmiş. Ama burada canı sıkılıyor. Bu trampetçinin hasret bağrına çökmüş, müsaade ederlerse nahiyenin trampetini alıp gidiyor ve korularda, ormanlarda, Prens Eugène kışlasını düşüne düşüne trampet çalıyor.

Bugün de bizim yeşil tepenin üstüne hülya kurmaya gelmiş... Şimdi orada, bir çama yaslanmış, trampeti dizleri arasında, habire çalıyor... Gürültüden ödü kopan keklikler, kol kol, bacaklarının arasından fırlayıp uçuyorlar ama bizimki farkında değil. Etrafında yabani kekikler mis gibi kokuyor ama bizimki yine farkında değil.

Ne dallar arasında güneşe karşı titreyen incecik örümcek ağlarını, ne de trampetinin üstünde sıçrayan çam iğnelerini gördüğü var. Kendisini balyasına ve çalgısına kaptırmış, bagetlerinin kalkıp inmesini âşıkane seyrediyor. Her vuruşta, o kocaman aptal suratı, keyfinden nurlanıyor.

Tam tram tram! Tam tram tram!

"Ah nerede o iri iri taş döşenmiş avlusu, güzelce hizaya gelmiş sıra sıra pencereleri, serpuşlu[1] ahalisi, karavana gürültüsüyle, dolup taşan alçak kemerleriyle bizim güzel kışla!"

Tam tram tram! Tam tram tram!

1 Başlıklı.

"Ah nerede o çın çın öten merdivenler, tertemiz badanalı koridorlar, buram buram kokan koğuşlar, ayna gibi parlatılmış palaskalar, tayın rafı, ayakkabı boyası çanakları, boz battaniyeli demir karyolalar, silahhanede parıl parıl duran tüfekler!

Tam tram tram! Tam tram tram!

"Ah nerede o karakolda geçen güzel nöbet günleri, parmaklara vıcık vıcık yapışan iskambil kâğıtları, kalemle ötesi berisi süslenmiş bet suratlı maça kızı, Pigault-Lebrun'ün portatif karyola üzerinde tek başına sürüklenip duran bir romanı!"

Tam tram tram! Tam tram tram!

"Ah nerede o nezaretlerin kapısı önünde nöbette geçen uzun geceler, içine yağmur yağan o köhne nöbetçi kulübesi, üşüyen ayaklar! Geçerken sizi çamur içinde bırakan saltanat arabaları! Ah nerede o cabadan[2] angaryalar, kodes günleri, o pis kokan sidik fıçısı, kuru yerde yatmalar, yağmurlu günlerde o soğuk 'Kalk!' borusu, sisli akşamlarda sokak fenerlerinin yandığı saatte kışlaya dönüşler, o nefes nefese yetişilen akşam yoklamaları!"

Tam tram tram! Tam tram tram!

"Ah nerede o Vincennes Ormanı, o kocaman beyaz pamuk eldivenler, tabyalar üzerinde gezintiler, mektebin parmaklığı, peşimize takılan karılar, Salon de Mars'da piston çalan herif, loş meyhanelerde absent âlemleri, hıçkırık tuta tuta birbirine dert yanmalar, kasatura çekmeler, bir el yürekte söylenen aşk romansları!"

2 Bedavadan.

İstediğin gibi hülyaya dal, zavallıcık! Sana yeter demek bana düşmez. Aldırma, istediğin kadar, vargücünle vur trampetine. Seni gülünç bulmaya yüzüm yok benim.

Sen kışlana hasret çekiyorsun, ben de benimkine hasret değil miyim sanki?

Benim Paris'im de, tıpkı seninki gibi, buralarda bile bana rahat yüzü göstermiyor. Sen çamların altında trampet çalıyorsun. Bense, boyuna kâğıt karalıyorum. İkimiz de doğrusu tam Provencelıyız, Allah için! Paris'te iken, kışlalarımızda, şu masmavi dağlarımızı, şu lavanta çiçeklerinin yabani kokusunu düşünür dururduk. Şimdi de burada, Provence'ın göbeğinde, kışlaya hasret çekiyoruz. Meğer ona ne kadar bağlı imişiz!

Köyde saat sekizi çaldı. Pistolet, bagetleri elden bırakmadan, köyün yolunu tuttu... Hep trampet çala çala ormandan aşağıya indiğini duyuyorum. Bense, otlara uzanmış, içim hasretle yana yana, bu uzaklaşan trampet sesinde, bütün Paris'imin çamlar arasından resmî geçit yaptığını görür gibi oluyorum...

Ah Paris! Paris! Canım Paris!

Alphonse Daudet (1840-1897): Tüccar bir ailenin çocuğu olan Daudet, ailesinin iflas etmesi üzerine eğitimini yarıda bırakıp Paris'te edebiyat çevrelerine katıldı. Şiir, roman, hikâye, mektup, anı-mektup türlerinde eserler verdi. Değirmenimden Mektuplar ile dünya çapında ün kazandı. Gençliğinde yazlarını Fontvielle değirmeninde geçiren Daudet, bu eserde Provence hikâyeleri anlatır, bugün kaybolmaya yüz tutmuş bir kültür ve dilin edebî kaydını tutar. Genç Daudet'nin yazdığı, aradan geçen zamana rağmen, canlılığını asla yitirmeyen bu anı-mektuplar Sabri Esat Siyavuşgil'in muhteşem çevirisiyle Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi'nde.

Sabri Esat Siyavuşgil (1907-1968): Fransa'da Djon ve Lyon üniversitelerinde felsefe öğrenimi gördü. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde genel psikoloji ve pedagoji dersleri verdi. Edebiyat yaşamına şiirle başlayan Sabri Esat Siyavuşgil 1927'de Cevdet Kudret, Yaşar Nabi Nayır ve Ziya Osman Saba ile birlikte Yedi Meşaleciler şiir topluluğunu kuran yedi sanatçıdan biridir. Odalar ve Sofalar *isimli şiir kitabının,* Psikoloji ve Terbiye Bahisleri *ve* Karagöz *adlı incelemelerin yazarıdır. Yaşamının sonuna dek öğretim üyeliğini sürdüren Sabri Esat Siyavuşgil birçok Fransızca yapıtı Türkçeye kazandırdı.*

THG
79230
EVN
2016
THG 01797.00 EVN

9 786053 327738

KDV dahil fiyatı
12 TL